

2431
K55



17845 КРАТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

+

Шифр Рк Щ31 К55 Инв. № 1549 360

Автор _____

Название Кобзарь Остап Вер-

сага: Его музыка и исполне-
ние или народные песни.

Место, год издания К., 1874.

Кол-во стр. II, 110, + 28 с. нот

--"-- отд. листов _____

--"-- иллюстраций _____

--"-- карт _____

--"-- схем _____

Том _____ часть _____

Конволют _____

Примечание:

19.02.93 -

Зач 5
97 150034

НОВЗАРЬ

146 31
K-55

ОСТАШЪ ВЕРЕСАЙ

его музыка и исполняемыя имъ народныя пѣсни.

(Изъ I тома Записокъ, Юго-западнаго Отдѣла Императорскаго
Русскаго Географическаго Общества).

Съ фотографическимъ портретомъ Вересая.

КІЕВЪ.

Въ университетской типографіи.

1874.

Университетская
Типографія
Въ Кіевѣ

1549360
4
Р/к

Ц 313 (2УК) 0 - 8

ОСТАТЪ ВЪРЪТЪ

ИМПЕРАТОРСКОГО РУССКАГО ГЕОГРАФИЧЕСКАГО ОБЩЕСТВА

Печатано по опредѣленію Юго-западнаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества 3 дегабря 1873 года.

Правитель дѣлъ Отдѣла II. Чубинскій.

№ 1 томъ Записокъ Юго-западнаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества

РАСПИСКА ПО ПОРЪЧЕНІЮ

1873

Республиканская
БИБЛИОТЕКА УРСР
И. КИРС

СОДЕРЖАНІЕ.

Остап Вересай одинъ изъ послѣднихъ кобзарей малорусскихъ—статья А. А. Русова 1

Характеристика музыкальныхъ особенностей малорусскихъ думъ и пѣсень исполняемыхъ кобзаремъ Вересаемъ—Н. В. Лисенка 31

Народныя пѣсни исполняемыя Вересаемъ:

I. Думы:

1. Про бурю на Чорному морі 61
2. Про трохъ братів 64
3. Про вдову і трохъ синів 69
4. Отчим 72
5. Невольницька 74
6. Про Хведора Безродного 76

II. Пѣсни релігійно-нравственнаго содержания:

1. Правда 80
2. Пісьня, що по нещастю живучи на світі співають . . . 81
3. Про страшный суд 82
4. Син блудящий 83
5. До часнёго живого чоловіка 85
6. Муки Христа 86
7. Великий мій жалю 87

	Стр.
8. Миколай	88
9. Про страшний час.	89
10. Розтрявання душі з тілом.	90
11. Пустельник и п'ятниця.	90

III. Пьсьни сатирическаго и юмористическаго содержания:

1. Щиголь (Пташине весілля)	92
2. Дворянка	94
3. Про Хому и Ярему.	99
4. Кисіль.	103
5. Бугай	107

IV. Причитання Вересая:

1. »Прошение« милостыни.	110
2. »Благодарение« за подачу ея.	110

A) Ноты кь репертуару Вересая.

11	1. Про дуря на Корноу жорі
13	2. Про тух браві
16	3. Про вдову і тух сині
17	4. Отині
18	5. Невольниця
18	6. Про Халодра Бародото

80	1. Правда
81	2. Нісая, що по нехоту виліт на сміт ішварі
82	3. Про ерваній суд
83	4. Син дідий
83	5. До чистого линого поворіа
83	6. Мити Христо
87	7. Великий мит миті

ОСТАВ ВЕРЕСАЙ.

ОДИНЪ ИЗЪ ПОСЛѢДНИХЪ КОБЗАРЕЙ МАЛОРУССКИХЪ.

Д. Чл. А. А. Русова *).

Мм. Гл.!

У всѣхъ народовъ поэзія, первоначально сопровождавшая первобытныя проявленія духа въ сферѣ религіозной жизни, мало по малу расширяетъ сферы, изъ которыхъ черпаетъ свое содержаніе. Вступивши въ союзъ съ ближайшею сестрою своею — музыкою, скоро — рядомъ съ хвалами богамъ начинаетъ она прославлять подвиги людей, героевъ настоящей жизни народа. Въ первомъ періодѣ сознанія своихъ національныхъ особенностей, весь народъ, какъ одинъ человѣкъ, отстаиваетъ честь свою въ борьбѣ съ сосѣдями; болѣе сильные, болѣе смѣлые, болѣе умные люди являются героями. Вступивъ въ этотъ періодъ своей героической жизни, весь народъ живетъ, какъ одно цѣлое: здѣсь нѣтъ отдѣльныхъ мнѣній, особыхъ критеріумовъ, особаго даже способа выраженія для каждаго лица; всѣ отдѣльныя лица одной народности чувствуютъ, думаютъ, говорятъ одинаково. Всѣ одинаково оцѣниваютъ подвиги лицъ, выдающихся изъ массы именно потому, что въ силу счастливаго сочетанія физической силы съ талантливостью, эти послѣдніе служатъ лучшимъ выраженіемъ идеаловъ цѣлаго народа, его стремленій и типическихъ особенностей. Всякій, кто можетъ,

*) Читано въ засѣданіи Отдѣла 28 сентября 1873 года.

съ увлеченіемъ бросается на дѣятельность, всѣхъ охватившую, не ставя себѣ скептическихъ вопросовъ: »зачѣмъ? для чего?« Всякій безсознательно желаетъ быть героемъ своего народнаго дѣла, хотя не всякому это удастся.

Среди вихря этой нераздѣльной героической жизни народа, среди этого общаго ликовація живутъ лица, у которыхъ Богъ отнялъ лучшую радость человѣческой жизни — возможность видѣть, что вокругъ нихъ происходитъ, первую потребность живого существа на землѣ — наслаждаться солнечнымъ свѣтомъ. Обидѣвъ слѣпца отнятіемъ возможности непосредственно соприкасаться съ внѣшнимъ міромъ, природа обыкновенно награждаетъ его интенсивною способностью внутри себя создавать цѣлый міръ идей; закрывъ для него впечатлѣнія свѣта, природа развиваетъ въ замѣнь того въ бѣльшей степени его музыкальныя слуховыя способности. Воспринимая однимъ слухомъ наркотическіе факты той ликующей жизни народа, о которой мы только-что сказали, не имѣя возможности лично участвовать въ ея бурномъ теченіи, эти слѣпцы, углубившись въ себя-самое, находятъ тамъ тѣже отзвуки общаго нераздѣльнаго настроенія жизни народной. Переживая, какъ гомерическій Несторъ, нѣсколько поколѣній, пропитанныхъ одними и тѣми же идеалами, и имѣя возможность такимъ образомъ выбрать наиболѣе выдающіеся факты героической жизни, складываютъ они подъ звуки бандуры или другого музыкальнаго инструмента тѣ эпопеи, которыя у всѣхъ почти народовъ составляютъ ихъ лучшее словесное достояніе.

Личность такого пѣвца пользуется глубокимъ уваженіемъ. Безхитростное око согражданъ его тотчасъ замѣчаетъ въ немъ особыя качества, данныя ему свыше, по особой милости боговъ. Такой взглядъ на пѣвца, какъ на лицо, осѣненное милостью боговъ, укрѣпляется въ сознаніи народа тѣмъ болѣе, что въ его эпопеяхъ все земное связано съ божественнымъ и всякое данное событіе, воспѣваемое имъ, излагается непремѣнно подъ тѣмъ угломъ зрѣнія, который обусловливается твердою вѣрою и религіознымъ чувствомъ, присущимъ цѣлому народу: въ его пѣсняхъ весь народъ

видитъ объективное отраженіе своего обще-народнаго сознанія, — и потому уважаетъ его.

Но жизнь идетъ впередъ, развиваясь. Образуются разныя словія, разныя занятія, разныя соціальныя положенія. Муза народныхъ поэтовъ, слѣдя за этими измѣненіями, не находитъ ничего достойнаго для восхваленія въ явленіяхъ измельчавшей жизни. Не забывая старыхъ пѣснопѣній о предкахъ-герояхъ, внушенныхъ самими богами предкамъ - пѣвцамъ, не оставляя переданныхъ по преданію гимновъ чисто-религіознаго содержанія, — по отношенію къ окружающему настоящему она перемѣняетъ тонъ со строгаго и возвышеннаго — на насмѣшливый. Отсюда — тѣ сатирическія и юмористическія пѣсни, которыми также богата литература каждаго народа. Всегдашній репертуаръ слѣпцовъ-пѣвцовъ такимъ образомъ дѣлится на три категоріи: 1) религіозныя и моральныя пѣсни; 2) эпико-героическія и 3) сатирическія и юмористическія.

Личность пѣвца мѣняетъ роли съ измѣненіемъ настроенія жизни. Сначала — жрецъ и руководитель народа, затѣмъ — поэтъ пѣвецъ, органъ національной музы — совѣтникъ царя и разжигатель народныхъ страстей, съ развитіемъ городской жизни, онъ дѣлается нищимъ, ищущимъ по селамъ и дорогамъ пропитанія — отъ подаяній тѣхъ, кого тронетъ своимъ жалкимъ видомъ или въ комъ расшевелитъ чувства своими пѣснями.

Всѣ почти народы, живущіе на материкѣ Европы, имѣли своихъ рапсодовъ, бардовъ, баяновъ, пѣвцовъ, слѣпыхъ по большей части. Время жизни болѣе талантливыхъ пѣвцовъ совпадаетъ обыкновенно съ періодомъ жизни героическимъ, богатырскимъ или рыцарскимъ. Эпосъ греческихъ рапсодовъ, сдѣлавшійся общечеловѣческимъ достояніемъ въ силу единства развитія общей цивилизаціи Европы, извѣстенъ всѣмъ образованнымъ людямъ. Менѣе извѣстны проникнутыя языческимъ или христіанскимъ духомъ эпическія произведенія другихъ народовъ Европы, и еще менѣе — такія же произведенія Славянскихъ народовъ. Тогда какъ пѣсни Гомера съ XVI столѣтія служатъ лучшимъ школьнымъ пропедевтическимъ средствомъ для словеснаго и гуманнаго образованія,

—у всѣхъ народовъ нынѣшней Европы, эпическія сказанія и народныя пѣсни Англичанъ, Нѣмцевъ, Французовъ, Итальянцевъ и наконецъ Славянскихъ народовъ обратили на себя вниманіе главнымъ образомъ лишь во вторую четверть нашего столѣтія, когда стали записывать, отыскивать въ старыхъ рукописяхъ и издавать эти пѣсни. Правда, начало такому отношенію къ народной словесности положили Англичане еще въ концѣ прошлаго столѣтія (Макферсонъ, Скоттъ), но всѣ остальные изданія выпадаютъ на долю годовъ XIX-го вѣка отъ 25-го г. по настоящее время.

Всѣ эти изданія, какъ и изслѣдованія надъ данными, представляемыми ими, показываютъ, что Славянскіе народы особенно расположены къ тому роду произведеній народной словесности, которыя называются по греческому слову, означающему разсказъ, эпическими. До настоящаго времени у Сербовъ сохранились »слѣпачки пјеваци«, у Малоруссовъ—»гобзарі или бандуристи«, у Великоруссовъ — »сказители« былинъ. Южная Россія, съ центромъ своимъ Кіевомъ, пережила два періода жизни, благоприятные для развитія эпической—героической поэзіи и для существованія пѣвцовъ, творцовъ и исполнителей этого рода произведеній. Пѣсни перваго періода, составленныя, конечно, на подкладкѣ еще языческаго міросозерцанія, несомнѣнно существовали въ княжескій періодъ и исполнялись вѣщими пѣвцами, извѣстными подъ именемъ баяновъ или какимъ-либо другимъ именемъ, котораго ни письменная исторія, ни народное преданіе намъ не сохранили. Отрывки этого цикла, безъ сомнѣнія, измѣненныя подъ вліяніемъ времени и природы мѣстностей, гдѣ они сохранились, изданы Рыбниковымъ и Кирѣевскимъ. Ученая разработка этихъ пѣсенъ, записанныхъ по Сѣверо-Восточнымъ окраинамъ Россіи (въ Олонецкой, съ одной стороны и въ Саратовской — съ другой) показала, что, не смотря на множество позднѣйшихъ напластованій, основа ихъ—вполнѣ до-христіанская, будь она своя собственная, или занятая изъ Индіи, какъ казалось нѣкоторымъ.

Другой циклъ пѣсенъ Южной Россіи—козацкій, несомнѣнно проникнуть уже духомъ христіанскимъ, такъ какъ и миссія, вы-

полненная козачествомъ въ исторіи челоуѣчества — была борьба «за віру православну и волю». По твердому убѣжденію Остапа Вересая, всѣ старыя пѣсни, которыя онъ поетъ, переданы отъ Бога въ назиданіе людямъ: онъ имѣлъ споръ объ этомъ съ священникомъ, и безъ негодованія не можетъ вспомнить одного нечестивца, стараго козака изъ Сокиринецъ, который, не смотря на то, что былъ грамотей, осмѣлился однажды увѣрять, что все это люди выдумывали («усе це не од Бога сказано»), чѣмъ хотѣлъ подорвать авторитетъ пѣвца и разогнать собравшуюся около него публику. Богъ же, передавшій эти пѣсни людямъ, — никто другой, какъ сходящій на землю для спасенія міра Иисусъ Христосъ *). Достаточно ясно отсюда, что если по происхожденію пѣсни эти самымъ народомъ приписываются духовной главѣ Христіанства, то и по содержанію они въ сознаніи того же народа должны быть проникнуты христіанскимъ духомъ. Одинъ этотъ фактъ, еслибы мы откинули разсмотрѣніе содержанія ихъ, достаточно уже говорить въ пользу высказаннаго нами положенія.

Думы малорусскія козацкаго періода забыты, почти окончили къ настоящей минутѣ свое существованіе; народъ, переставъ творить новыя пѣсни съ политическимъ оттѣнкомъ за неимѣніемъ содержанія, забылъ старыя, и еслибы изданія Цертелева, Максимовича, Мордовцева, Костомарова, Лукашевича и Куліша не успѣли захватить ихъ во время, теперь уже всѣ попытки отыскать ихъ были бы напрасны. Въ позанрошломъ и прошломъ уже десятилѣтіи П. А. Куліш, нарочіе объѣзжая Малороссію и Украйну съ цѣлью разыскать въ народѣ преданія о козацкой старинѣ, могъ найти двухъ только истинныхъ бандуристовъ или, иначе, кобзарей, знавшихъ старыя думы: это были — Андрій Шуть и Остапъ

*) «Раз я співаю, а він каже: »та це усє не од Бога сказано,—люде повідумлювали, а ви, дурні, слухастє, та щє й милостиню даєтє!» Як згадаю, так аж серце кишить,—здаєтєся убив би єго: од кого ж, як не од Господа-Иєуса Христа? Як то сказано? Чого він сходит на землю? А то так сказано, що сходяв він щоб у царство небєсне нас прилєкти и од мук ослобонити!»

(Слова Вересая).

Вересай. Въ его уже время бандуриста можно было найти только на лѣвой сторонѣ Днѣпра, что объяснялъ онъ историческими условіями, обезлюдившими эту сторону Днѣпра въ періодъ руинъ и Колявщины. На той сторонѣ Днѣпра, въ Гетманщинѣ, гдѣ жизнь не представляла такихъ рѣзкихъ измѣненій, память о старинѣ задержалась до второй половины XIX вѣка. Послѣ Куліша никто не задавался мыслью поискать такихъ кобзарей на далекихъ окраинахъ, руководясь естественною аналогіею съ географическимъ распространеніемъ въ настоящее время древнихъ великорусскихъ былинъ.

Другой этнографъ, столько потрудившійся на поприщѣ изученія нашихъ мѣстностей, дѣйствительный членъ Императорскаго Географическаго Общества П. П. Чубинскій, извѣздивъ, по порученію Общества все малорусскія земли по правой сторонѣ Днѣпра и все мѣстности Черниговской губерніи по сю сторону Десны, не нашелъ уже никого, кромѣ Остапа Вересая, такъ какъ и Андрій Шуть уже умеръ. И теперь кобзари могутъ быть отыскываемы лишь на той сторонѣ Днѣпра. Такъ, по признанію Вересая, въ настоящее время можетъ быть еще живы кобзари — Трихонъ въ с. Бубнахъ Роменскаго уѣзда, знающій думу про Вдовиченка-Коновченка и Антонъ — въ с. Вечіркахъ Пирятинскаго уѣзда; по другимъ слухамъ въ Гродненскомъ уѣздѣ еще есть старикъ, неизвестно только бандуристъ-ли, поющій про бѣгство 3-хъ братьевъ изъ Азова. Но можетъ быть, эти старики уже и померли до сихъ поръ. Впрочемъ если они и живы, то районъ дѣятельности ихъ ужъ слишкомъ стѣсненъ для того, чтобъ ихъ можно было легко отыскать. Старая козацкая пѣсня въ устахъ деживающихъ своей вѣкѣ кобзарей уже не популяризируется больше на ярмаркахъ разныхъ селъ и мѣстечекъ: ревностная полицейская власть захватываетъ шляющихся по ярмаркамъ нищихъ и водворяетъ на мѣсто жительства, въ случаѣ еслибы они осмѣлились отправиться изъ дому на заработокъ. Новый строй жизни не различаетъ бродяги нищаго отъ странствующаго артиста старыхъ временъ. Такимъ образомъ Остапъ Вересай, по всеѣмъ вѣроятіямъ, есть по-

слѣдній представитель кобзарей или бандуристовъ, умѣющихъ играть на кобзѣ и знающихъ старыя пѣсни и думы.

Здѣсь должны мы сказать нѣсколько словъ о разницѣ, существующей между отживающими кобзарями и лірниками, встрѣчающимися еще довольно часто. Эта разница касается и формы и главнымъ образомъ содержанія. Кобза и ліра—два совершенно различные инструмента, и отношеніе между ними такое, какое существуетъ напр. между гитарою и скрипкою: на кобзѣ перебирать нужно пальцами по струнамъ, при посредствѣ чего и издается звукъ; на лірѣ же исполнитель перебираетъ пальцами по клавишамъ, а звукъ издаетъ круглый смычокъ, вправленный внутрь ея. Оттого звукъ кобзы напоминаетъ арфу, гитару, фортепьяно, звукъ же ліри сопровождается шипѣніемъ, скрипѣніемъ, крикомъ и вслѣдствіе безконечности смычка, представляетъ непрерывную нить, не поддающуюся требованіямъ сдѣлать иногда фермато, *crescendo*, *diminuendo* и т. п. Тогда какъ кобза можетъ отмѣчать всѣ эти оттѣнки, ліра способна только на замедленіе или ускореніе темпа. Такая же разница и между исполняемыми при томъ или при другомъ инструментѣ словесными произведеніями. Кобзарь, какъ всякій эпическій пѣвецъ, поетъ пѣсни духовнаго содержанія (стихи), пѣсни героико-эпическія, и наконецъ, сатирическія, тогда какъ лірники думъ вовсе не знаютъ; ихъ репертуаръ составляютъ: 1) *псалми*, т. е. духовныя пѣсни въ честь святыхъ, часто не народной композиціи, а произведенія базилианскихъ монаховъ, вірши кіевскихъ академиковъ и семинаристовъ съ коверканными церковно-славянскими и польскими словами; 2) нравоучительныя пѣсни, про Кривду и Правду, Блудячого сина, Последній день и т. п.; 3) сатирическія пѣсни — про Тещу, про Дворянку, про Ярему та Хому и т. п.; 4) шуточные пѣсни, главнымъ образомъ циническія, и наконецъ, 5) разнообразныя плясы и козачки, между которыми въ настоящее время много уже есть и панскихъ и великорусскихъ, что видно даже изъ самыхъ ихъ названій. Среди древнихъ народныхъ и новыхъ самостоятельныхъ танцевъ, какъ напр. Шутиця, Недоступ, Метелиця, Горлиця,

Курчата, Гарбузь, Чоботи, Дудочка, Вербунок, Судак, попадаються и такія которыя явно показывають новѣйшую моду, напр.: Рукавички (т. е. »Жги-жги, рукавички«), Комарницкій (т. е. Комаринская), »Чижив, гдѣ ты былъ?«, »Захотіла душа Машенька гулять« и т. п. Правда, характеръ мелодіи всѣхъ этихъ музыкальныхъ произведеній подвергся сильному вліянію народнаго вкуса, до того что иногда и узнать нельзя оригинала; но несамостоятельность ихъ тѣмъ не менѣе несомнѣнна. Лірники, которыхъ намъ случалось видѣть, играютъ эти козачки на свадьбахъ и при другихъ семейныхъ праздникахъ для танцевъ, поють главнымъ образомъ сатирическія пѣсни, но »богатирськихъ пісень«, какъ они сами называютъ историческія, — не знаютъ; немногіе изъ нихъ поють впрочемъ и историческія пѣсни, но по большей части тѣ, которыя знаеть и остальной народъ, а именно про Саву Чалого, Коновченка, Нечая и т. п.

Прежде чѣмъ перейти къ разсмотрѣнію репертуара, найденнаго нами у Вересая, считаемъ пужнымъ рассказать его біографію, записанную въ точности съ его словъ, такъ какъ эта біографія нарисуетъ намъ вѣрную картину жизни художника въ средѣ простаго нашего народа и представитъ довольно ясно отношенія къ нему окружающей его массы.

Остап Мигитин Вересай (або Радчишин, по вулицному-ж — Лабза) родился вѣроятно 1803 — 1805 г., въ с. Калюжинцахъ Прилукскаго уѣзда. Онъ какъ сквозь сонъ помнитъ то время, какъ брались въ 1812 »ратники и погонці«. Отець его былъ слѣпой нищій и имѣлъ тамъ-же, въ Калюжинцахъ, хату и поля — »по десятині у руку«; игралъ на скрипкѣ чѣмъ и зарабатывалъ себѣ хлѣбъ. Ослѣпъ Вересай на 4-мъ году отъ роду, какъ рассказываетъ онъ, — »з-пристріту«. Было это такъ. Сидѣлъ Вересай въ хатѣ. Входитъ молотникъ: »А де твоя мати? чи під пічью, чи на полу?« — Питає ка-зна про що, та усе сміється; а як пішов з хати на тік молотити, — як заболіла у мене голова, а після того глаза, — з того й осліп — з пристріту значить: бо у ёго глаза такі не хороші, чи час такий був, як він тее подумав«.

Жилъ долго Вересай у отца, которому люди помогали жить: »тоді було якесь лучче на світі«, добавляетъ Вересай: »дешевше усе! Кому батько одиграє весілле, той ёму виоре и посіє; Бог уродить, а мати вижне, бо була вона видюща«. Въ 15 лѣтъ отдалъ его отецъ въ село Голінки къ нищему Семену Кошовому въ науку, у котораго онъ и перенялъ первыя начала игры на бандурѣ; учился затѣмъ онъ у разныхъ другихъ кобзарей то пьяницъ, то очень строгихъ, то нищему не учившихъ, пока наконецъ послѣдній ему не сказалъ, что тебѣ учиться больше нечего: »иди и играй, а то и самъ учи кого хочешь«. Съ тѣхъ поръ сталъ онъ ходить по селамъ, и ходилъ лѣтъ 40, пока не приютила его семейная жизнь у домашняго очага.

Исторія обученія его характеризуетъ яркими красками отношенія ученика къ своему маэстро-учителю, — въ переводѣ на малорусскій — »майстру«. Ученикъ ничего не платитъ, ибо и не можетъ платить за ученіе; даже и одежду даетъ ему учитель, но за то, что только выучилъ ученикъ, то тотчасъ и эксплуатируется въ пользу учителя: учитель посылаетъ его по ярмаркамъ съ тѣмъ, что онъ выучилъ, — и вся выручка въ видѣ сухарей, борошна, сала и т. п., проданная самимъ же ученикомъ, идетъ въ пользу учителя. Ученіе продолжается примѣрно 3 года; въ теченіе этого срока ученикъ находится въ услуженіи у учителя, во всемъ ему повинуется и за великій грѣхъ считаетъ обмануть или обидѣть учителя дѣломъ, словомъ и даже помысленіемъ. Вересай рассказываетъ, какъ согрѣшилъ онъ однажды, въ глубинѣ души только разсердившись на своего учителя, который его хотѣлъ отправить за то, что онъ заболѣлъ. »Я ему вѣрно служилъ: чѣмъ же я виновать, что заболѣлъ! а онъ меня отсылаетъ; это такъ было обидно, что я разсердился на него, даромъ, что онъ учитель, — согрѣшилъ!« Но замѣтимъ, что это былъ одинъ — послѣдній учитель, котораго Вересай самъ выбралъ; отъ другихъ — пьяницъ и ничего не дѣлавшихъ — онъ и самъ убѣгалъ, когда видѣлъ, что даромъ время у нихъ тратить.

Предоставимъ впрочемъ самому Вересаю говорить отъ себя о

своей жизни. Рѣчь его, переполненная хіазмами и другими синтаксическими особенностями, гдѣ, въ отличіе отъ нашей нивелированной рѣчи, играютъ большую роль частицы разнаго рода, передавая факты его жизни, можетъ вмѣстѣ съ тѣмъ служить и образцомъ формы историческаго народнаго разсказа. Стилъ ея производить то же впечатлѣніе, что чтеніе Нестора или Геродота.

Не научившись ничего въ продолженіе трехъ лѣтъ у Семона Кошового, Вересай возвращается домой: »він хотъ и много може співав і добре грав, а мене не учив, — от я вже й вийшов од ёго«.

»Мене був батько отдав у Кладьківку за Десну на три годи до Микити. Я у ёго не довго був—тиждень. Верстовъ за 10 есть село Бережівка; він там стояв на квартирі; так батько і випроводив мене в Бережівку туди. Як почав же той майстер у Береживці п'янствовать — цілий тиждень, а вони остались дома — батько да мати (а дітей більш нема — сам я один був); а мати плаче, тай плаче, тай плаче: »діти святим сонцем печуть тіло, до каже так і ёго тіло світитеме«.

Дақ батько, не довго думавши, прийшов у Бережівку, нагнав, — дай мене одняв до дому назад. Прийшов я до дому: моя мати мині віроньки не йме, — скучила дуже: наче года два не був! У батька була корівка одна; дақ мати й кашки и сметанки дає, порадивши, що мене батько до дому привів.

Коли ось собі сиджу я годів два, годів три, годів сиджу чотирі дома, — то кобзарі було ходять (тоді кобзарі ще були, тепер нема!); то як кобзар прийде в хату до мого батька, стане гратъ, співать, — до я коло ёго так не знаю, чи ёму б у пазуху уліз, тому кобзарю, або ёго собі у пазуху взяв! До той кобзар розбірає діло, що мабуть люде були б з мене, тай каже: »ти, Микито, оцёго хлопця оддай між люде у науку, — може з ёго кобзар буде!« До мій батько давай матір лаяти: нехай їй сякій и такій, і сяк і так, і дихать їй, каже, не дам! я, каже, отдав раз (ото матір лає), а тепер нехай вона оддасть — я отдавать не буду!«

Таковы воспоминанія Вересая о дѣтствѣ. Плохія средства

обученія, якія могъ доставить ему его также слѣпой отецъ, заставляють его съ теченіємъ времени все болѣе и болѣе задумываться о своей будущей судьбѣ и карьерѣ. Такіе же слѣпые, какъ и онъ, кобзари, увлекающіе его своими пѣснями, не смотря на нежеланіе матери разстаться съ сыномъ, указываютъ ему единственную дорогу для слѣпца, и онъ надумывается непременно выбрать себѣ ихъ артистическое ремесло за средство къ пропитанію.

Отож так воно і ведеться, й ведеться собі. Думаю я: »Боже мій! що як той вік жить на світі, Боже мій! Мій батько хоть и сліпий, такъ уміє на скрипку грати: одгра весілля—до ёму поле люде виоруть; а я—якже буду жить на світі? А може мині Бог дасть довгий вік, що помре батько да мати,—що тоді я буду робить на світі?« То як полягають спати, а я—не могу спать! То як візьму собі думать, як стану плакати, до то мати почує, дай каже: »чого ти, дураче, плачеш?«

— »Того я плачу, що на що ви мене одняли од чоловіка! а що у вас висиджу,—якого розуму у вас дійду?« Нікуди батько не оддає, а мати—найстарша голова в хаті! Попросив я чоловіка: »Дядьку Игнате! будь милостивий, — одведи мене у Ромен як Вознесенію в ярманок, до я може там собі найду чоловіка—кобзаря, щоб дав мині хліб—наставлення«.

Дак мене чоловік той і одвів у Ромен у ярмарок. Так я там і найшов собі нищого кобзаря Анріяшевського Ехвима и пристав до ёго на три годн: ёго і одів і обув—чисто все тоб-то на ёго воспитание).

Ушедши отъ отца, который хотя и умѣлъ на скрипкѣ играть, но не могъ удовлетворить потребностямъ Вересая въ обученіи, отправляется молодой ученикъ съ новымъ своимъ учителемъ по городамъ и селамъ. Географическіе пункты слѣпымъ, немѣняющимъ бѣлья во время своихъ переходовъ и переѣздовъ, извѣстны чуть ли не болѣе, чѣмъ зрячимъ. Вотъ напр. каковъ былъ первый маршрутъ Вересая и его результаты.

Поіхали ми як святій неділі на ярмарок у Лубни. Зараз там ярмарок одбули; відтиля—аж у Говтву як девятій п'ятниці у Демидовку: там як собору ходили. Не дійшов у Кременчук 15 верстов,

тай годі. О Петрі були на ярмарку у Хоролі; відтиля вистигли як Прокопію у Лохвицю. Я проходив 6 неділь у одній сорочці і одних штанях: напала мене нужа. Приїхали у Лохвицю,—я з Лохвиці одпросивсь до дому, ярмарок одбувши.»

»Прийшов я до дому у гості у Калюженці пойти,—він мене й одпустив. »Иди, каже; а щоб ти був у ярмарок як Ильи у Ромен«. Дак я до дому як прийшов,—роспитують люде: »де ти був?«—»Там я був, да там був. Дак сукини люде як кригнули: »Оце каже! ми, каже, видюці, да й їздимо каже, да не знаємо тіх містей, що ти слінуючи проходив. Дак Бог ёго зна: не могу знать, од чого воно так,—чи воно із людських язиків, із того дурного крику,—я собравсь, хотів ити у Ромен, а у мене з ночі заболіла голова: коли я вранці устаю,—мені на ноги поступить не можна.«

»Така думка—може я прохожусь. Дак я як вийшов за ворота, до—нема мині ходу: нельзя мині підвестись на ноги! Дак я вернувсь, дай вилежав шість неділь, агурат просто у гарячці.«

»Оздоровів я вже: де мині шукать того майстра?... Нехай вже на будуще літо. (Эх і я горе приймав!) Да, дождавши другого літа, і пішов изнову як Ушестію (Возпесенію) знов у Ромен. Коли вже мого того майстра нема, що я пристаю,—умер! Дак я там же пристаю до другого—усе равно на три годи, и той согласен: узав.«

Такимъ образомъ изъ разсказа Вересаю выходитъ, что полный курсъ у майстра равняется тремъ годамъ, при чемъ майстрі не принимаютъ въ расчетъ прежней подготовки ученика. Вересаю, какъ уже знавшему кое-что изъ своей науки, пришлось у новаго майстра оправдать на себѣ пословицу: »хто більш везе, того й поганяють«. Какъ болѣе знающій и болѣе усердный, онъ работалъ до изнеможенія, но не смотря на это не пользовался особою ласкою или снисхожденіемъ со стороны своего учителя какъ показываетъ характеристическій разсказъ о люлькѣ.

»У того майстра як узав я жить од Вознесенія,—аж до масляної вже. Нас було у майстра три ученики.—три нарубки; дак тиж

два не так—то і старательні і науки не розуміють; хоч пошле і на села тих, то вони не справляться, нічого не роздобудуть. Тіж дома сидять два, а мене постійно скрізь зиму гонять, да й гонять, гонять, да й гонять! Піду да походжу неділі три там; добуду пудив п'ять, або шість, або й десяток, да й продам, до і принесу ему грошенят. А тоді яка була продаж! Три п'ятаки—пуд борошна, та не то що на сrebro—три п'ятаки на ассигнації. А тоді ходили гроши як! П'ять шагів гривня була! Принесу майстру, а не знаю де він діне: то вже ёго польза, ёго прибуток за ту науку, що він учить.

Дак я, як походив Пилипівку, до м'ясиці (до масляної), а —груда без свігу, да, знаєте, у селах як: грязько, померзне; як ступиш, так у животі і кольне; говорю—попухло у животі і не могу я ходити! а ті два дома сидять, або підуть у Голінку, та у Нову Греблю у Білогородку: дак вони ёму харч носять до дому и самі їдять; а я—усюди літаю!

На Різдвяних святках були гості у майстра. Дак я, знаєте, був моторний колись: а були гості вечером. А мій майстр курить люльку; ну й я хочу покурить. А тамечки другі грають, а я танцюю. До сволюка почепили із скрині віко (накришку); начепляли усёго: підіска кусок, да підкови шматок, — разного брязкала; кулаками стукають, — до воно править за бубон. Мій майстер курить люльку. Я до ёго: »Пан-ойче! дайте покурить люльку!« А люде, чорт їх знає, на що вони світло гасять; а мій майстер сердиться та каже: »навпослі дам«.

А я не слухаю: »дайте бо!«

Там погасили раз світло, погасили й у друге світло, а я таки усе: »дайте люльки!« Дак він як виняв люльку із зубів (саме погасили) та кулаком із люлькою як ударить мене по скулах! Того ніхто не бачив, — по ночі! Коли жінка ёго засвітила світло, а я на полу сиджу; »чого це Остап, каже, почервонів. Семене?«

—»Чого? каже: покурив люльки!«

Дак я собі на піч! »хай вам чорт із вашим б'ялом, із вашою люлькою!« та й спати ліг.»

Такія шутки, показувавшія явное пренебреженіе хозяина къ Вересаю, котораго онъ явно експлуатироваль больше всѣхъ остальныхъ учениковъ, вызвали протестъ со стороны Вересаю, состоявшій впрочемъ въ томъ только, что онъ ушелъ отъ него и нѣсколько надурилъ наймита поводаря.

Исторія съ послѣднимъ учителемъ Вересаю, у котораго онъ пробыль 35 недѣль, и подробности ея рисуютъ отношенія учителя къ ученику очень рельефно. Не смотря на какое-то какъ-бы безсердечное отношеніе майстра къ ученику въ дѣлахъ финансоваго характера, онъ цѣнитъ глубоко его способности и сознается въ томъ, что учить его уже больше нечему, такъ какъ ученикъ успѣль уже превзойти учителя. Сцена посвященія молодого кобзаря на служеніе искусству, которою мы заключимъ цитиревку разсказа, не смотря на ея простоту, трогательнѣе многихъ средневѣковыхъ промоцій западно-европейскихъ университетовъ.

»Бачу, що вже здоров'я не стая: полухло у животі; дав я ёго, Семена, й покинув. От узав того поводаря (его наймита) дурить: до мене верстов 50 буде, а я ж тази ёго повиводив, поки прийшов до дому.

До самої десятої п'ятниці (од насляної) був дома. А у нас ярмарок на десяту п'ятницю у Деймановці; ярмарок добрий буває. Аж туди мій майстер іде. Приходить він, одбувши той ярмарок, аж до мого батька. Як узав мого батька просить, щоб мене оддав, дак мій батько уже договоривсь із ім на 35 неділь (й году нема), да щоб—як буду одходить, він і бандуру мині б дав.

Да із ними ще був покійник кобзарь Хведор Трюш, да ще один не кобзарь Андрій з Увальковки. Було душ 5 пришло до мого батька. Почали пить та гулять (горілочка була дешевенька: дві грівоньки кварточка); пили-пили горілку, наварили обідать борщу, куті (корова була). І батько добрий був: пили-пили горілку, поїли борщ; налила мати молоко,—виїли ту миску; налила

другу, а батько взяв, да у ту кутю в миску кварту горілки і вилив.

От же сучі старці виїли і ту: що хлесне, да і чхне. »Не поддаймось!« кажуть: »сій куті не пропадять!«

Оддали на 35 неділь. До тільки я трошки провинуватив, до жінка ёго: »твій батько багатирь: горілку лье у кутю.« Пробув у ёго до Спасівки. Як наївся я пшенички (а у мене були зуби славні, а пшеничок наварили багато), дак узяли ту пшеничку (княхи), — а ну лічить: хто більше зъїв. Нас було 10 чоловік у тій компанії. А як перелічили, до я десятком вище пшеничок ізъїв, тих качанів. »Е!«, стали сміятися, лаять: »який проворний! ніхто так не зъїв.« Оце ж то вечеряли, заговляли на Спасівку ми; дак мене у ноги як схватила поганка (лихорадка), ох, Боже мій! Як узяла вона мене: од 1 числа августа до 1 сентября душила у майстра, и така немилостива! До вони підуть з хати, да там по дрова, або по губи, а мене в хаті запруть і воду замкнуть, а на чужині горенько! Да була щоденна, та це перетруєть вона мене, дай посила за куском хліба: »ступай!« До я піду з хати да під тином ляжу, а надо мною поводитрь сидить. До трохи оддишу, да в другу хату піду. Але я не дурив: як дасть кусок у одній хаті,—щоб ёго переломив, начеб-то у двох хатах був (Щеб то для своєї похвали: щоб хазяїну показати, що більш заробив; а я так не робив! Боронь, Боже!).

А хазайка: »Василю«, каже: »одправ того Остапа: він умре!« А я: »здійайте милость, не отиравайте: —я тее, що пролежу, до то вам набуду—тільки мене не одсилайте!« (то тая думка що 35 неділь). Як узяла вона голову клопотать своему чоловіку,— пішов той чоловік ик Семену у ярмарок у Глинське і мене взяв із собою—із того Глинського передать мене із яким нищим, щоб до дому доставив до мого батька.

Прийшов я на ярмарок у Глинське, найшов лірника Нечинора Коляду; кажу: »здійайте милость, Никифор Иванович! візьміть мене, до дому доставте!«—»Як же тебе доставлю: ти, може, кидаєш свого майстра?«—»Ні, кажу, не кидаю. Мене майстр хоче

одправить. Ходім, кажу, до майстра,—почуеш, що він скаже. «Прийшов до мого майстра: »Чи ти, Семен Василевич, одсилаєш?»

—»Як не хоче служити!« то наче мене по виску ударив; (Тут я согрішив, — розсердився на ёго. Сказано: »шти учителя паче родителя, бо той тільки на світ народив, а той—хто на стежку навів,—того почитать). »Як не хоче, до нехай іде!«

Привів він, Ничипор, до себе у Гридцівку. Побув у ёго три дні, та попросив його: він найшов подводу міні. За шість гривень я договорив ёго (злот темерь п'ять гривень). Привіз до дому. Дак я, як узяв горювать у поганці, аж до Дмитра, сиджу, дай сиджу дома до всеїдної. А усе—таки, хочу—таки розума дойти. Дожив до всеїдної: поганка мене покинула. Думаю: »до того ж майстра піду знову ж.«

Побув у ярмарку у Лохвиці, добув там із руб грошей. Мого майстра не було у Лохвиці об усеїдної. До Голівки там—20 верст: а пійду я таки до ёго до дому, щоб мене він таки довчив. Прийшов я до дому до ёго, у Голівку заговляти на піст. Він приніс горілки, не знаю скільки; випили, побесідовали, сіли, пограли в кобзи він і я.

—»Ну що, кажу, пан—отче: прийміть мене, та доведіть до ума!«

Дак він міні: »знаєш що, сину! Спасибі тобі. Ти у мене служив добре, вірно робив: я тебе іще прийняв би, да вже, мабуть, так, що не йдеться міні, мабуть, од вас на поміч, а од мене вам на науку.«

—»Як же ви«, кажу, »пан отче, не приймете мене (я ж вже у вас оце у третьёго був), ну як же міні бути? я таки можу грать трохи!«

»Як умієш, так собі й роби!«

—»А як хто другий буде на мене нападаться,—що ти не вибув строку о-там—то?«

»Ніт!« каже: »ніхто не буде нападаться; а як буде нападаться,—на мене ізвертай: я одвічаю; а ти вже не йди у науку; а так, як Бог тобі дав.«

Дак я, як пішов од ёго, та нігде вже більше у науці не був; оце досі граю і хліб їм.

До поки були кобзарі де-которі не повмірали, дак я вже од тих: кому купиш чверточку, або даси гривеничка: «навчи мене оттої або Хведора Безрідного там, або що»—ото вже не од майстра, а од побочних старців навчивсь.

Етимъ оканчується історія обучения Вересая. Далѣ слѣдуєть самостоятельная его жизнь, гдѣ онъ перенимаєть отъ равныхъ ему по положенію старців новыя пѣсни. По признанію кобзаря тѣ пѣсни и думы, которыя онъ изучилъ въ молодости, и легче ему давались, и крѣпче остались въ памяти. «Але то усе од того, яка пісня: іншу то й за два рази переймеш, а друга—така, що ти її товчи та товчи, поки убьєш у голову.»

Изъ фактовъ остальной половины біографіи Вересая интересна історія его сватанья и женитьбы. По окончаніи науки, гуляль онъ года четыре. Потомъ сталъ сватать дівчат.

Къ одной панской дворовой дівчинѣ годъ цѣлый ходилъ версть за 50 въ село Рудівку. Была она ужь очень стара для него, такъ что пані ея (Голінковська) совѣтовала ему найти другую, болѣе молодую. Но онъ поладилъ съ этою, —и пані дала было уже и рушників дівчині и водки на сватьбу.

Сговорились, посватались, уже и въ церковь пошли, да тамъ она, объявивши согласіе послѣ перваго троектнаго спроса священника, на другой разъ отказалась, когда тотъ ее послѣ этого высповѣдалъ, не смотря на то что съ Вересая взялъ уже и «хліб і гроши і моторич і курку, зготовану по сільському—звістно як для весілля.»

Люди отговорили ее идти за слѣнца: «тиж челядин, а він—каліка, сліпий» говорили ей,—и ему осталось утѣшать себя тѣмъ, что, по мнѣнію нѣкоторыхъ, у нея была падучая болѣзнь, такъ что когда она сама уже захотѣла идти замужъ за Вересая, то на это ни священникъ ни женихъ не согласились: пожалуй, опять надула бы! Съ другою, козацкою дівчиною, про которую и до сихъ поръ онъ сохранилъ добрыя воспоминанія («добра душа була!»),

0966451

дѣло пошло лучше: по уходѣ ея въ наймички, онъ нашелъ таки ея въ Прилукахъ, выманивши на рѣшительное свиданіе отъ занятій по господской службѣ звуками своей бандуры.

Хотѣли уже было вѣнчаться, но священникъ занросилъ 6 рублей за вѣнчанье, цѣну неслыханную для бѣднаго кобзаря. На третьей (тоже изъ козацкаго роду) женился онъ наконецъ и зажилъ семьею, дождавши дочки Мотрі. На 18 году выдалъ онъ ее замужъ, выстроивъ молодымъ новую рубленую хату. Тутъ пошли въ жизни Вересая новыя неприятности отъ его зятя. Когда жена Вересая померла, зять пьяница сталъ обижать его и женѣ своей приказывалъ не давать ни ѣсть, ни пить отцу, не шить и не мыть на него. «Майстеришка він був не аби-який: чи млин, чи дом, колеса, жорна, а той восмерню й кіш і жолоб справить; так і пьяница ж був добрий: з панщини та в шинк, а до дому, — мене мучить, ктварить словами: »Я, каже, хазяїн: я й одбутки одбуваю і усе хазяїную, а ти — що!» Як би взяв я його за чуб, та нахилив, та дав із 50, — а то нездужаю, а він чоловік здоровий! Ох, нагорювався я!» прибавляетъ Вересай при этихъ воспоминаціяхъ. Пробовалъ Вересай жаловаться пану-опекуну помѣщика, майору Дмитрію Ивановичу на несправедливости и обиды зятя. Но зять Аврамъ, пользовавшійся благосклонностью при дворѣ, впередъ уже забѣгалъ обжаловать тестя, и результатомъ вышло, что разсердившійся майоръ чуть не заковалъ его въ быки («на бика») — особаго рода инструментъ, въ родѣ неподвижныхъ кандаловъ, прикрѣпленныхъ къ стѣнѣ и надѣвавшихся на ноги провинившагося. Про эти средства, изобрѣтенныя панами для смиренія строптивыхъ рабовъ, Вересай и теперь не можетъ вспомнить безъ содроганія.

Бѣжавши отъ этихъ орудій и отъ обидъ зятя изъ родного батьковскаго села, кинулъ Вересай свою собственную хату и поплелся своими обычными походами по ярмаркамъ. Въ Сокиринцахъ, имѣніи Г. П. Галагана, задержался онъ на цѣлый годъ. Привлекала его тутъ одна вдова Приська, которую онъ зналъ еще дівчиною. Онъ и тогда уже ее полюбилъ, когда былъ еще первый разъ женатъ, и она на досвіткахъ, гдѣ случалось ему

играть, протанцовывала все, что мать ей давала туда для занятій —»и мичку и динщечко и усю зброю«. Затѣмъ она вышла замушь, а вскорѣ и овдовѣла, оставшись съ слѣпною дочерью и маленькимъ сыномъ.

»Чую я, що вдова: е! кажу: це вже моя!« —порѣшили Вересай и началъ ее сватать на старости лѣтъ, —»щобъ було кому доглядать«.

Сватанье на этой танцюрихѣ, козирь-вдовѣ, довольно безпечной жизни и веселаго права, который она сохранила и до настоящего времени, продолжалось семь лѣтъ. Все, что случалось Вересаю заработать своимъ пѣніемъ, ходя за милостынею, онъ сносилъ къ ней, —и она не противилась такому помѣщенію въ ея хатѣ имущества бездомнаго кобзаря. Ей онъ не позволялъ брать ничего, и она не брала: »стидно було!«. Интересны рассказы обоихъ объ этихъ годахъ.

»Було приду до неї; стою та й співаю під вікном, чи під дверью. Вона каже: »не ходи ти до мене: сором міні од людей! йди к чортовому батькові!«

А и їй: »не жени ти мене, матері твоїй біс! йди за мене за мія! не одказуй!«. А сам плачу.

И она тоже плакала, а все-таки долго не рѣшалась идти за слѣпца кобзаря:

»Оя! Одружила мене із цім дідом його бандура: як прийде мене сватати, до й вижену; а як заграє на бандурі, —до й заведу!« —теперь вспоминаетъ она.

Въ это время изгнанія изъ дому и исканія другого пристанища въ видѣ новаго семейнаго очага, познакомился Вересай съ художникомъ Львомъ Жемчужниковымъ, посвятившимъ ему и его пѣснямъ въ »Основѣ« нѣсколько всѣмъ извѣстныхъ теплыхъ страницъ. Тогда же сошелся онъ съ П. А. Кулішемъ, вследствие чего возникла ихъ переписка, напечатанная въ »Правдѣ« за 1868 годъ. Заслугою Куліша нужно считать въ этомъ случаѣ то, что онъ добился отъ Вересая, чтобъ тотъ не позволялъ лакею, писавшему письма, переиначивать его фразы или выраженія. Такимъ образомъ въ его біографіи, помѣщенной тамъ, литература

получила образцы размышлений этого естественнаго философа — кобзаря. Впечатлѣніе, которое произвелъ Вересай на Жемчужникова своимъ пѣніемъ стиха о «Правдѣ» едва ли можно назвать преувеличеннымъ. И теперь, двадцать почти лѣтъ спустя, истомленный старикъ поетъ эту пѣсню съ глубокимъ чувствомъ. Неудивительно, что въ то время, когда такая неправда, какъ изгнаніе изъ собственнаго дому, стряслась надъ головою Вересая и сватанье шло такъ неудачно, исполненіе пѣсни этой производило на обоихъ такое впечатлѣніе, что между куплетами, оба они, отрываясь отъ своихъ занятій,—плакали одинъ надъ своею кобзою, другой—за мольбертомъ, какъ признавался въ послѣдствіи Жемчужниковъ.

Послѣ семи лѣтъ сватанья кончилось гореванье Вересая. Видитъ гордая вдова, что и его дѣйствительно доглядѣть нужно, »щобъ де-небудь у шинку не убили«, да и ей ждать ничего лучшаго не приходится. Согласилась она идти замужъ за него, а тѣмъ временемъ Вересай выпросилъ себѣ у пана вольную. Замѣчательно параллельны все рассказы, какіе мнѣ случалось слышать или читать о людяхъ, прожившихъ почти весь вѣкъ свой въ рабствѣ и получающихъ вдругъ свободу: разнообразныя чувства, стѣснившія грудь, раздражаются потокомъ слезъ. »Приходжу до пана: нема дома,—проїздувались. Став я, стою. Коли пан іде і пані: »здоров, Остапе!« Поклонивсь, а не могу озватись,—такъ мині коло сердца гаряче; облився слезами....« Замѣтимъ, что въ эту минуту отъ пана зависѣло устроить и гражданскую и семейную жизнь Вересая. Написали ему вольную, а послѣ Рождества Вересай и Вересаиха повѣнчались »за четвертака«, и вотъ уже 15 годъ живутъ большимъ хозяйствомъ въ 9 душъ, которое состоитъ изъ Вересая, его жены, его сына съ двумя дѣтьми и невістки тоже съ 2 дѣтьми. Хата, клуня, топчакъ, который выстроилъ самъ слѣпой Остапъ, хлівець, шесть матокъ, шестеро ягнятк подъ матками, курей штукъ сорокъ, свинка—таково хозяйство этой нераздѣльной семьи, хотя землю старые подѣлили между двумя молодыми семьями.

Заработывать Вересай больше ужъ не ходитъ: »а у Ромнах—

добрый ярмарок: можна б карбованця 3 заробити; так як посу-нешся туди, — зараз тебе конвоем ведуть на Прилуку, а звідти у стан, а з стану—ї до дому: не шляйся! То так хиба обійдеш одно та друге село, — роздобудеш хліба». Такимъ образомъ на зиму можетъ теперь Вересай заработать сухарей—мѣрокъ по 4, да пуда по 4 борошна съ каждаго села, что составляетъ вмѣстѣ 8 пудовъ хлѣба и 8 мѣрокъ сухарей.

Такова матеріальная обстановка пѣвца—бандуриста. Отношенія къ нему среды, его окружающей, бываютъ самыя разнообразныя. Часто приходится вспоминать ему слова Евангелія о бѣдныхъ, нищихъ, хромыхъ и слѣпыхъ и тамъ находить утѣшеніе въ надеждѣ и вѣрѣ на лучшее будущее по той сторонѣ гроба, такъ какъ настоящее часто далеко непривлекательно. Случаи изъ жизни Вересая очень полно могли бы представить эту непривлекательную картину настоящего, если бы мы захотѣли ихъ здѣсь перечислять. Борьба съ авторитетными въ селѣ лицами, разрѣшающаяся неприятными ссорами и стычками, ссоры и драки съ другими лицами, также претендующими на авторитетъ и обижающими, изъ-под-тишка лишь, все-таки уважаемаго пѣвца словъ Божіихъ, — вотъ постоянные случаи изъ его жизни.

Однажды Вересай подтрунилъ надъ дякомъ:

»Ой цур тобі, пек тобі, дяче!

Яке в тебе серце гаряче!»

Подстергъ тотъ его подъ дверями, — »та лопатою по голові, — вона (т. е. лопата) і розпалась.« Хорошо, что былъ еще силенъ тогда Вересай: схватилъ его, »зправа повернувшись, та за кудрі, та так ёго і втоптал, — тільки люде не дали.«

Другіе насмѣхаются напр. надъ старикомъ еще такимъ образомъ: идетъ онъ, не видя конечно передъ собою ничего; ляжетъ шутникъ ему передъ ногами, споткнется тотъ да »і сторч головою« упадетъ. Впрочемъ все подобныя невѣжи боятся огласки о своемъ геройствѣ, разыгранномъ надъ невидящимъ старикомъ. Однакъ пьянца побилъ ночью Вересая, при чемъ потерялъ свой бриль. Жінка Вересая припритала этотъ бриль, какъ личиное,

нашедши его на другой день рано утромъ. Три четверти горілки далъ разбойникъ Вересаю, упрасивая его не разглашать объ этомъ ночномъ буйствѣ.

Какъ бы то ни было, общественное миѣніе въ подобныхъ случаяхъ всегда станетъ за безпомощнаго слѣпца.

По признанію Вересая, много пережившаго на своемъ вѣку, теперь молодое поколѣніе какъ-то мягче стало въ обращеніи и въ интеллектуальномъ отношеніи: »краще вони, молоді, добірають розуму, та й милостиню дають якось щедрійше.« Вообще же: багаті скупіщі од тих, що своє зароблене мають: той то ківшок муки, дрібок соли, хліба кусок, и пшона, або крупів дасть, що має, а багатий—то ні! Тим то я й блею, ходючи по хатах,« прибавляетъ Вересай: »знаете ви, люде добрії, що багатий за бідним не поспішиться, бо багатство дорогу у Царство Небесне перегорожає.« Як хто розбірає діло, до й каже: »так, так, голубчигу!«

Больше всего сочувствія, а слѣдовательно и порывовъ на милосердіе находитъ пѣвецъ въ той сферѣ и среди тѣхъ лицъ, обстоятельства жизни которыхъ совпадаютъ съ несчастными случаями жизни, воспѣваемыми въ его пѣсняхъ: »як есть де люде хорошиі, да там чи син пішов у службу, або на завод, або удову яку бідну зять зневажає, до як заграеш ім таке саме, що воно в голову ім лізе, — плачуть навкруги тай годі: і син плаче и, молодиця, і дівчина, а найбільш — оті удови,—так і залється!«. У артиста в рукахъ средства заставитъ публику быть внимательною, почувствовать то, что онъ поетъ и непосредственно слезами высказать рефлексъ свой: »зарідко воно—щоб не тее,—хиба хорий буду; а вже як я схочу щоб проняло, то я вже принушу голосом добре так, та жалістно, наче з серця,—пройме!«. Тагъ сознается онъ о силѣ своихъ артистическихъ средствъ. Съ другой стороны теперь ему только остается часто сожалѣть о своихъ вокальныхъ средствахъ: голосъ у старика пропаль, а по его убѣжденію только—»як голос—до й пісьня; а як голосу нема—ні! слова не складаються. А як голос є, хоч слова и не гарні иноді, так пісьня буде добра«.

Таковы возрѣнія кобзаря на свое занятіе и на свои средства внѣшнія и внутреннія. Цѣнитъ себя онъ иногда очень мало, какъ часто случается между художниками. Случаи запоя, обратившагося въ неизлѣчимую болѣзнь, очень часты между бандуристами. Таковъ напр. Антонъ Терентовичъ изъ села Вечірокъ, про котораго Вересай рассказываетъ, что иногда—»і усе, що заробить,—чи холста, чи сорочку хто дасть, і бандуру навіть свою—і ту пропье. Як зрана устане—вже й напивсь! Пьяний, співає, а сам плаче,—и усі за ім плачуть: »чи мене мати, каже, або може батько прокляли!« Нема в ёго ні батька ні матері: прийшов був, годів чотири, до мене жить. Я й кажу: »кинь горілку!« Так ні! Як пожив тиждень, я ёго і одправив,—у Переволошну, під Прилуку на десяту верству. І переняти навіть нічого не було: усе пьяний, і одного часу не було, щоб тверезий!«

Не таковъ впрочемъ по отношенію къ своимъ заработкамъ Вересай, который, по рассказамъ жены, не только разсчетливъ, но даже и скупъ, и кутить не любитъ.

Какъ артистъ, Вересай принадлежитъ къ числу далеко недюжинныхъ талантовъ. Самъ онъ поетъ, какъ можно будетъ видѣть, съ глубоко—прочувствованною экспрессією и при исполненіи нѣкоторыхъ мѣстъ своихъ пѣсень иногда заливается слезами. Съ такою же степенью напряженія относится онъ и къ чужому артистическому исполненію. Не смотря на свой старый возрастъ, при исполненіи малорусскаго козачка, онъ пустился однажды въ плясъ, при чемъ вся фигура его дышала огнемъ неудержимой страсти. Попавъ въ общество, гдѣ пѣлись малорусскія пѣсни и думки и прослушавъ нѣкоторыя съ напряженнымъ вниманіемъ, онъ какъ-то судорожно заплакалъ: »світе мій, світе! Хоч и не бачиш тебе,—який же ти гарний! А помірати ж як не хочеться!« Такъ на него дѣйствуетъ исполненіе музыкальныхъ піесъ.

Новое поколѣніе, хотя и теперь отзывающееся въ трудныя минуты жизни тонемъ и стилемъ старыхъ думъ на явленія жизни, тяжело его поражающія, на старыя козацкія думы, служащія образцомъ для новыхъ композицій, смотритъ уже, какъ на что-то

не оть міра сего, и не находить нужнымъ перенимать ихъ оть уцѣлѣвшихъ кобзарей. Писалъ Куліш не разъ Вересаю: »научи ти своїм думам молодих, щоб слава твоя не гинула«, — »таб щож«, говорить тотъ: »не хоче ніхто переймати, тай годі! Було то колись, що нас много було, кобзарів. Був покійний кобзарь Верба Данило, да Труш Хведор, да Ладжа Антіц, та там іще був Максим и Сергій два брати, — усе старики. А один був Стрічка Иван — кобзарь, и у ёго був син Савон — кобзарь, Коцій був Хведор — кобзарь, Яхно Иван. І! то чоловік був дорогой; що то за люде були, які то добрі! Що і згадувать іх мертвих! Багацько було, вимерло! Тепер нема: усе з лірами видумали чорт-зна-що! Воно, видите, простолюдия якась чудновата: не розуміє, що то краще. Ім аби що згук був — що кричить та пишить, що аж в хаті иноді нічого не чути, як заграє та ліра. А кобза дак добре діло: тихеньке воно, поважливе!«

Такою епитафію произносили нашъ послѣдній кобзарь отживающему искусству кобзарства, вспоминая о дѣлахъ давно минувшихъ дней. Тихой, »поважливой« музыкѣ суждено видно погибнуть или вѣрнѣе — переродиться во что нибудь другое, при той живучести серьезнаго музыкальнаго творчества, которое составляетъ отличительную черту нашего народа на ряду съ итальянскимъ, и при томъ присутствіи въ немъ истинно-художественнаго вдохновенія, которое создавало, а можетъ быть создаетъ и до сихъ поръ поэмы, могущія быть поставленными рядомъ съ образцами древне-греческой эпической поэзіи. Мы говоримъ »можетъ быть« создаетъ, указывая на то отсутствіе этнографическихъ работъ въ этой сферѣ, которому вѣроятно положить конецъ изданіе Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ собраннаго г. Чубинскимъ матеріала, а также вѣроятно и будущіе труды Юго-Западнаго его Отдѣла. Фактъ настоящаго собранія и рѣшенія принятаго Отдѣломъ, относительно начала изданія съ нынѣшняго же года »Записокъ« въ которыя войдутъ многіе имѣющіеся уже матеріалы, кажется довольно ясно показываетъ, что для насъ прошла пора стыдиться собственныхъ сокровищъ, которыми обладаетъ на-

родъ нашъ, и съ другой стороны враснѣть передъ западными учеными, каковы напр. Ральстонъ, Морфиль и др. на ихъ запросы относительно того, отчего не переданы къ общему пользованію печатными буквами тѣ богатые для антропологии, исторіи, филологіи запасы вѣрованій, сказокъ, пѣсенъ, легендъ, которымъ они удивляются въ малочисленныхъ изданіяхъ нашихъ по этой части.

Въ настоящемъ собраніи Юго-Западнаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества для науки вообще, а въ частности Русской, приобрѣтено отъ Остана Вересая 20 такихъ дорогихъ документовъ, рисующихъ этнографическія черты нашего народа въ области мысли, словеснаго и музыкальнаго искусства. Я удостоенъ былъ отъ Отдѣла порученіемъ разобрать эти данныя для приготовленія ихъ къ печати и для составленія о нихъ отчета на настоящее собраніе. Не находя возможности утомлять вниманіе долгимъ разборомъ каждой пѣсни, что можетъ удобнѣе быть выполнено по ихъ напечатаніи, я ограничусь общей характеристикой отдѣловъ пѣсенъ, исполняемыхъ Вересаемъ и изложеніемъ содержанія тѣхъ пѣсенъ, которые назначены для исполненія въ настоящемъ собраніи.

Всѣ до сихъ поръ записанныя пѣсни Вересая можно раздѣлить, какъ мы сказали выше, на три главные категоріи:

- 1) Думы и историческія пѣсни.
- 2) Духовныя и нравоучительныя.
- 3) сатирическія и юмористическія.

Кромѣ того онъ знаетъ много козачковъ, много обрядовыхъ, бытовыхъ, семейныхъ и общественныхъ пѣсенъ, плясовыхъ и т. п., которыхъ впрочемъ онъ не поетъ, такъ какъ считаетъ для себя неприличнымъ, или слишкомъ вульгарнымъ пѣть пѣсни, заключающія въ себѣ пустыя лирическія изліянія.

Повѣствовательное эпическое настроеніе его духа, понимающее и цѣнящее драматическія мѣста думъ, не можетъ мириться съ колоритомъ чисто-лирическаго характера, выражающимъ страстныя движенія сердца и свойственнымъ влюбляющемуся и разлюбляющему непостоянству молодости. Идея истины и спокойной объ-

ективной красоты, проникающая произведенія, имъ исполняемыя, вмѣстѣ съ тою наглядностью и прозрачною живописностью рѣчи, которыя составляютъ форму этихъ произведеній,—избаловали его вкусъ, и онъ въ правѣ предпочитать для себя эти болѣе широкія эстетическія наслажденія, чѣмъ мелкое раздраженіе личныхъ чувствъ; оттого тамъ, гдѣ ему приходится говорить во имя этихъ личныхъ чувствъ, рѣчь его получаетъ характеръ тривіальности, потому что эта часть проявленій жизни человѣческаго существа, осталась у него менѣе развитою и воспитанною. Его нищенское »прошенье«, записанное нами, проникнуто сильнымъ риторизмомъ.

Изъ думъ и историческихъ пѣсенъ поетъ онъ: 1) »про бурю на Черному морі«, 2) про бѣгство »трох братів з Азова«, 3) про »Хведора Безродного-бездольного«, 4) »про вдову і трох синів«, 5) »про отчима, сестру і брата бездомного« и наконецъ 6) про невольника, олицетвореннаго въ видѣ молодого сокола. Во всѣхъ этихъ шести думахъ за исходный пунктъ взята идея мира и согласія жизни человѣческой въ формѣ семьи—»родины« и общества—»товариства«, конечно, козацкаго, славнаго війська Запорозькаго:

»Як то трудно рибі на суходолі,
Звіру,—птиці без поля без діброви,—
До так—то трудно на чужій стороньці
Без роду, без сердешної родиньки«.

Необходимость для существованія человѣка сферы семейной жизни съ одной стороны и общественной—какъ члена извѣстнаго даннаго народа, безъ которой онъ задохся бы, какъ безъ воздуха, доказывается во всѣхъ этихъ думахъ тѣмъ трагическимъ положеніемъ человѣка, когда онъ лишается того или другого. Драма каждой думы возникаетъ именно вслѣдствіе того, что такъ или иначе оборвалась нить, связывающая человѣка съ жизнью семейными или общественными узами. Положенія, которыя заключаютъ эти думы, или вставляются въ середину ихъ, какъ мнѣніе хора въ греческой трагедіи, или самымъ послѣдовательнымъ образомъ вытекають изъ самаго содержанія этихъ думъ. Эти выводы или

идеи, на которыхъ развита вся ткань думъ, — святость и великая сила родительскаго благословенія или проклятія съ одной стороны, такъ какъ на молитвѣ отца — матери зиждется вся основа семьи индо-европейскихъ народовъ, съ другой — такая же необходимость отдавать честь и должное уваженіе Отаману - Кошовому, представителю общественной власти, всѣмъ лицамъ, служащимъ на общественномъ поприщѣ, затѣмъ всѣмъ остальнымъ членамъ общества и наконецъ даже дѣтямъ, будущимъ гражданамъ отечества.

Въ думѣ »о бурѣ на Черномъ морѣ« разсказывается, какъ разбила она корабль, разнесши три его части въ разныя стороны: одну въ землю Арабскую, другую — въ землю Турецкую и третью — къ сторонѣ Днѣпра и овскаго лимана. Два утопающіе вспоминаютъ о несоблюденіи ими дома семейныхъ и общественныхъ обязанностей въ краскахъ, которыми воспользовался Гоголь для своего описанія Днѣпра (козакъ, отталкивая стреленемъ мать свою), расканваются, — и одно воспоминаніе объ отцовой-матчиной молитвѣ чудесно спасаетъ ихъ отъ смерти, тогда какъ третій, не имѣвшій родителей, а слѣдовательно и молитвы ихъ, долженъ былъ погибнуть.

Въ думѣ »про трохъ синів«, выгнавшихъ свою старую мать и затѣмъ раскаявшихся, когда всѣ несчастія обрушились на нихъ за это, а Богъ послалъ счастье и довольство сосѣду, принявшему несчастную старушку, — господствуетъ та же идея.

Въ думахъ про брата, выпроваженнаго сестрами по приказанію отчима въ чужую сторону, про Соколятко, унесенное хищнымъ орломъ въ Турецкую землю въ городъ Царьградъ и спасенное отъ неволн (серебрянныхъ кандаловъ) при содѣйствіи Св. Іоанна Богослова, и наконецъ въ думѣ про бѣгство »трохъ братівъ з Азовської неволі« — вездѣ слышится то же горе, тѣ же бѣдствія, какія мучать человѣка, отдѣленнаго отъ родныхъ и согражданъ и понавшаго въ неволю. Дума про Хведора Безроднаго, войсковаго писаря конца XVI столѣтія (при гетманѣ Богданѣ) воспѣваетъ необходимость воздать честь общественному дѣятелю по его смерти, за старую его службу обществу.

Содержаніе двухъ послѣднихъ думъ, которыя будутъ сегодня исполнены, находимъ нужнымъ передать болѣе подробно.

Изъ Азовской неволи по стенамъ, взбивая пыль и туманъ, уходятъ три брата - невольника: двое на коняхъ, а третій пѣшкомъ. Слѣдъ послѣдняго заливаеся кровью исцарапанныхъ ногъ его, и онъ просить братьевъ взять его между лошадей. Старшій братъ сурово отвергаетъ его просьбу. Пѣшій проситъ по крайней мѣрѣ убить его и похоронить, но и того братья не дѣлаютъ: рука ихъ не подымается на братоубійство. Наконецъ умаливаетъ онъ ихъ оставлять по дорогѣ для него примѣты. Конные братья рубятъ по пути вѣтки съ терновника и бросаютъ ихъ на дорогу; пѣшій находитъ ихъ и перевозноситъ доброту братьевъ. Выѣхавъ изъ зарослей на голую степь, средній братъ предлагаетъ старшему рвать куски одежды и ихъ бросать для примѣты; но старшій не соглашается на такое разореніе себя въ пользу меньшаго. Тогда средній одинъ рветъ одежду свою и разбрасываетъ ея куски по пути. — Меньшой пѣшій подбираетъ ихъ и оплакиваетъ участь братьевъ, которыхъ онъ считаетъ убитыми и разрубленными въ куски. Ложится наконецъ онъ въ изнеможеніи отдыхать на Савур-могилѣ, гдѣ и умираетъ. »Волці-сірохманці« терзаютъ его тѣло, растаскиваютъ кости по байракамъ, вѣтры хоронятъ, заносятъ ихъ пескомъ, а вмѣсто причитаній и стонувъ матери, возуля жалобно куетъ надъ его головою. Братья же, прибывши въ города христіанскіе, клянутъ-проклинаютъ землю Турецкую, разлучившую ихъ съ братомъ и отучившую отъ вѣжныхъ семейныхъ чувствъ. Такъ оканчивается эта пѣсня по варьянту Вересаея, тогда какъ по другому, болѣе извѣстному, варьянту оба брата гибнутъ въ нападеніи на нихъ бусурмановъ въ то время, когда стали уговариваться, какъ солгать имъ дома про отставшаго брата.

Содержаніе думы про Хведора Безродного таково. На полѣ битвы, усѣянномъ трунами, лежитъ Хведор и наказываетъ своему оруженосцу или джурѣ Яремѣ — отправиться немедленно къ Батьку-Кошовому и всему Товариству сердешному и дать знать о случившемся. Не смотря на то, что онъ порубанъ и пострѣлянъ,

онъ даетъ длинныя практическія наставленія своему джурѣ. Кошовой, узнавъ о гибели Безроднаго, посылаетъ войско, чтобъ похоронить его съ должною честью на томъ лугѣ—Базавлугѣ, гдѣ онъ погибъ.

Изъ пѣсенъ духовнаго и правоучительнаго содержанія Вересаи поетъ слѣдующія: 1) О мукахъ Христа и страданіяхъ Матери Божьей передъ крестомъ; 2) Стихъ св. Михаилу; 3) Стихъ св. Николаю; 4) Разставанье души съ тѣломъ; 5) Про послѣдній день міра; 6) Про пустельника; 7) Про блудящаго сына; 8) Обращеніе »до часнѣго живого чоловіка«; 9) »О, великий мій жалю«! 10) »Ой горе, горе па світі жити«. Во всѣхъ ихъ идея семейной и общественной жизни уже заслоняется идеалами отвлеченнаго религіозно-правственнаго порядка. Здѣсь жизнь настоящая третируется уже какъ пѣчато низшее будущей жизни и грѣшныя проявленія человѣческой природы строго осуждаются не безъ примѣси аскетическаго тона. Лучшая изъ всѣхъ ихъ по большей общности содержанія конечно — о Правдѣ и неправдѣ которая также будетъ спѣта сегодня.

Наконецъ изъ послѣдняго рода произведеній—сатирическихъ, лучшія по игривости содержанія — сватанье »Щіголя« (щегла), Бугай, Києіль, Хома и Ярема, Гусарська жона, и т. п.

Тонъ разсказа всѣхъ этихъ пѣсенъ юмористическій, и если пѣсня про похождение Хоми и Яреми двухъ родныхъ братьевъ и приписываніе ими себѣ занятія очень напоминаетъ собою »Zwei Ritter« Гейне, то пѣсня про Гусарскую жену переноситъ насъ къ временамъ Руссо своею ядовитою насмѣшкою надъ »паньскими примхами«, затуманивающими въ особенности женскій полъ и научающими ихъ кривляться, охать и ломаться—съ одною цѣлью—завоевать для своей лѣни возможно больше правъ. Всѣ подобныя ненормальности жизни человѣческой, поселяющія часто въ ней раздоръ, а также и болѣе невинныя уклоненія отъ здраваго смысла осмѣиваются въ этихъ пѣсняхъ иногда съ фривольностью, напоминающею оперетты Оффенбаха, иногда съ злобною сатирою нестѣсняющагося въ выраженіяхъ языка.

Содержаніе пѣсни про *гусарскую-дворянскую жену* у мужика состоитъ въ томъ, что замечтавшаяся мужичка, самыми грубыми средствами была возвращена къ своей работѣ и стала просить подъ конецъ прощенія у своего мужа. Въ пѣснѣ про *Щегла* принята басенная система олицетворенія. Щиголь желаетъ породниться съ птицами аристократическаго полета и играетъ смѣшную роль на своей собственной сватьбѣ, гдѣ паукъ хочетъ выказать какъ можно лучше свою польскую шляхетную натуру, а хрущъ («бо и то бачишъ птиця») гордится своими родственными связями съ сильными міра сего. Результатъ подобной сватьбы самый плачевный, потому что на самомъ пиру аристократы-шуляки научились обижать невинныхъ курчатъ, лицъ конечно болѣе демократическаго порядка; щиголь же, прокутившись, ничего не достигъ.

Такимъ образомъ общая черта всѣхъ сатирическихъ пѣсень Вересая—насмѣшка надъ перегородками, которыя въ жизнь человѣческую вносятся раздѣленіемъ на сословія, глумленіе надъ бѣлоручками и лѣнтями или глупцами.

ХАРАКТЕРИСТИКА МУЗЫКАЛЬНЫХЪ ОСОБЕННОСТЕЙ МАЛОРУССКИХЪ ДУМЪ И ПЪСЕНЬ, ИСПОЛНЯЕМЫХЪ КОБЗАРЕМЪ ВЕРЕСАЕМЪ.

Рефератъ Д. ч. Н. В. ЛИСЕНКА *).

Пользуясь рѣдкимъ случаемъ посѣщенія нашего Кіева однимъ изъ отживающихъ выразителей внутренней, эстетической жизни нашего народа, я принялъ на себя обязанность войти въ оцѣнку того небольшого количествомъ, но рѣдкаго богатствомъ и новизной матеріала, который мнѣ удалось добыть въ очень незначительное время отъ Кобзаря Остапа Вересаю.

Не даю себѣ права въ отношеніи собраннаго матеріала устанавливать какія бы ни было непреложныя положенія или законы, дѣлать смѣлые выводы: если до сихъ поръ наука европейскаго искусства далеко еще не произнесла своего послѣдняго слова, то тѣмъ менѣе начальныя, элементарныя опыты собиранія и разработки нашей народной музыки имѣютъ право на высокое названіе науки народнаго музыкальнаго творчества.

Мы стоимъ на неразработанной почвѣ, гдѣ въ большинствѣ случаевъ собиратель ходитъ ощупью, разыскивая вѣрное, наталкивается иногда на сомнительное, исключительное, — дѣйствуетъ зачастую въ сферѣ догадокъ, наведенія, предположеній. Я задался мыслью подѣлиться результатами моихъ наблю-

*) Читанъ въ экстренномъ собраніи Отдѣла 28 Сентября 1873 г.

деній надъ малорусскою мелодією и ея складомъ, въ древней эпической формѣ думы, затѣмъ въ лирической формѣ, съ характеромъ нравственнаго размышленія и наконецъ плясовой— въ формѣ народныхъ танцевъ и сравнить ихъ съ родственною намъ пѣснью великорусскою и по возможности съ славянскими.

Прежде чѣмъ приступить къ изложенію своихъ наблюденій, я позволю себѣ для болѣе полнаго уясненія предмета на время уклониться въ сторону.

Сознавая всю громадную важность и услугу этнографіи, которая въ наше время сдѣлала уже и дѣлаетъ изо дня въ день великія открытія въ сферѣ жизни народной, нельзя въ тоже время не сознаться съ грустью, что пробѣлъ въ собраніи звуковаго матеріала у насъ слишкомъ ощутителенъ. Въ то время, какъ музыкально-пѣсенный, народный матеріалъ, обрисовывающій прошлую историческую и обыденную жизнь народа съ его завѣтными идеалами и съ семейно-домашними радостями и горемъ, доставилъ бы въ общей массѣ богатый, обильный запасъ матеріала для эстетической характеристики личности народа, у насъ это поле едва еще вспахано.

Въ то время, какъ западная Европа въ лицѣ знаменитаго Фетиса, гениальнаго Гельмгольца и другихъ ученыхъ уже пользуется громадными матеріалами для строгаго изученія музыки съ этнографической ея стороны и учеными открытіями въ области звука, въ это время у насъ на Сѣверѣ едва занимается заря сознанія критически—серьезнаго отношенія къ народной пѣснѣ въ лицѣ покойнаго ученаго музыканта Строва; ему первому въ Россіи принадлежитъ честь поднятія вопроса о великорусской народной пѣснѣ и постановкѣ этого вопроса съ научной точки зрѣнія на совершенно новую, до него неизвѣстную дорогу. Съ Строва, впервые приложившаго свои обширныя ученныя музыкальныя познанія къ научной теоретической разработкѣ великорусской пѣсни, упрочилось серьезное значеніе народной музыки. Великій Глинка, еще ранѣе внесшій въ свои безсмертныя произведенія характеръ и особенности на-

родной великорусской пѣсни, а за нимъ вслѣдъ цѣлый рядъ талантливыхъ художниковъ, работающихъ на родной почвѣ, скрѣпили такое серьезное значеніе за сѣверной мелодіей. Въ этомъ отношеніи на долю Сѣвера, въ его умственномъ и эстетическомъ центрѣ, при благоприятномъ существованіи всѣхъ условій и пособій для развитія вѣрнаго пониманія художественнаго, выпалъ лучшій жребій и относительно музыкально-этнографическихъ работъ. У насъ на Югѣ еще и художниковъ не завелось. Помимо вѣрнаго пониманія и изученія всякой другой музыки, къ своей родной не привилось въ публикѣ нашей ни вкуса, ни расположенія, не смотря на то, что уже нѣсколько лѣтъ въ Кіевѣ существуетъ музыкальное Общество со школою при немъ. Правда, югъ нашъ менѣе счастливъ сѣвера: онъ не далъ намъ своего Глинки, съ котораго, собственно говоря, на сѣверѣ и развился вкусъ къ національной, народной музыкѣ. Затѣмъ, самое дѣло музыкальной этнографіи у насъ до послѣдняго времени находилось въ рукахъ малоподготовленныхъ дилетантовъ, чуждыхъ народной пѣснѣ по духу, школѣ и самой народности; мудрено ли, что, отнесшись къ дѣлу съ легкой руки завѣзлаго музыкмайстера, они дѣйствовали съ безцеремонною наивностью при собираніи народнаго матеріала, — а ужъ, что до освѣщенія этого матеріала, то имъ, помимо собственнаго желанія, мѣшало главнымъ образомъ полное ихъ незнаніе основаній народной мелодіи.

При этомъ случаѣ не могу умолчать и объ обратномъ явленіи, — о томъ излишнемъ усердіи, съ какимъ нѣкоторые собиратели прилагаютъ свои познанія въ дѣлѣ гармонизаціи украинской пѣсни, не изучивъ всѣхъ оригинальныхъ отличій особенностей ея и свойствъ, въ силу которыхъ та или другая мѣрка, тотъ или другой фасонъ не удобоприложимъ къ ней, какъ не приходится, по словамъ нашего поэта «теплій кожухъ, та не на мене шитий». Изъ водъ такого фасона очень часто наша пѣсня является неузнаваемою, звучитъ странно, сурово и

лишена ей присущаго мягкаго, теплаго колорита. Объ этомъ впрочемъ мы будемъ имѣть случай говорить ниже.

Переходя затѣмъ къ предмету нашей бесѣды, я долженъ сказать, что въ виду скудости собранныхъ матеріаловъ по народнымъ мелодіямъ за все время вообще этнографическихъ работъ по этому предмету, бандуристы въ наше время имѣютъ особенное значеніе для музыкальнаго этнографа. Огромное количество матеріала древняго поэтическаго народнаго творчества погибло безвозвратно въ силу того грустнаго обстоятельства, что этими географическими работами такъ относительно недавно стали заниматься у насъ, въ Малороссіи. Если потеря эта такъ сильна и замѣтна по тощому объему сборниковъ нашихъ лучшихъ этнографовъ, то потеря мелодическаго матеріала тѣмъ болѣе незамѣнима. Мелодическаго матеріала и сотой доли не записано сравнительно съ текстомъ. Народъ нашъ, въ силу историческихъ обстоятельствъ, переставши быть дѣятелемъ и участникомъ въ судьбахъ своей родины, лишень черезъ то и самаго матеріала, изъ котораго онъ нѣкогда почерпалъ факты, вдохновлялся ими, воспѣвалъ ихъ.

Тѣмъ не менѣе любовь къ своему минувшему онъ лелѣялъ; въ глубокой задумчивости, а подь часъ и до слезъ растроганный, выслушивалъ онъ эту полную образовъ и красокъ эпопею своего тяжкаго горя или своего законнаго и заслуженнаго торжества, подь впечатлѣніемъ въ добавокъ такой чуткой и тонкой, художественно-вѣрной декламации, съ какою обыкновенно исполняютъ бандуристы историческія думы.

Но съ теченіемъ времени позднѣйшія поколѣнія, оторванные и воспоминаніемъ даже отъ своей исторіи, въ силу полнаго отсутствія отчизновѣденія, потеряли и самый вкусъ къ подобнаго рода удовольствію. Бандуристы, зарабатывавшіе прежде насущный хлѣбъ свой главнымъ образомъ привлекая публику историческими повѣтствованіями или нравственными разсказами, видя холодность къ такого рода исполненіямъ, стали естественно поддѣлываться подь вкусъ и требованія слу-

пателей, приче́мъ, разуме́тся, историческая дума въ репертуарѣ ихъ оказалась лишнею. Мало у кого уцѣлѣли въ памяти въ теченіи многолѣтней тяжелой жизни *слѣпця*—*старця* эти думы, и это ничтожное число знающихъ старую музыку кобзарей уже не имѣетъ наслѣдниковъ, которымъ могло бы передать свой репертуаръ, такъ какъ по самому практическому неудобству, по трудности игры на бандурѣ, ученики, поступающіе къ старцу въ науку, предпочитаютъ учиться на лірѣ для скорѣйшаго заработка хлѣба.

И такъ типъ прежняго пѣвца исторіи нашего народа, бандуриста, переходитъ въ лірника. Вотъ почему такъ высоко поднимается интересъ и значеніе встрѣчи въ наше время съ бандуристомъ, отъ котораго мы могли бы услышать и сохранить ту дѣйствительно самобытную, музыкальную форму, по оригинальности которой у насъ нѣтъ соперниковъ.

Инструментъ, помогающій бандуристу при пѣніи, называется *кобзою* или также *бандурою*. При помощи этого инструмента пѣвецъ помогаетъ своему пѣнію, подыгрывая мелодію на струнахъ, при чемъ для отдыха голоса, а также для болѣе характернаго отдѣленія одного музыкальнаго періода отъ другого, онъ, въ промежуткахъ, вставляетъ не большую музыкальную фразу, послѣ которой снова принимается пѣть.

Не лишне замѣтить между прочимъ, что употребленіе различныхъ инструментовъ въ народѣ довольно рѣзко специализировано между исполнителями той или другой формы народной поэзіи. Такъ на лірѣ слѣпцы исполняютъ преимущественно пѣсни духовнаго, нравственнаго содержанія и сатирическія произведенія; въ репертуаръ же кобзаря входили главнымъ образомъ историческія думы, затѣмъ весь репертуаръ лірника и еще піесы плясоваго характера; этого послѣдняго отдѣла лірники не исполняютъ по природѣ самого инструмента, главнымъ образомъ приспособленнаго къ пѣнію мелодій тягучаго характера. Затѣмъ піесы чисто плясоваго характера исполняются специально игрою на скрипкѣ, цымбалахъ, съ присоединеніемъ

ударнаго инструмента, *бубона*, и составляет такъ называемую въ народѣ *»троисту музику«*

Изъ духовыхъ—*сопілка* (свирѣль) служитъ по большей части для наигрыванія обыкновенныхъ бытовыхъ пѣсень, а также для плясовыхъ; въ составъ же *музики* въ числѣ цымбаль, скрипки и бубна она не входитъ, вѣроятно, вслѣдствіе, слабости производимаго звука;—это спеціально наступій инструментъ.

Кобза или бандура по внѣшней формѣ напоминаетъ собою испанскую гитару. Инструментъ этотъ, по всей вѣроятности, происхожденія очень древняго, такъ какъ онъ имѣетъ сходство съ инструментами восточныхъ народовъ, на примѣръ *биною* китайскою и индѣйскою. Не смѣю утверждать, но думаю, что *пандура*, на которой греческіе рабоды воспѣвали подвиги своихъ героевъ, имѣла сходство съ нашею бандурой. Я слыхалъ отъ лицъ, близко знакомыхъ съ бытовою обстановкою крымскихъ татаръ, что народный ихъ инструментъ, *бзура*, имѣетъ необыкновенно большое сходство съ нашею кобзой.

Бандура состоитъ изъ неособенно длиннаго, но широкаго грифа, называемаго *ручкою*, который оканчивается длиннымъ полуовальнымъ кругомъ *). Внѣшнее устройство деревянныхъ частей кобзы есть слѣдующее: выпуклый овалъ самой кобзы, или *спідняк* съ нижней стороны имѣетъ до нѣкоторой степени сходство съ формою выдолбленной тыквы. Окружность овала, какъ края у миски, выдвигается немного въ сторону, для удобнаго вставленія колочковъ, удерживающихъ короткія струны

*) Бандура, здѣсь нами разсматриваемая, ни по формѣ ни по матеріалу, изъ котораго сдѣлана, не есть типичный инструментъ, такъ какъ кобзарь нашъ, продавши старый инструментъ свой для музея юго-западнаго Отдѣла географическаго Общества, устроилъ при помощи столяровъ настоящую бандуру наскоро, причѣмъ за неимѣніемъ матеріала, сдѣлалъ ея главный корпусъ изъ обыкновенной осиковой миски, въ которую отдѣльно вдвѣлалъ ручку (грифъ), схвативъ ее двумя винтами внутри миски и склеивъ при входѣ ручки между мискою и верхнею декою. Настоящая же бандура обыкновенно дѣлается изъ цѣльнаго липоваго дерева. Плохая укладка деки въ силу косвеннаго расположенія вибрирующихъ слоевъ дерева и худой проводимости звука черезъ осикку, въ значительной степени, по признанію самаго кобзаря, умаляютъ достоинства настоящей кобзы передъ старой, въ которой расположеніе слоевъ въ декѣ идетъ параллельно направленію натянутыхъ струнъ.

бандуры. Окружность эта называется *блямка*. Верхняя вибрирующая поверхность называется *верхняк* или *дейка*.

Противъ грифа, съ противоположнаго крайняго конца инструмента, по окружности овала идетъ полоска дерева, схваченная плотно 2—3 винтами—*приструнник*; къ нему прикрѣпляютъ струны. Прикрѣпленіе струнъ производится какъ въ скрипкѣ, при посредствѣ полугрифа (тутъ названіе остается тоже—*приструнник*), который въ свою очередь удерживается въ натянутомъ положеніи при помощи загнутой проволоки (дрота), зацѣпляющей за деревянную пуговичку (*пупок*), закрѣпленную въ задней части спідняка непосредственно подъ декой. Въ срединѣ деки прорѣзано совершенно круглое отверстіе—*голосник* для распространенія звука (гдос видае). Между приструнникомъ и голосникомъ находится ближе къ приструннику, деревянный порогъ—*кобылка*, на которомъ лежатъ всѣ 12 струнъ. Затѣмъ грифъ или ручка оканчивается *юлдвкою*, въ которой сидятъ *кідочки*, для подтягиванія или опусканія струнъ.

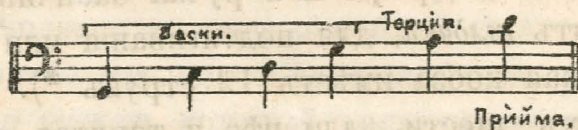
Типическая кобза имѣетъ 12 струнъ *). 6 изъ нихъ толще остальныхъ шести, длиннѣе и тянутся отъ приструнника вдоль цѣлаго грифа, гдѣ въ головкѣ и намотаны на колочки. Эти 6 большихъ струнъ зовутъ *бунти*. Первая крайняя длинная струна (*бас*) сдѣлана изъ овечьей кишки, и обмотана канителью (сухозлѣтицею); 2-ая и 3-я (*басы*) также изъ кишекъ (кишкови); 4-я мѣдная (дротѣва); 5-ая, называемая *прѣйма* и 6-ая *тѣрция*, изъ кишекъ; обѣ онѣ—*римські*, то есть изъ кишекъ прозрачныхъ, лучшаго достоинства.

Остальные 6 струнъ называются *приструнки*. Всѣ онѣ бывають изъ кишекъ; въ нашей же кобзѣ онѣ мѣдныя по той причинѣ, что корпусъ кобзы очень малъ противу нормы, и въ этомъ случаѣ мѣдныя струны звонкостью должны вознаградить недостатокъ резонанса.

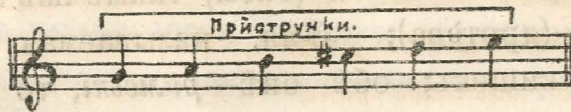
*) Этимъ числомъ струнъ кобза не ограничивается. По словамъ самого кобзаря, онъ знаетъ бандуру у кобзаря Антона, въ селѣ *Вечіркахъ*, Пирятинскаго уѣзда, Полтавской губ., которая имѣетъ 25—30 струнъ.

Кобзарь играетъ на бандурѣ сидя. Инструментъ при пѣ-
ніи держится въ косвенномъ положеніи, какъ при игрѣ на ги-
тарѣ. При игрѣ же пѣснь плясоваго характера, во время ко-
торой пѣвецъ только изрѣдка подпѣваетъ куплеты шуточно-
веселаго свойства, бандура держится совершенно вертикально.
Лѣвой рукой играющій обхватываетъ грифъ, нажимая большія
струны или же щипаетъ малыя струны. Правая рука переби-
раетъ струны, какъ большія, такъ и малыя пальцами, при чемъ
на 2-ой палецъ надѣтъ *напѣрсток*—металлическое широкое коль-
цо, переходящее за первый суставъ пальца; въ это кольцо
вставляется выструганный кусочекъ дерева (*кѣсточка*) изъ лозы
или орѣшины, которою кобзарь зацѣпаетъ во время игры за
струны для произведенія болѣе сильнаго, рѣзкаго звука.

Строй бандуры слѣдующій: первыя 6 струнъ длинныхъ
выстроены по такимъ интерваламъ.



Остальныя 6 малыхъ струнъ расположены по овалному кругу
бандуры и звучатъ такъ:



слѣдовательно расположены въ строй такъ называемаго *лидій-*
скаго лада. Сопровожденіе мелодіи пѣнія производится главнымъ
образомъ на длинныхъ струнахъ, при чемъ играющій по мѣрѣ
надобности то понижаетъ, то повышаетъ звукъ, удлиняя или
укорачивая струны, прижиманіемъ ихъ на грифѣ на той или
другой высотѣ. Малыхъ же струнъ кобзарь не прижимаетъ, а
играетъ на нихъ, перебирая обѣими руками и неизмѣняя вы-
соты звука.

Уже изъ расположенія интерваловъ въ ряду короткихъ струнъ, можно усмотрѣть, что мелодическія сочетанія, на нихъ основанныя, должны отличатся отъ сочетаній того звукоряда, на которомъ намъ приходится исполнять музыкальныя произведенія не народнаго творчества. Чтобы подтвердить такое положеніе, мы позволимъ себѣ отступить нѣсколько въ сторону для того, чтобы нагляднѣе охарактеризовать матеріаль, на какомъ основана постройка народной мелодіи.

Всѣмъ болѣе или менѣе (даже и не музыкантамъ) извѣстно, что вся современная музыка, не исключая и народной пѣсни Западной Европы, построена на двухъ гаммахъ или тональностяхяхъ: мажорной и минорной. Эти двѣ гаммы установились въ относительно недавнее время; вся же музыка среднихъ вѣковъ и ранѣе того черпала матеріаль для мелодическихъ сочетаній не изъ мажора или минора, какихъ названій въ то время и не существовало еще, а изъ послѣдовательности звуковъ:

a h c d e f g a h c d e f.

Октавнаго замыканія звуковъ въ томъ смыслѣ, въ какомъ его понимаютъ теперь, не было, а вышеупомянутый звукорядъ могъ начаться съ какой угодно и кончаться на какой угодно нотѣ, соображаясь съ требованіями мелодіи *),

Въ древней Греціи вся музыкальная система основывалась не на октавѣ съ *вводнымъ* тономъ или полутономъ на седьмой ступени, а на послѣдовательности 4-хъ тоновъ по порядку на такъ называемомъ *тетрахордѣ*.

*) Современная мажорная гамма (тождественная съ Іонійскимъ ладомъ), въ предѣлѣ октавы, для всѣхъ мажорныхъ тональностей, заключаетъ въ себѣ 5 цѣлыхъ тоновъ и 2 полутона, мѣста полутоновъ постоянны: между 3 и 4 и 7—8 степенями гаммы. Последний полутонъ, наз. *вводнымъ* тономъ, характеризуетъ современную гамму въ ея октавной замыкаемости, такъ какъ онъ требуетъ разрѣшеній на тонику, или что тоже, 8-ю ступень гаммы (октаву).

c d e f g a h c

(вводный)

Минорная гамма выкроена по типу мажорной. Разница въ первомъ интервалѣ терцы, которая въ мажорной гаммѣ бываетъ большая (2 цѣл. тона), а въ минорной—малая (1 1/2 тона).

Изъ трехъ тетрахордовъ въ звукорядѣ

c d e f g a

одинъ тетрахордъ имѣетъ полутононъ въ началѣ, другой въ срединѣ, а третій въ концѣ звукоряда:

1) c d e[^]f.

2) d e[^]f g

3) e[^]f g a.

Этотъ первый тетрахордъ (c d e f), вслѣдствіе развитія хроматизма, вліявшаго на измѣненіе содержанія гаммы греческихъ или церковныхъ ладовъ, какъ ихъ назвали, вслѣдствіе перехода этихъ ладовъ изъ греческой церкви въ католическую, перешелъ въ нынѣшнюю западно-европейскую музыку, и сталъ типомъ современной намъ мажорной гаммы. Звукорядъ съ полутономъ въ срединѣ (d e f g) послужилъ типомъ для перваго тетрахорда современной минорной гаммы, и наконецъ третій съ полутономъ въ началѣ (e f g a) не существуетъ вовсе въ западно-европейской музыкальной системѣ, а существуетъ только въ народной мелодіи, основанной на этихъ гаммахъ.

Въ большинствѣ случаевъ все сказанное относительно мелодическаго склада музыки греческой приложимо и къ музыкѣ южнорусской народной пѣсни, но часто съ своеобразными уклоненіями въ силу самыхъ особенностей мелодіи южной пѣсни. Присмотрѣвшись къ народной малорусской пѣснѣ должно сознаться, что въ основѣ своей народная пѣсня диатонична, значить основана на тѣхъ же церковныхъ или греческихъ ладахъ, о которыхъ было только что сказано. Многія записанныя мелодіи подтверждаютъ такое положеніе: можно найти пѣсни въ различныхъ ладахъ, дорійскомъ, фригійскомъ и другихъ, но должно прибавить, что весьма не много дошло ихъ до насъ въ томъ дѣйствиномъ первообразѣ строгаго диатонизма. Внутренній міръ Украинскаго народа, его исторія съ ея страстными, бурными порывами, не меньшая страстность лирической пѣсни неудовлетворялись предѣлами церковныхъ ладовъ;—къ тому же любовь, стремленіе и наклонность къ хроматизму въ

выраженіи патетическихъ чувствъ имѣли несомнѣнное вліяніе на церковную систему ладовъ, и съ теченіемъ времени произвели въ первобытной гаммѣ, служившей фономъ для ея мелодическихъ сочетаній, тѣ своеобразно-оригинальныя уклоненія, по какимъ можно съ перваго взгляда отличить украинскую пѣсню. Даже въ такихъ вещахъ, какъ историческія кобзарскія думы, которыя носятъ несомнѣнно древній характеръ склада мелодій *) и которыя по видимому не могли подвергнуться постороннему вліянію вслѣдствіе традиціонной передачи и удержанія думы до нашихъ дней, даже въ такихъ, повторяю, произведеніяхъ, гдѣ по самому спокойному, сурово-важному характеру эпического разсказа наиболѣе удовлетворялъ бы безстрастный характеръ древнихъ ладовъ,—и тутъ мы не встрѣчаемъ строгаго діатонизма съ его величаво-религіозною фізіономіей. Да и представляется ли возможность выдержать такое спокойствіе въ отчаянные, патетическіе моменты разсказа въ которые наблюдатель слѣдя за однимъ выраженіемъ лица поющего, за его порывистою декламаціей, насквозь проникается драматическимъ движеніемъ разсказываемаго.

Изложивъ основанія, на которыхъ зиждется постройка мелодіи народной пѣсни и оговорившись, что въ строгой степени даже представительница архаической народной музыки, дума, выходитъ за предѣлы основнаго діатонизма, я перейду къ примѣрамъ и позволю себѣ вкратцѣ заняться анализомъ добытаго звуковаго матеріала.

Двѣ думы, какія мнѣ предстоитъ разобрать, думу *про Хведора Безроднаго* и *про удову*, собственно въ смыслѣ мелодическомъ, какъ и всѣ думы, не представляютъ богатства и разно-

*) Сложеніе думы «о бѣгствѣ трехъ братьевъ изъ Азова» относится ко времени не позже конца XV вѣка, когда Азовъ подпалъ подъ власть Татаръ, и не ранѣе половины XVI в., когда дорога изъ Азова на Украину перестала быть такою пустынною, какою она представляется въ думѣ. Если мельчайшія подробности текста думы сохранились до настоящаго времени, то мы вправе тоже сказать и относительно ея мелодіи: послѣдняя по всей вѣроятности въ устахъ современнаго кобзаря звучитъ также, какъ звучала 300, 350 лѣтъ тому назадъ.

образія: Слагатели не гнались за обиліем красокъ звука; вся суть, весь глубокий интересъ музыки историческихъ думъ заключается въ музыкальной декламациі.

Въ этомъ смыслѣ, характеристика мелодическаго рисунка съ его мельчайшими, неуловимыми вибраціями голосовыми, тонко рисующими глубину чувства, крайне трудна для передачи словомъ. Гамма этихъ думъ (должно замѣтить что всѣ онѣ были пропѣты въ гаммѣ, съ основнымъ тономъ *d*, что несомнѣнно находится въ зависимости отъ голосовыхъ средствъ исполнявшаго, такъ какъ высокія ноты тенороваго регистра были бы старику не поль силу) представляетъ то своеобразное, украинской мелодіи присущее видоизмѣненіе діатонической гаммы, которое въ слушателѣ оставляетъ впечатлѣніе гармонической минорной гаммы. Въ теченіи цѣлой думы характеръ этого минора вездѣ проводится настойчиво, исключая весьма немногихъ мѣстъ; именно 3—4 раза въ теченіи цѣлой думы пѣвецъ возвращается къ гаммѣ дорическаго лада; затѣмъ слѣдуетъ снова такое же потускненіе діатонизма черезъ подъемъ седьмой ступени діезомъ на полъ-тона, (*cis*) и пониженія шестой на полъ-тона (*b*). Полное исключеніе въ пользу чистаго діатонизма составляетъ одна музыкальная фраза, исполняемая только на бандурѣ въ срединѣ пѣнія, какъ *réfrain*, въ продолженіе котораго кобзарь даетъ отдыхъ голосу. Эта небольшая фразка носитъ на себѣ всѣ признаки чистаго діатонизма, притомъ въ гаммѣ миксолидійскаго лада. Всего одна нота характеризуетъ присутствіе этого лада въ данной фразѣ, безъ которой та же фраза принадлежала бы ладу дорическому. Вотъ этотъ *refrain*:



Что касается рисунка мелодіи въ думахъ, то какъ я уже упомянулъ выше, реальное истолкованіе его является крайне труднымъ въ общедоступномъ изложеніи. Все матеріальное со-

держаніе рисунка состоитъ изъ двухъ типическихъ и рѣзко другъ отъ друга различающихся колѣнъ: 1) сухаго речитатива (то, что называется говоркомъ), построеннаго на повтореніи основнаго тона гаммы (d) столько разъ, сколько елоговъ заключается въ словесномъ предложеніи, которое пѣвецъ опредѣлилъ для произнесенія говоркомъ, и двухъ нотъ на квартѣ и квинтѣ (болѣе протяжныхъ) для остающихся двухъ послѣднихъ слоговъ этого предложенія.

Второе колѣно составляетъ музыкальную фразу, по большей части короткую иногда же для приданія большей характерности описываемаго, для усиленія *жалоуців* (скорби), по собственному выраженію кобзаря, фраза значительно расширяется, забираетъ голосъ пѣвца въ высокій регистръ и въ исполненіи каждой ноты, тяжело акцентированной съ придачей мельчайшихъ голосовыхъ украшеній (мелизмовъ), приводитъ и эту кудристую фразу къ заключенію тою мелодическою фразкою, какою обыкновенно заканчивается каждый музыкальный періодъ, не требующій слишкомъ патетическаго выраженія (экспрессіи).



Въ числѣ средствъ высшей экспрессіи, для выраженія дикой, жгучей скорби дается замѣтить крикъ, вопль, словомъ нота въ голосѣ, neodѣтая даже въ музыкальную оболочку.

Что касается ритма, то можно сказать, что думы лишены его вовсе. Такая свободная, широкая форма съ цезурою въ концѣ каждой музыкальной мысли въ видѣ ферматы, стѣснена была бы рамками ритма, измѣнила бы роскошной оригинальной формѣ декламации.

Украшенія мелодическія (мелизмы) играютъ огромную роль при пѣніи думъ. Въ этомъ отношеніи есть много общаго въ украинской мелодіи съ характеромъ пѣсни у восточныхъ народовъ. Тѣ же мелкіе интервалы, даже до четверти тона, слу-

чается подмѣтитъ въ пѣніи и даже подыгриваніи кобзаря. Украшенія эти являются въ разнообразной, простой и сложной формѣ, то въ видѣ отдѣльнаго форшляга, то двойнаго, то даже тройнаго и болѣе съ характерными особенностями подъема и пониженія тона какъ и въ гаммѣ. Многія фіоритуры почти неуловимы для записыванія, такъ онѣ мелки и притомъ, будучи даже схвачены, выходятъ подъ клавишами, вслѣдствіе свойства раздѣльности звука, несравненно грубѣе, теряя въ своей прозрачности и слитности.

Роль, какую играетъ инструментъ при пѣніи, заключается единственно въ подыгриваніи мелодіи на струнахъ, при чемъ нота, на которой голосъ въ пѣніи болѣе останавливается, повторяется на струнѣ въ учащенномъ числѣ.

Весьма характерно впрочемъ вступленіе музыкальное къ думѣ, въ которомъ собственно развита въ формѣ пассажа, довольно быстро исполняемаго, основная музыкальная фраза, обыкновенно являющаяся тотчасъ послѣ речитатива и служащая какъ бы каденцой для той широкой музыкальной фразы, о которой я говорилъ, анализируя рисунокъ мелодіи въ думѣ.

Пѣніе речитатива сопровождается аккомпаниментомъ бандуры, который держится на педали изъ тоники и квинты.

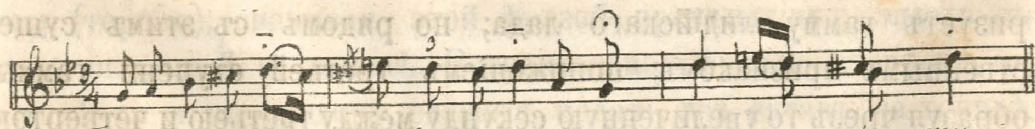
Не менѣе характерно окончаніе каждой думы на словахъ *»до конца віка«*, когда пѣвецъ изъ высокаго регистра переходитъ въ низкій и въ торжественно-религіозномъ духѣ произноситъ эти заключительныя слова.

Сравненіе народной пѣсни у западныхъ славянъ съ мотивами украинской пѣсни, а думъ въ особенности, приводитъ къ результатамъ невыгоднымъ для оригинальности первыхъ. Народная пѣсня у чеховъ, словаковъ носитъ на себѣ печать вліянія музыки сосѣдней культуры. Народъ тамъ пережилъ эпоху самостоятельнаго творчества и въ свою пѣсню не вноситъ болѣе элементовъ, характеризующихъ его національную особенность. Въ большинствѣ чешскихъ пѣсень господствуетъ двойкій характеръ мелодіи—или тягучій безритменный хораль

или мелодія плясоваго характера. Народная пѣсня потеряла тамъ свой замкнутый, національный характеръ; какъ и у сосѣдей ихъ, нѣмцевъ, подъ именемъ народной пѣсни стали понимать всякія популярныя мелодіи (Volksmelodien), ежедневно выпекаемыя на общій ладъ.

У Поляковъ типичная пѣсня вылилась въ танцевальной формѣ мазурки; въ этомъ случаѣ въ нашей народной пѣснѣ можно указать на весьма незначительное впрочемъ количество пѣсень съ заимствованнымъ характеромъ мазурочнаго движенія; за то съ другой стороны, гдѣ только польская пѣсня оставляетъ характерный плясовой свой напѣвъ, тамъ она необыкновенно близко подходитъ къ типу малорусской *Коломийки*. Заимствованіе это можно довольно точно прослѣдить по богатому сборнику польскихъ народныхъ пѣсень Оскара Кольберга.

Изъ всѣхъ славянскихъ народныхъ пѣсень по духу, концепціи мелодическаго рисунка, а главное по музыкальной декламации, къ украинской пѣснѣ наиболѣе подходитъ сербская народная пѣсня. Записанныя мною и А. А. Русовымъ въ нашу поѣздку нынѣшнимъ лѣтомъ по славянскимъ землямъ мелодіи большею частью къ историческому тексту въ Бѣлградѣ и Ирегѣ (въ Сремѣ), очень близки къ типу нашей исторической думы, чумацкой пѣсни и даже свадебной. Замѣчательно красивая и типичная пѣсня »Гусли моје«, поющая въ измѣненной гаммѣ лидійскаго лада, такъ любимой малорусскимъ народомъ, по богатству мелизматическому, по той особенноти пѣсни, вслѣдствіе которой частыя ферматы нарушаютъ главное теченіе ритма, даже по типической ферматѣ въ самомъ концѣ пѣсни, на второй ступени гаммы (какъ это же замѣтить можно въ нашихъ *весільнихъ* пѣсняхъ) производитъ поразительное сходство съ характеромъ нашихъ пѣсень.



Гу-сли мо-је —, о-ва-но те ма-ло а-мо — ти

та-на-но-чу-да-но, ай! Док се по-је-

док се ви-це ни-је, док ле ко-ло-о-ко свир-ца ви-је, ай!

А въ историческихъ пѣсняхъ про Марка Кралевича, про Косово поле и др. видна таже оригинальность запѣва или заплачки, какою начинается каждая пѣсня, какъ напр.

Ей! У-ра-ни-ла Ко-сов-ка дже-вой

ка, У-ра-ни-ла ра-но у че-дже-мо, За-су-на-ла ру-ке до-ла-

-ка-та; У ним по-си два кон-ди-ра гла-тма

Пѣсни нравственно-религіознаго содержания образуютъ свой особый типъ, составляющій переходъ отъ речитативнаго, безритменнаго склада думы къ пѣнію лірицкому. Изъ двухъ записанныхъ пѣсень «про Правду» и другую озаглавленную самимъ кобзаремъ такъ: *пѣсня що по нещастю живучи на світі співають*, можно замѣтить явственное стремленіе склада мелодіи къ формѣ, къ болѣе или менѣе правильному ритму, хотя въ тоже время въ мелодіяхъ этого рода пробивается существенный характеръ древняго склада думы—пресѣченіе ферматой каждой отдѣльной музыкальной мысли. И здѣсь, какъ и въ думахъ, мелодія въ основѣ діатонична, Подъемъ на четвертой ступени характеризуетъ гамму лидійскаго лада; но рядомъ съ этимъ существеннымъ признакомъ, пониженіемъ третьей ступени гаммы, образуя чрезъ то увеличенную секунду между третьей и четвертою ступенями гаммы (es—fis), діатонизмъ теряетъ характеръ замк-

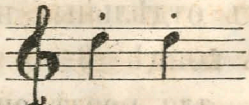
нутости, въ силу чего гамма получаетъ опять своеобразный характеръ минора, не измѣняя ему (какъ въ думахъ) ни разу въ теченіи всего пѣнія.—Рисунокъ мелодіи напоминаетъ бытовья женскія пѣсни грустнаго характера. Постройка мелодіи ведется правильно по общему типу бытовой пѣсни. Двумъ первымъ тактамъ, соотвѣтствующимъ вопросительному предложенію съ ферматою на секундѣ, отвѣчаютъ два остальные такта съ заключительной ферматою на тоникѣ. Во всей мелодической построекѣ пѣсни вторая часть музыкальной мысли сильно поднята, совершенно отвѣчая усиленію экспрессіи текста, которая также приходится на второй половинѣ каждаго четверостишія въ противоположность спокойному характеру повѣствованія первой половины стиха. Звуковой матеріалъ обширенъ. Сочетанія мелодическія происходятъ въ интервалѣ цѣлой октавы. Ритмическія особенности заключаются главнымъ образомъ въ синкопическомъ, нервномъ движеніи мелодіи. Что касается симметрии, то можно явственно замѣтить, что мелодія оказываетъ явное стремленіе къ правильному, парному симметрическому распределенію тактовъ. Мелодіи этого характера пѣсенъ не менѣе думъ богаты украшеніями. Не только ноты болѣе протянутыя сопровождаются такими украшеніями, но даже и весьма короткія мелодическія послѣдованія.

Пѣніе этого рода пѣсенъ сопровождается подыгрываніемъ на бандурѣ самой мелодіи съ тѣмъ же характеромъ учащенія звука для нотъ протяжныхъ, какъ и въ думѣ. Гармонизація не представляетъ особенностей. Отъ времени до времени играющій удваиваетъ отдѣльныя ноты мелодіи въ октаву.

Въ концѣ 3-го такта, послѣ паденія голоса на тонику, кобзарь, для раздѣленія одной части мысли отъ другой, модулируетъ на инструментѣ въ доминанту, черезъ верхнюю медианту (терцію), связывая этой фразой предъидущую мысль съ заключительной въ тоникѣ. Вступительною фразою къ пѣснѣ, въ началѣ ея и въ срединѣ, служитъ педаль изъ октавъ на тоникѣ или на доминантѣ.

Въ пѣсняхъ сатирическаго содержанія, *Щимоль* и *Дворянка*, по характеру и движенію мелодіи могутъ быть отнесены къ мелодіямъ плясоваго характера. Первая изъ нихъ поется въ гаммѣ іонійскаго лада, отвѣчающаго современному намъ мажору. Пѣсня характера веселаго. Рисунокъ цѣлой пѣсни заключается въ предѣлахъ полной октавы. Первая часть пѣсни, по своему простому, незатѣшливому рисунку, служитъ какъ бы приготовленіемъ ко 2-й части, въ которой собственно и выразился настоящей характеръ пѣсни. Такты 7, 8 и 9-й проникнуты юморомъ.

Ритмическое движеніе, уложившееся въ этой пѣснѣ въ 4-хъ тактахъ для каждаго отдѣльнаго музыкальнаго періода, растянуто въ первой части на два лишніе такта ради требованія текста. Послѣ каждаго куплета бандуристъ проигриваетъ въ видѣ ритурнели всю пѣсню съ небольшими мелодическими измѣненіями, проходящими нотами и фіоритурными украшеніями. Въ подбѣраемыхъ во время игры басахъ къ мелодіи можно до нѣкоторой степени подмѣтить требованія гармонизаціи. Если въ первой части пѣсни подбираемые басы могутъ показаться слушателю не болѣе какъ удвоеніемъ отдѣльныхъ нотъ мелодіи въ октаву, то во 2-й части, въ особенности въ тактѣ 8-мъ, басъ на нотѣ *re* (d) характеризуетъ тональность къ какой должна принадлежать нота (fa) въ мелодіи.

Кажущееся диссонансомъ совпаденіе тона *d* въ басу съ мелодіею, не имѣющею ничего общаго съ этой нотой, не должно быть, на мой взглядъ, объяснено требованіемъ гармоніи. Если замѣтимъ внимательно въ 1-й части пѣсни колебательный характеръ движенія мелодіи на нотахъ , то мы смѣло можемъ допустить совершенно логическое перенесеніе этого колебательнаго ритма въ сопровождающій басъ. Дѣйствительно, это *d* составляетъ связь между частями мелодіи, требующей съ одной стороны гармоніи на доминантѣ, а съ другой стороны на тоникѣ. Это не исключительный случай. Такое равномерное колебаніе баса выдерживается со всей строгостью въ танцахъ №№ 2, 3 и 4. Не

подобіе ли это сербскаго кола, гдѣ танцюющіе въ кругу пере-мѣняютъ поочередно ногу за ногой, участвуя и корпусомъ въ колебательномъ движеніи танца? Пожалуй отсюда можно себѣ позволить догадываться, что въ народѣ, по отношенію къ его мелодіи, равнше требованія гармоническихъ сочетаній явилось требованіе строгой, логической ритмики.

2-я пѣсня, *Дворянка*, со стороны гаммы своей, въ основѣ бывшей лидійскаго лада, записана мною уже въ измѣненномъ видѣ, такъ какъ не выдерживаетъ въ теченіи цѣлой пѣсни одного характера. Цѣлый тонъ между 3 и 4-ю ступенями лидійскаго лада (e—fis) иногда въ пѣвнн замѣняется полутономъ (e—f) (получаетъ бекарь); съ другой стороны характерное видоизмѣненіе лидійскаго лада въ малороссійской мелодіи пониженіемъ третьей ступени бемолемъ (es), разъ слышится ясно, а въ другой разъ исчезаетъ совершенно. Хотя должно прибавить, что чистый лидійскій ладъ чаще слышится въ пѣвнн, нежели позднѣйшее измѣненіе его, сообщающее мелодіи характеръ минорной гаммы. Во всей же ригурнели, которую кобзарь играетъ отъ времени до времени, раздѣляя извѣстное количество стиховъ одни отъ другихъ,—только въ ней сохранилась въ неприкосновенности чистая діатоническая гамма лидійскаго лада. Слѣды гармоніи видны въ этой пѣснѣ въ подыгриваніи на бандурѣ, при чемъ все пока ограничивается подголосками на терціи. Сопровожденіе баса къ мелодіи немного усложняется придачею кринты къ тоникѣ, а также октавы къ доминантѣ.

Нужно еще сказать объ одной пѣснѣ сатирическаго содержанія, *про Хому и Ярему*, хотя въ ней интереса мелодическаго не находится, такъ какъ она отъ начала до конца выдерживаетъ характеръ обыкновенной минорной гаммы. Акомпаниментъ на бандурѣ и въ этой пѣснѣ остается вѣрнымъ тому оригинальному колеблющемуся движенію баса, какой замѣчается во всѣхъ пѣсняхъ плясоваго характера.

Изъ 4-хъ зависанныхъ номеровъ *танцевъ* наибольшій интересъ имѣетъ № 4-й *Дудочка*, созданный цѣликомъ на лидій-

скої гаммѣ, на звукорядѣ: f, g, a, h, c, d, e, f; на бандурѣ онъ играется въ гаммѣ, начинающейся съ тона G (g, a, h, cis, d, e....). *Прѣструнки*, или 6 короткихъ струнъ, идущія по длинѣ одной только деки, выстроены въ такой лидійской гаммѣ, какъ я уже вначалѣ упоминалъ, говоря о строѣ бандуры. На этихъ 6 струнахъ и исполняется весь танецъ; изъ другихъ струнъ (изъ бунта) принимаетъ участіе одна только струна d, такъ называемая *»прѣйма«*. Аккомпаниментъ танца въ первой его части ограничивается прибираніемъ октавы къ соотвѣтственной нотѣ въ мелодіи. Во второй же части аккомпаниментъ гораздо богаче и разнообразнѣе. Интервалъ октавы смѣняется ходами 5-й ступени гаммы (d) на первую (g) и на 2-ю (a) въ интервалахъ квинты и терціи въ послѣдовательномъ, колебательномъ движеніи снизу вверхъ и обратно, при чемъ фигурація мелодіи въ терціяхъ отъ времени до времени настойчиво повторяется; 2-е колѣно обыкновенно заключается основною фразою перваго колѣна.

№ 2-й построенъ на мажорной гаммѣ, Западно-европейской музыки. Но иногда исполнитель мѣняетъ гармонизацію, характеризующую мажоръ (во 2 тактѣ отъ начала козака) на гармонизацію, ясно указывающую на іонійскій ладъ. Такъ въ 14 тактѣ, мелодически тождественномъ второму, басовая гармонія *da* (вѣроятно болѣе древняя) указываетъ на принадлежность мелодической ноты f къ трезвучію на второй ступени (dfa). Замѣчательнъ изрѣдка попадающійся въ исполненіи кобзаря, неожиданный ходъ мелодіи на квинту вверхъ, рисующій размашистость, бѣшенную, эксцентричную везелость танца. Этотъ же оригинальный ходъ слышится и въ № 3-мъ и притомъ въ повтореніи дважды цѣлой фигуры, какъ бы для самоуслажденія новизною такого музыкальнаго оборота.

Какъ 3-й такъ и 4-й № построены на той своеобразно-видоизмѣненной гаммѣ минорнаго оттѣнка, въ основаніи которой лежитъ лидійскій ладъ. Въ 3-мъ № все 2-е колѣно основано на фигураціяхъ фразъ двухъ первыхъ тактовъ. Два самые первые такта въ танцѣ не входятъ въ составъ отвѣтнаго предложенія и выражаютъ собою какъ бы зазывъ къ танцу.

№ 4-й по рисунку мелодическому близокъ къ 3-му. Въ обо-
ихъ этихъ танцахъ замѣтна нечетность тактовъ каждаго колѣна.
Кромѣ пересмотрѣнныхъ мелодій репертуару кобзаря не
чужды и пѣсни бытовья семейнаго характера. Особенность
исполненія бытовыхъ пѣсенъ кобзаремъ заключается въ томъ
особенномъ, чисто кобзарскомъ стилѣ, въ силу котораго обык-
новенной бытовой пѣснѣ сообщаются болѣе архаическія осо-
бенности, какъ то: нарушеніе плавнаго теченія ритма, обиліе
украшеній (мелизмовъ) и характерныя приигриванія къ пѣснѣ.
Тѣмъ не менѣе въ главныхъ основахъ своей гаммы пѣсня зву-
читъ одинаково, какъ и въ устахъ народа.

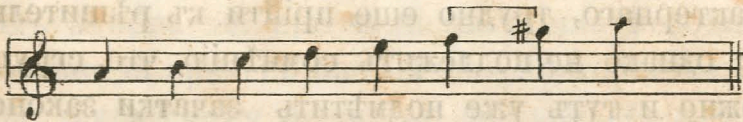
На основаніи этого не большаго музыкальнаго матеріала,
хотя и характернаго, трудно еще прійти къ рѣшительнымъ за-
ключеніямъ; однако не подлежитъ сомнѣнію, что, сгруппировавъ
выводы, можно и тутъ уже подмѣтить зачатки законовъ мало-
русской мелодіи.

Я постараюсь еще разъ повторить вкратцѣ мои положенія,
добытыя изъ непосредственно народнаго источника, заподо-
зрить который въ какой либо испорченности отъ западно-евро-
пейскихъ вліяній не возможно, и постараюсь еще подвести въ
параллель къ нимъ основы мелодіи великорусской, для яснаго
и нагляднаго сравненія, такъ какъ до сихъ поръ вопросъ этотъ
не подвергался научному изслѣдованію, а потому и поро-
ждаетъ смѣшанность понятій.

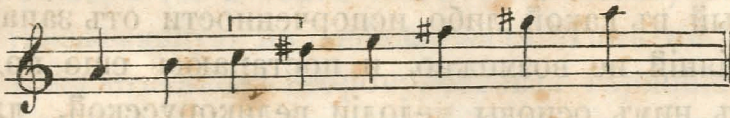
1) Безспорно малорусскія народныя мелодіи, исходя изъ
глубокой древности, имѣютъ въ основаніи также, какъ и ве-
ликорусскіе, древне-церковные или греческіе лады, несход-
ные съ нынѣшними музыкальными гаммами хотя и тутъ, въ
великорусскихъ народныхъ пѣняхъ встрѣчаются болшею
частью гаммы — *фриійская*, *миксолидійская* и *эолійская*, а
въ нашихъ пѣняхъ часто — *іонійская*, попадаетъ нерѣдко
лидійская (нигдѣ до сихъ поръ не встрѣчаемая въ велико-
русскихъ) и отчасти *дорійская* (въ великорусскихъ пѣняхъ

тоже довольно рѣдка).—Но, тогда какъ великорусскія пѣсни сохранили во всей неприкосновенной чистотѣ и замкнутости древніе лады, малорусскія внесли въ нихъ болѣе элемента лирическаго и страстнаго, *»додали жалоцивѣ*, по счастливому выраженію самого бандуриста, отчего мелодія изъ діатонической, спокойно-безстрастной, постоянно приближалась къ минорной гаммѣ и допускала хроматизмъ, такъ сказать европеизировалась, не теряя впрочемъ своихъ эпически-характерныхъ красотъ. Оттого-то мы и находимъ у насъ видоизмѣненные уже изъ этихъ древнихъ ладовъ три своеобразныхъ минора.

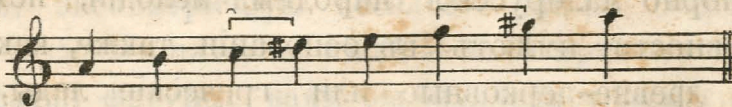
1) Соотвѣтствуетъ современной гармонической минорной гаммѣ:



2) Видоизмѣненіе лидійскаго лада.



3) Соединеніе обоихъ видовъ или такъ называемый *мадьярскій тетракордъ*.



Послѣдній можетъ быть заимствованъ и изъ Турціи; онъ встрѣчается и у Венгровъ, и носитъ названіе *»мадьярскаго тетракорда*. Поэтому въ южно-русскихъ мелодіяхъ діатонизмъ чистый встрѣчается рѣдко, какъ исключеніе; болѣею же частью онъ основанъ или на вышесказанныхъ гаммахъ, или даже на

настоящемъ мажорѣ и минорѣ съ вводною нотой (note sensible), которая положительно существуетъ не только въ бытовыхъ пѣсняхъ народа, но встрѣчается даже и въ думахъ, какъ я уже имѣлъ честь доложить. На оборотъ же, въ великорусскихъ пѣсняхъ диатонизмъ постояненъ безъ исключенія такъ, что по мнѣнiю златоковъ (Кюи, Балакирева, Лароша), малѣйшее отступленiе отъ этого правила, одинъ вводный \flat или \sharp изобличаетъ просто поддѣлку:

№ 10. Сбор. Балакирева.

Солнце за ка — та — лось за таи — ны — е да — ло — са,

2) Въ рисунокѣ мелодiи малорусскихъ пѣсень соблюдается вездѣ удивительная симметричность и правильность частей; да-ле есть повторенiя—такъ называемые вопросы и отвѣты, тогда какъ, по словамъ г. Лароша,—главная, отличительная черта великорусской мелодiи—отсутствiе всякой симметрии и правильности частей, а также и какой бы ни было повторяемой единицы.

№ 16. Зб. Укр. п. Лисенка.

Ой, у по-лі кри-начень-ка, зне-ї во-да про-ті-ка є.

См. № 5 Зб. Укр. п. Лисенка такты, 3, 4=6, 7. Тамъ же № 6 такты 8, 9, 10=15, 16, 17 и др.

3) Ритмъ малорусскихъ пѣсень большею частью бываетъ квадратный, или третной, постоянный, т. е., пѣсня выдержж-

ваесть его отъ начала и до конца. Переменныя ритмы или сложные, хотя и существуютъ, но значительно рѣже, также какъ и ритмы $\frac{5}{4}$ и $\frac{7}{4}$. Великорусская же пѣсня навротивъ обилуетъ семидольными и пятидольными ритмами, а въ теченіи своемъ капризна и переменна.

№ 20. Сб. нар. русс. пѣснь Балакирева.

Во — му-зы-ка, во — му-зы-ка, во — му-зы-ка во зе —
 ле-ни-и-и му-зы-ка, во-му-зы-ка, во зе — ле-ни-и-и му-зы-ка —

Тамъ же см. № 17, 30, № 32, 34 и др. Изъ малорусскихъ пѣсень въ параллель я могу лишь привести № 14, 36. Укр. п. выпускъ 2-й Лисенка. Какъ рѣдкій примѣръ ритмической прихотливости.

4) Что же касается до фюригуръ, или мелизмовъ, то малорусская мелодія также ихъ любитъ, какъ и великорусская; но у Великоросса они составляютъ сплетеніе причудливыхъ украшеній, а у Малоросса—средство усилить экспрессию чувства. Изъ бытовыхъ чумацкія и женскія даютъ примѣры для подтвержденія этого положенія; наиболѣе же думы, а также пѣсни лиричскія.

Изъ пѣсни про «Страшный Суд».

Ко-гда часъ при-хо-дитъ, тре-ба по-ми-ра-ти; вотъ я —
 — ке — е. ба га-сто, тре-ба по-ки-да-ти.....

По выраженію кобзаря для произведенія глубокой, сильной экспрессіи онъ «додає голосу й жалощів». Подъ послѣднимъ

словомъ онъ и разумѣть эти мелкія, трудно уловимыя украшенія при мелодіи, производяція и усиливаюція въ слушатель впечатлѣнія глубокой тоски, жгучей скорби.

На основаніи сейчасъ изложенныхъ положеній, взятыхъ мною, какъ изъ музыкальнаго матеріала бандуриста, такъ подмѣченныхъ и прежде еще изъ пѣсень народа, я беру на себя смѣлость сказать, что малорусская мелодія, происходя изъ одного источника съ великорусской, въ дальнѣйшемъ своемъ развитіи, влѣдствіе историческихъ комбинацій и вліяній самого духа народнаго, пошла по другой дорогѣ и получила многія своеобразныя особенности и окраски, отрозняющія ея отъ великорусской иногда даже до противоположности такъ, что наша малорусская мелодія стоитъ въ нѣкоторыхъ отношеніяхъ несравненно ближе къ сербской народной, чѣмъ къ великорусской.

Въ этихъ то несходствахъ и даже противоположностяхъ не только основъ рисунка и строя мелодіи, но даже и деталей, отразился совершенно вѣрно духъ сѣвернаго и южнаго Русса.

Въ мелодіи великорусской, *всегда диатонической*, величаво спокойной, украшенной фантастическими узорами фіоритуръ, съ рѣзкими и крупными интервалами, съ отсутствіемъ всякой симметріи и правильности въ рисункѣ, съ ритмомъ произвольнымъ, непостояннымъ, съ движеніемъ капризнымъ до прихотливости—отпечатались совершенно ясно крутая, суровая воля великоросса, его практическій умъ, размахистость природы и любви къ раздолью до удали. Тогда какъ въ мелодіи малорусской, большею частію (если можно такъ выразиться) сугубо—минорной, съ мелизмами, напоминающими не фантастичность украшеній, а большею частію надорванный вопль, съ мелкими интервалами и характерными, неожиданно—смѣлыми поднятіями, съ рисункомъ симметрическимъ и правильнымъ, ритмомъ большею частію постояннымъ—отразился, какъ въ зеркалѣ, типъ малоросса, миролюбиваго и глубокаго по характеру, пылкаго и страстнаго по природѣ, съ эстетическимъ чутьемъ и съ умомъ созерцательнымъ.

Наша сѣверная школа, которой безспорно принадлежит честь разработки и уясненія законовъ не только мелодіи великорусской пѣсни, но даже и открытіе законовъ гармонизаціи ея игнорируетъ совершенно мелодію южнорусскую, по всей вѣроятности вслѣдствіе недостаточнаго знакомства съ ея характерными особенностями. Хотя въ дѣйствительности различіе характера мелодіи южной отъ сѣверно-русской до того рельефно, что даже не присяжный специалистъ, а и каждый человѣкъ только съ музыкальнымъ слухомъ, сейчасъ же отличить пѣсню малоросса отъ великоросса.

Такъ какъ законы построенія мелодіи южной отличны отъ таковыхъ сѣверной, то слѣдовательно и гармонизація ея должна быть другая, такъ какъ она главнымъ образомъ зиждется на основной гаммѣ мелодіи. Великорусская пѣсня діатонична, — слѣдовательно гармонизація ея и каденцы должны быть построены на соответственныхъ древнихъ ладахъ. Этотъ законъ подмѣченъ былъ еще гениальнымъ Глинкою, а въ настоящее время уже сталъ достояніемъ науки. На основаніи его талантливые разработчики великорусской народной музыки, изобрѣли цѣлый рядъ своеобразныхъ гармоническихъ ходовъ и каденцъ, придавшій великорусской музыкѣ особенную типичность и открывающій еще безконечныя перспективы гармоническихъ комбинацій; между тѣмъ мелодія южнорусская выходитъ изъ предѣловъ сѣвернаго діатонизма, а потому и въ гармонизаціи своей должна слѣдовать совершенно другимъ законамъ, открыть которые и составляетъ задачу науки. Еще покойный Сѣровъ подмѣтилъ эти особенности и признавалъ, что малорусская мелодія строгаго діатонизма не терпитъ; гармонизированныя имъ малорусскія пѣсни обнаруживаютъ въ немъ даровитый инстинктъ пониманія духа малорусской народности, и могутъ служить образцомъ для собирателей и гармонизаторовъ малорусскихъ мелодій.

Какъ правильная гармонизація выставляетъ рельефно всѣ типическія красоты мелодіи, такъ неправильная — можетъ совершенно исказить ея смыслъ до неузнаванія самаго мотива.

Подобные опыты съ нашей пѣсней практиковались и практикуются до сего дня; пробовали ее наряжать различно, только не въ ей свойственный костюмъ, между тѣмъ какъ въ дѣйствительности наша степная дѣвчина не ходитъ, ни въ нѣмецкомъ платьѣ, такъ не является она въ душегрѣйкѣ и сарафанѣ. Примѣры такого переодѣванія южно-русской мелодіи можно видѣть и на концертахъ и въ печати. Къ сожалѣнію предвзятая идея напр. о непремѣнномъ діатонизмѣ южнорусскихъ пѣсень, повліяли даже на такой трудъ, какъ Сборникъ украинскихъ пѣсень г. Рубца, въ которомъ (сборникѣ) вмѣсто малорусскаго колорита пѣснямъ сообщался характеръ гармонизаціи пѣсень великорусскихъ. Въ примѣръ могу привести на выдержку, одну изъ пѣсень (№ 3. Вып. I. 1870 г). его сборника, перегармонизацію которой согласно съ минорнымъ характеромъ самой пѣсни, привожу въ концѣ статьи. На основаніи этого сборника г. Ларошъ безспорно одинъ изъ ученѣйшихъ и талантливѣйшихъ критиковъ, признаваясь, что самъ не слышалъ на мѣстѣ какъ поются малорусскія пѣсни,—выразился такъ: »Мелодіи эти имѣютъ видъ величайшей правдивости. Онѣ по своему чисто діатоническому складу походятъ на тѣ коренныя великорусскія пѣсни, которыя я неразъ слышалъ въ Москвѣ и Петербургѣ, и напоминаютъ лучшіе номера изъ сборника г. Балакирева«. Принявъ такое апріорное отношеніе къ народнымъ пѣснямъ обширной русской земли, основанное на изученіи пѣсень одной только ея части, мы бы должны были вмѣнить въ заслугу собирателямъ этихъ пѣсень не всестороннее и объективное изображеніе народной музыки, какова она есть въ дѣйствительности, со всѣмъ разнообразіемъ ея мѣстнаго богатства,—а именно субъективное и доктринерское стирание ея особенностей. Между тѣмъ и въ музыкѣ, какъ и въ другихъ отрасляхъ культуры, взаимодействіе духовнаго богатства русскаго народа на сѣверѣ и югѣ есть одно изъ условій несомнѣнно великой нашей музыкальной будущности.

Изъ Сборника Укр. нар. пѣсенъ А. Рубца. (№ 3, Вып. 1, 1870).

Не скоро.

Ишли ко-ро-ви изъ ді-бро-ви, а о-во-ки зъ по-...-ля;

ви-гла-ка-ла ка-рі о-чі край ко-за-ка-сто-я.

Такова раскладка г. Рубца; тогда какъ по характеру мелодіи пѣсня требуетъ слѣдующей гармонизаціи:

Не скоро.

Ишли ко-ро-ви изъ ді-бро-ви, а о-во-ки зъ по-...-ля;

ви-гла-ка-ла ка-рі о-чі край ко-за-ка-сто-я.

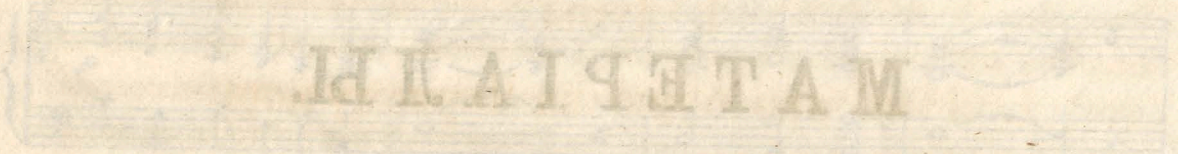
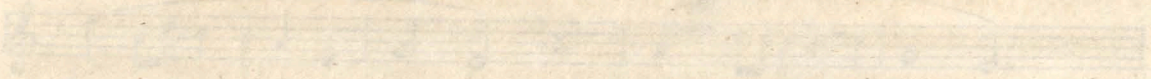
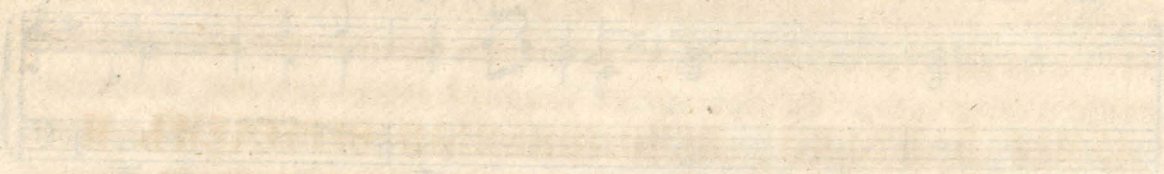
ДУНЫ И ВЪСНІИ, НЕВОЛНІЕМЫЯ ВЕРЕСЛЕНЬ И
ЗАПИСАНЫЯ ГГ. ЧУБНИНСКОМЪ И РУССОМЪ.

I. Дуны.

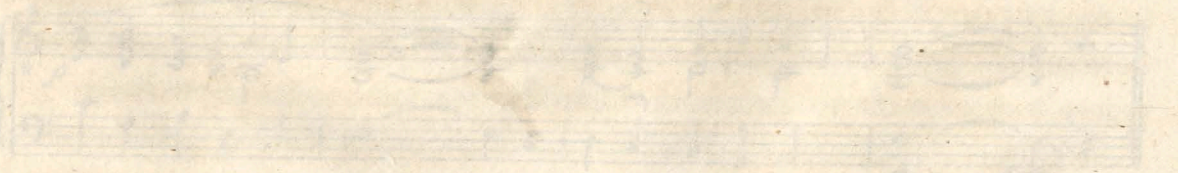
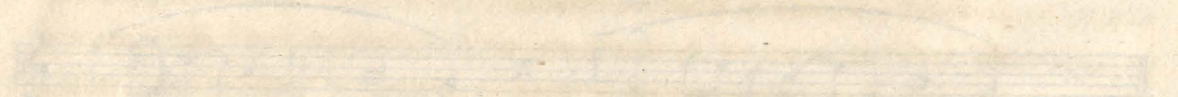
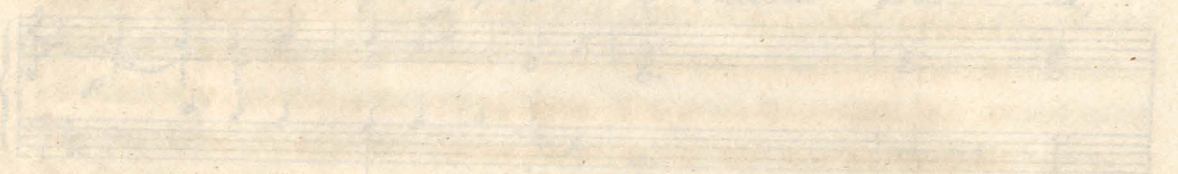
МАТЕРІАЛЫ.

На въ чорному мори,
На чорному мори,
Онъ те чоръ оцить норо боніа-бъ мори,
Нивонко голону оцонка,
Те нивонко жонить-прониклиа,
Та на чорнотъ мори,
На чорно мори,
Лонилиа нивонка,
Но на чорнотъ мори,
На чорному мори на чорнотъ мори,
На чорному мори на чорнотъ мори,
Нивонка нивонка у чорнотъ мори,
На чорному мори на чорнотъ мори,
Но на чорнотъ мори,
Судно нивонка-жонить-прониклиа,
Нивонка чорнотъ мори,
У чорнотъ мори нивонка,
Другую чорнотъ мори,
У чорнотъ мори нивонка.

Printed by G. W. Johnson, 13, Ave. Maria St., London, W.



Printed by G. W. Johnson, 13, Ave. Maria St., London, W.



ДУМЫ И ПЬСНИ, ИСПОЛНЯЕМЫЯ ВЕРЕСАЕМЪ И ЗАПИСАННЫЯ ГГ. ЧУБИНСКИМЪ И РУСОВЫМЪ.

I. Думы.

1. Дума про бурю на Чорному морі.

Ой на чорному морі,
На білому камені,
Ой то там сидить ясен сокіл-білозірець:
Низенько голову склонив,
Та жалібно квилить-проквиліє;
Та на святее небо,
На чорнее море
Іспильно поглядає.
Що на святому небі,
На чорному морі не гаразд починає;
На святому небі усі звізди потьмарило,
Половина місяця у тьму уступило;
На чорному морі не гаразд починає:
Ізо дна моря сильно хвиля вставає,
Судна козацькі-молодецькі на три часті розбиває.
Перву часть одбивало,
У тихий Дунай заношало;
Другую часть одбивало,
У землю Грабськую

На катергу турецьку занашало;
 Третю часть одбивало,
 Да на чорному морі затопляло.
 То тоже при тий часті два братіки рідненькі,
 Як голубоньки сивенькі,
 То вони потопали,
 Порятунку собі нівідкіля не мали.
 Да вони один до одного припли али,
 Словами промовляли,
 Гірко ридали,—
 Прощення домогали,
 Перед Господом милосердним гріхи свої сповідали.
 Ой между ними третій чужий чужениця
 Бездільний, безрідний і безпомощний потонає,
 Порятунку собі нівідкіль не має.
 То він до їх припливає,
 Словами промовляє,
 Гірко слёзами ридає,—
 Прощення домогає,
 Перед Господом милосердним
 Гріхи свої сповідає.
 То ті брати промовлять словами,
 Обіллються гірко слёзами:
 «Се-ж то, нас, браття, не сильна морська хвиля затопляє;
 Се то отцева молитва і материна
 Нас видимо карає:
 Що як ми у охотне військо виряжались,
 То од отця од матки прощення не приймали,
 Да старую матусю ми од себе, а й стременами однихали;
 То то-же ми собі превелику гордость мали:
 Старшого брата у себе за брата не мали,
 Сестру середульшу марне зневажали,
 Близькому сусіди хліба і солі ізбавляли;
 То-же ми собі превелику гордость мали,
 Проти Божих церков їжджали,
 Шличкі із голов не здіймали,
 На своє лице хреста не клали,

Милосердного Творця на поміч не призивали,
 Да по улицях кіньми вигравали *);
 Да проти себе нікого не стрічали,
 Діток малих кіньми розбивали,
 Кров християнську на сиру землю проливали!
 Ей, колиб то нас, браття, могла отцева і матчина молитва
 відсіля визволяти,

То нехай же-б ми могли вже знати,
 Як отцеву і матчину молитву штити-поважати,
 І старшого брата за рідного батька мати,
 Сестру середульшую штити-поважати,
 Близького сусіду у себе за рідного брата мати!»
 То як стали словами промовляти,
 Отцеву і матчину молитву споминати,—
 Став Господь Милосердний їм помагати,
 Стало чорне море утихати;
 Та так-то утихало,
 Ніби не гуляло.
 То стали ті два брати к берегу припливати,
 Стали за білий камінь рученьками брати,
 Да на край вихожати,
 На край веселий
 Между мир хрещений
 У города християнської,
 Та до отця до матки в гості перебувати.
 То тоже отець-мати навпроти синів вихожали,
 Синів питали:
 «Ой, сини, пани молодці!
 Чи добре вам у дорозі починало?»
 —«Добре, отець і мати, нам було на чорному морі гуляти;
 Тільки не добре було, отець і мати,
 Чужому чужениці на чорному морі потопати;
 Їму прощення ні од кого прийняти
 І на чужині порятунку дати!»
 Да услиши, Господи, у прозьбах у молитвах

*) Гуляти. і.ер.

Люду царському,
 Народу християнському
 І усім головам слухащим
 На многая літа
 До кінця віка!

2. Як три брати з Азова втікали.

Ой то не пили пиляли
 Не тумани уставали,—
 Як із города Азова із тяжкої неволі
 Три братіки втікали:
 Два кінних, третій піший пішениця,
 Як би той чужий чужениця,
 Біжить-підбігає....
 Під білі ноги пожар підпадає,
 Кров сліди заливає!
 То він своїх братів доганяє,
 Между коні убігає,
 Словами промовляє,
 Гірко слезми ридає,
 За стремена хватає:
 «Брати-ж мої старшіі, милиі,
 Як голубоньки сивіі!
 Ей, то станьте (ви), коні попасіте,
 Мене, меншого брата, подождіте;
 Або назад завернітєсь,
 Да на коні возьміте,—
 Хоть мало підвезіте:
 Нехай я буду знати,
 Куди в городи християнськи
 До отця, до матки вь гості прибувати?»
 —«Ой, братіку наш менший, милий,
 Як голубонько сивий!

Ой та ми сами не втечемо
 І тебе не увеземо;
 Бо із города Азова
 Тяжко-велика погоня буде;
 То ти будеш по теренах по байраках схоронятися,
 А нас (погоня) буде догоняти,
 Стріляти-рубати,
 Або живих у полон займати.»
 «Ой, брати-ж мої старші, милиї,
 Як голубоньки сивії!
 Ой, есть у вас ясний міч...
 Та здійміть міні головоньку з пліч,
 Та тіло моє козацьке-молодецьке
 А в чистому полі поховайте,
 Да звіру-птиці на поталу *) не дайте!»
 То ті брати промовлять словами,
 Обілются гірко слезами.
 —«Ой, братіку наш менший, милий,
 Як голубонько сивий!
 Ой, хоть у нас ясен міч є,
 Так наше серце козацьке-молодецьке не осьмілиться,
 І рука наша козацька-молодецька не воздойме
 І наш ясен міч твоєї головоньки не йме:
 На прах розпаде!»
 «Ой, брати-ж мої старші, милиї,
 Як голубоньки сивії!
 їдьтеж ви шляхами
 Та рубайте тернове вітя шаблями
 А зелені байраки,
 Та розкидайте меншому брату пішому пішениці шляхами,—
 Для козацької признаки,
 Щоб я мог знати,
 Куди у городи Християнські
 До отця до матки в гості прибувати.»
 То то-ж-то їхали брати шляхами,
 Рубали тернові віти шаблями

*) Потала—то пища звіру-птиці, абе пожива. *Вер.*

І зелені байраки,
 Розкидали меншому братові пішому пішениці
 Для козацької признаки.
 Та як стали на Мурав-степи виїжджати,—
 Нігде ні тернів ні зелених байраків не завидати!
 Ей, то брат середульший промовляє словами:
 «Ей, братіку старший, милий,
 Як голубонько сивий!
 Ой станемо ми, коні понасімо,
 Меншого брата подождімо;
 Або назад завернімося,
 Та на коні возьмімо,—
 Хоть мало підвезімо:
 Нехай він буде знати,
 Куди в городи Християнські
 До отця і до матки в гості прибувати».
 То то промовляє старший словами,
 Обіллється гірко слезами:
 —«Ой, братіку мій менший, милий,
 Як голубонько сивий!
 Чи щеж тобі катерга турецька не ввірялася,
 Сириця у руки не в'їдалася,
 Щоб ти назад завертався,
 Та дні вакував*),
 Та на коні вагу набірав?!
 То він сам жив-здоров буде,
 В городи Християнські
 До отця до матки у гості він і піхом прибуде!»
 Ей то брат середульший добре дбає,
 З-під лудану**) чирвону китайку виймає,
 Дере, шляхами розкидає,
 Меншому брату пішому пішениці
 Признаку даває.
 Ой то тсж-то менший брат піший пішениця
 Біжить-підбігає...

*) Цеб-то гаїв. *Зам. Вересає.*

**) Чи сідло, чи що, а може й жупан. *Вер.*

Під білі ноги пожар підпадає,
 Кров сліди заливає!...
 На Мурав-степи гибіає,—
 Так нігде тернових віт не забачає;
 Тільки чирвону китайку забачає;
 То до її прихожає,
 У руки бере, як серцю прикладає,
 Гірко словами промовляє:
 «Ей, і знать-то Азовська орда *) великі збитки мала
 Мене на спочивку минала,
 А моїх братів догонила,
 Стріляла-рубала,
 А може живих у полон займала!...
 Ей, Господи, Боже мій!
 Колиб я мог знати,
 Чи моїх братів постріляно,
 Чи їх порубано,
 Чи їх живих у руки забрано?
 Ей до пішов би я по тернах по байраках блукати,—
 Тіла козацького-молодецького шукати,
 Да тіло козацьке-молодецьке
 У чистім полі поховати,
 Звіру-птиці на поталу не подати.
 Ей, то до Савур-могили **) ой! прихожає,
 (Одно-безвідья
 Друге-голодья
 Третєе-бездоріжья),—
 До Савур-могили прихожає,
 На Савур-могилу голову склоняє,
 Гірко слезами ридає.
 Ой то тоже орли сизопері налітали,
 Тай на чорні кудрі наступали,

*) На вопросъ: „Що то таке Орда?“ п'вець отвѣчалъ: „Не що-ж, як пугоня.“

**) На вопросъ: „що-то за могила і де вона? та чи й є вона справді де-небудь?“, —Вересай съ неудовольствіємъ отвѣчалъ: „Вона й є і буде — під Полтавою. Кажуть, що ідуть у Ростов чи Марнополь, за два дні чи за три, кажуть, її видно, поки дійдеш“.

Із-під лоба очи виймали,
 То той піший пішениця,
 Як би чужий чужениця,
 Промовить сло-ами,
 Обіллється гірко слёзами:
 «Ой, гості ж мої немилі, нелюбі!
 Ой, до станьте, підождіте,
 Поки буде душа козацька-молодецька
 З білим тілом розтрявати.
 То тоді будете од жовтих костей тіло оббірати,
 А з-під лоба очи виймати.
 До тоже не чорна хмара наступала,
 Як душа козацькая-молодецькая
 З білим тілом розтрявала.
 Орли сизоперці палітали,
 Од жовтих костей тіло оббірали,
 А із-під лоба очи виймали
 І тоже олці-сірохманці *) набігали,
 З великих степів набігали,
 Од сустав кості одривали,
 Да по тернах по байраках розношали.
 Ей, до тоже буйніі вітри повівали,
 Та комишами жовтіі кості покривали.
 Ей то тоже козака ні отець ні мати омлакала,
 Як сива зозуля прилітала,
 Да у головах сідала,
 Да жалібно закувала:
 «Ой, голо-о, голово, козацькая-молодецькая!
 Се-ж ти ні допила, ні доїла,
 Ані хороше не сходила;
 Аї довелосся валятися
 Звіру-птиці, на поталу податися!»
 То як стали два брати
 У городи Християнські прибу ати,
 Стали на церкви пакладати,
 І землю турецькую клясти-заклинати:

*) Усе Ідио-вовки, тільки тут не можна так казати .Вер.

«Ой земле, земле турецкая,
 Віро бісурманская,
 Розлуко християнская!
 Розлучила брата із сестрою
 І мужа з жоною
 То ариша із товаришем!
 Бідному невільнику нікогда спокою немає!
 Ой земле, земле,
 Ти справдіж проклятая!
 Тільки турчину-кам'яничину
 На сребро на злото несма богатая!
 Услыши, Господи, в прозьбах, у молитвах
 Люду Царському, Народу Християнському
 І усім головам слухающим
 На многі літа
 До конца віка!

3. Про вдову і трох синів.

Ой у неділю, та барзе рано-пораненьку
 Та то не сесна в бору шуміла,—
 Як вдова старенькая
 Із своїми синами говорила,—
 То мала вдова три сини,
 Як ясні соколи,
 Та вона їх до ума годувала,
 У найми не пускала,
 На чужі руки на поталу не давала,
 Милосердного Творця прохала:
 «Ой, Милосердний Творче!
 Поможи міні малих діток ізгодувати,
 Да при старости літах слави да пам'яті дожидати!»
 Тож-то як стали сини до розуму дохождати,
 Да стали старій матці докоряти:

—«Ой іди ж ти, мати стара,
 На чуже подвір'я проживати!
 Годі наших діток пужати і лякати.
 То будуть у нас куми і побратими гуляти,
 У жупанах да в каптанах;
 А ти, старая нене, у сірячині!
 То тож тоді бідна вдова
 Зо двора схожає,
 За дрібними слезами світа Божого не видає;
 А ще вдова старенька
 На воротях спотикнулася.
 То з єї сини вдовиченьки насьміхнулися:
 —«Десь наша мати стара гріха не знає,
 Що в неділю барзе рано напилася,
 На воротях іспотикнулася!»
 То близький сусіда на бідну вдову поглядає-позирає,
 Словами промовляє;
 Гірко слезами ридає:
 «Ой, ідиж ти, бідная вдова,
 Ой хотя до мене проживати,
 Отцевського хліба-солі з упокоєм уживати.
 Будеш мене, молодого челядина, на розум научати,
 Будеш мині, молодому челядину, порядок давати!
 То тож-то не мало проживала
 Вдова у близького сусіда, —
 Тридцять-чотири літі проживала;
 То вона собі ніякої кривди од ёго не чувала.
 Як стала вдова у близького сусіда проживати,
 Став Господь Милосердний близькому сусіді помогати:
 Стали близького сусіда куми-побратими зазивати,
 Стали на хліб, на сіль, на честь зазивати.
 То як стали сини вдовиченьки
 Безь старої матки проживаги,
 Стали собі меж собою великую злобу мати
 Став Господь Милосердний їх карати.
 Та тож-то вони до міста ізходилися,
 То єдину собі раду радили:

«Щож-то ми, браття, поробили,—
 Старую матку розгнівили,
 Із отцевського двора зослали!»
 «Ей то то промовляє брат старіший словами,
 Обіллється гірко слёзами:
 «Як-то, браття, мене Господь Милосердний карає:
 Який я коштовний дом ізбудова!...
 Громовим пожаром пішов!»
 Брат середульший промовляє:
 «Мене, браття, Господь карає
 Хлібом, і сіллю,
 І скотиною, і дитиною!»
 Брат менший промовляє:
 «Мене, браття, Господь карає
 У полі на роботі,
 І в путі в дорозі,
 І у домі на мешкани!»
 Ей, да ходімо то ми, браття, старої матки прохати,
 Та старій матці в ноги впадімо,
 Та старую матку в отцевський дом упросімо:
 Та чи не буде нам Господь Милосердний годити?»
 То так-то приходили,
 Як соколи яснії прилітали;
 Старій матці у ноги впадали:
 «Ой, ідиж ти, мати старая,
 До нас проживати,
 Отцевського хліба і солі із упокоєм уживати!»
 —«Ей то-тож, пани-молодці!
 То требаж отцеву молитву да матчину
 Штити і поважати:
 Бо отцева молятва і матчина
 Ізо-дна моря винімає.
 Ей, хто отцеву молитву і матчину штить і поважає,
 То тому Господь Милосердний помагає
 У полі на роботі, і в домі на мешкани,
 І в путі в дорозі

І на мпогіі літа,
 І до конаця віка!»
 (А одначе не пішла вже: «щож, каже: тридцять чотирі роки
 прожила, то вже не піду.» *Вер.*)

4. О т ч и м *).

Ой у неділю, барзо рано пораненьку
 Та то не в усі дзвони дзвонили,—
 Як у крайньому домі отець і мати говорили.
 Отець і мати говорили,
 Та у чужую сторонуньку сина випровожали:
 «Та ідиж ти, сину, между люде:
 Там тобі лучче буде!»
 —«Ей, то як-то міні, мати, не хотілося
 У чужій стороні пробувати:
 Будуть мене люде знати,
 Будуть мене пришельцем називати!»
 Та то сестра старша коня веде,
 Середульшая зброю несе,
 Найменшая брата випроважає,
 Та словами промовляє:
 «Ой, мій братіку милий,
 Як голубонько сивий!
 Відкіль тебе в гості виглядати:
 Чи з буйного вою **), чи з чистого поля,
 Чи з славного люду Запорожья?»
 —«Ой не виглядай мене, сестро,
 Ні з буйного вою, а ні з чистого поля,
 А ні з славного люду Запорожья;
 А возьми, сестро, жовтого піску,
 Та посій на білому камені;
 Та вставай раненьку,
 Та поливай пісок частеньку

*) Заглавіє пьєсни Вересай объяснилъ тьмь, что родной отецъ не выпровожалъ бы своего сына съ такою безсердечностью.

**) З войны. *Вер.*

Ранніми і вечірніми зорями!
 Та все своїми дрібними слёзами!
 То як будуть, сестро, в Петру ріки замерзати,
 А об Різдві калина в лузі білим цвѣтом процвѣтати,
 А об Василю ягоди зржати,
 Жовтий пісок на білому камені схожати,
 Та синім цвѣтом процвѣтати,
 Хрещатим барвінком камінь устилати,—
 То тоді я буду до вас, сестро, в гості прибувати!»—
 «Ой, братіку—ж мій милий,
 Як голубонько сивий!
 Ой, яковаж я в світі стала,
 Що я сѣго од старих людей не чувала:
 Ой щоб о Петру ріка замерзала,
 А об Різдві калина в лузі процвѣтала
 Та об Василю ягоди зржала,
 А щоб жовтий пісок на камені схожав,
 Синім цвѣтом процвѣтав,
 Хрещатим барвінком камінь устилав,—
 Щоб то тогді брат до сестри
 У гості прибував.»
 —«Ай ще-ж бо ти, сестро,
 Та сѣму недогадаєшся,
 Що уже о Петру рікам не замерзати,
 Коли об Різдві калині не процвѣтати,
 І об Василю ягод не зржати,
 Жовтому піску на камені не схожати,
 Хрещатим барвінком каменя не встилати.
 То так то мні, сестро, у вашому домі
 Гостем не бувати».
 «Ей то добре ж-то, братіку, знати
 Та у себе мати,
 Та у чужій стороньці у дорогих кармазинах похажати:
 То будуть тебе добрі люде знати,
 Ей, то будуть у тебе куми і побратими.
 Як пришибе тебе, братіку, на чужій стороньці

Злая година

Лиха хуртовина,

То одречеться тогді од тебе всяка названа родина:

І куми і побратими

І товариш вірненький.»

Як то трудно рибі на суходолі,

Звіру-птиці без поля, без діброви,

То так-то трудно на чужій стороньці пробувати

Без роду без сердешної родиньки.

Як то трудно из сирої землі

Камінь ізняти,

То так-то тяжко-важко на чужій стороньці

Без роду, без сердешної родиньки помірати!

Да услиши, Господи, у просьбах у молитвах

Люду Царському, народу Християнському

І всім головам слухащим

На многи літа,

До конца віка!

5. Невольницька.

У неділю барзе рано-пораненьку

Налетіли соколи з чужої далекої сторони,

Да сіли — упали у лісі на преудобному дереві на орісі,

Да звили собі гніздо шарлатное,

Знесли яйце жемчужное,

Да і сплодили собі дитя —

Бездольное безродное соколя.

Як полетів ясен сокіл у чистеє поле

Живности доставати;

Ой да живности не достав,

А соколя своє, бездольне безродне дитя, утеряв.

То сокіл прилітає, —

Аж ёго соколяти немає;

То сокол літає,

Та орла питає:

»Орле брате! чи не бачив ти мого соколяти,
 Безродного бездольного дитяти?
 Чи ёго сильні дощі затопили,
 Чи буйні вітри заносили?
 —«Соколе брате! твого соколяти
 Ні сильні дощі не затопили,
 Ні буйні вітри не заносили:
 А йшли стрельці-булахівці,^{*)}
 Тай набачили твое гніздо шарлатное,
 Та взяли твое соколя, бездольне безродне дитя,
 Та у срібні пута запутали,
 Жемчужью^{**)} очи завішали,
 Та понесли у город у Царигород,
 До Івана Богословця.
 А Іванъ Богословець по ринку ходить,
 Твое соколя безродне бездольне на руді носить;
 Та як би ти, соколе брате, добре дбав,
 Та над город, над Царигород налітав,
 Та на валу сідав,
 Та як би ти жалібно квилів і проквиляв,
 Щоб твое соколя зачувало,
 Та смутно ся мало і головку склоняло і крилечка опускало.
 Ой то чи не мог би Іван Богословець
 Великого милосердя мати,
 Чи не звелів би він з ёго ніг
 Срібних путів познімати,
 Коло очей жемчужи позбірати;
 Та чи не звелів би він ёго на вал виношати?
 Так сокол добре дбав,
 І на город Царигород налітав,
 І на валу сідав, жалібно квилів-проквиляв.
 То соколя зачувало,
 Смутно ся мало,
 Головку склоняло,
 І крилечка опускало.

^{*)}Булахівна—то або вулиця, або що у селі, а може й село.

^{**)}Жемчуж—то щось дороге. Вер.

Ей то-ж-то він, Іван Богословець, он як істарає од
 Велике милосердие мавітвуд отовалодед олондорев
 Срібні пута з ніг познімав, ішов інамо ото ир
 І жемчуж коло очей познімав; шопва иртів іпйуд ир
 Тай звелів ёго на вал виношати, зат істарає од оло.
 «То як буде воно утікати, ипшотва ип ішод інамо ип
 Так я велю ёго взнов забірати, тва он иртів іпйуд ип
 Та до мене приношати!» * іпівхв ішод інамо ото ир А
 А сокіл налітав, та на крила взяв, шопва иртів іпйуд ир
 Та на високу висоту гору підношав; шопва иртів іпйуд ир
 —«Ей, соколя моє, бездольне безродне! ип ішод інамо ото ир
 Лучче ми будем по полю літати про ** шопва иртів іпйуд ир
 Та собі живности доставати, ип ішод інамо ото ир
 А ніж у тяжкій неволі шопва иртів іпйуд ир
 У панів прожити, шопва иртів іпйуд ир
 Ей то-ж-то у панів єсть що пити, і їсти, шопва иртів іпйуд ир
 Та тільки не вілен сит по світу походити. ип ішод інамо ото ир
 Ей як то бьється птиця об птиці, ип ішод інамо ото ир
 А родина об родині, ип ішод інамо ото ир
 Ей то так-то бьється отець і мати, шопва иртів іпйуд ир
 Об своїй кривній дитині. ип ішод інамо ото ир
 Дай Боже на здоровье на многі літа, шопва иртів іпйуд ир
 Всім православним християнам, шопва иртів іпйуд ир
 На многі літа шопва иртів іпйуд ир
 До конца віка! шопва иртів іпйуд ир

6. Дума про Хведора Безродного.

По потребі, по потребі барзе царський, шопва иртів іпйуд ир
 Ей то там то много війська понажено шопва иртів іпйуд ир
 Та через мечу *) положено. шопва иртів іпйуд ир
 Та там-то между тим трупом шопва иртів іпйуд ир
 Хведор Безродний, бездольний пробуває, шопва иртів іпйуд ир
 Порубаний, постріляний

*) Шабля, меч—усе одно. Вер.

На рани смертельні не змага,
 А коло ёго джура Ярема промешкає,
 Та Хведор Безродний—бездольний промовить словами,
 Да обилється гірко слёзами:
 «Ой, джуру Яремо! дарую тобі по смерті своєї
 Коня вороного,
 А другого білогривого,
 І тягеля *) червоний
 Од піл до коміра золотом гаптовані,
 І шаблю булатную, пицаль семипьядную,
 Ой та добре ж ти дбай,
 Та на коня сідай
 Та предо мною повертай:
 Та нехай я буду знати,
 Чи удобен ти будеш поміж козаками: пробувати?
 То джура Ярема добре дбає,
 Та на коня сідає,
 Та перед ним повертає.
 Ой то Хведор Бездольний безродний
 Словами промовляє,
 Гірко слёзами ридає:
 «Ой благодарю Тебе, Господа Милосердного,
 А що не ледай-кому моя худоба буде доставати:
 То він за мене буде Господа Милосердного прохати.»
 —«Ой, джуру Яремо,
 Та добре ж ти дбай,
 Та на коня сідай,
 Ой та їдь ти по над лугом та Базавлугом,
 Та по над Дніпром-Славутою
 То як ушкала **) гудуть, так ти схоронися,
 А як лебелі ячать, то ти озовися
 А як козаки ідуть Дніпром-Славутою
 Так ти обьявися

*) Така одежа, чи що; золотом єсть там на ёму погаптовано, звісно, як у на-
 чальника. То тим так прозивається, що він ёго *тяга* на собі, носить. Вер.

**) Ушкала—то пулі, чи бомби, як вазуть тепер. Вер.

Та шличок на копію іскладай,
 А сам низько уклоняй,
 Наперед Господу Богу
 І батькові Кошовому *),
 Отаману військовому
 І всім Товариству кривному й сердешному,
 Гей то він козаків встрічає,
 Шличок на копію іскладає,
 А сам низько уклоняє
 Наперед Господу Богу
 І батьку Кошовому,
 Отаману військовому,
 І всім Товариству кривному й сердешному.
 А батько Кошовий, отаман військовий,
 Промовля словами:
 «Джуро Яремо! се ти не своїми кінсьми гуляєш,
 І тягеля червоні од піл до коміра золотом гаптовані, не свої
 маєш!
 Не свою шаблю булатную і пицаль семип'ядиую маєш;
 А десь ти свого пана вбив, або стрєбив,
 Або молодого души ти ізбавив!»
 — «Ой, батьку Кошовий, Отаману військовий!
 Я свого пана ні вбив, ні стрєбив,
 Ні молодого души не ізбавив;
 А мій пан лежить у лузі Базалузі,
 Постреляний і порубаний
 На рани смертельні не змагає.
 Та прошу я милости вашої всенижающе, —
 У луг Базавлуг прибувати,
 Тіло козацьке-молодецьке
 У чистім полі знаходити й поховати,
 Звіру-птиці на поталу не подати.»
 Ой то батько Кошовий Отаман військовий
 Добре дбав, —

*) Тепер кажуть генерал, полковник, а то був Кошовий, що єго за батька ма-
 ло військю; так як тепер Царь-кажуть „батьюшка“. Вер.

Із семисот козаків
 Та п'ятдесят вибірав,
 Та в луг Базалуг у субботу вислав.
 То вони в луг Базавлуг *) прибували
 У субботу проти неділі
 У четвертій полуніщній годині;
 Та тіло молодецьке знаходили,
 На чирвону китайку клали,
 Тіло козацьке-молодецьке обмивали,
 А шаблями суходол копали,
 А шапками да прицолами перст виносили.
 Глибокою яму викопали,
 Хведора Безродного-бездольного похоронили,
 Високою могилу висинали,
 І прапірок у головах устромили,
 І премудрому лицарові славу учинили.
 А тим вони його поминали,
 Що у себе мали:
 Цвіленькими сухенькими військовими сухарьцями.
 Усліши Господи
 У просьбах і у молитвах
 Люду Царському, народу християнському
 І всім головам слухащим
 На многи літа
 До кінця віка!

*) Вересай прозивається различно, то *Базалугом*, то *Базавлугом*. Ред.

II. Пѣсни релігійно-правственаго содержания.

1. Правда *).

Нема в світі правди, правди не зіскати!
 Що вже тепер правда стала у неправді жити.
 Тепер правда у панів у темниці,
 А щира неправда з панами в світлиці!
 Що вже тепер правда стоїть у порога,
 А щира неправда з павами в кінець стола!
 Тепер уже правда у панів під ногами,
 А щира неправда сидить між панами!
 Тепер уже правду ногами топтають,
 А щирю неправду медом-вином напувають!
 Тепер уже правда у панів у недолі,
 А щирая неправда у добрій волі!
 Уже тепер правда,—правда помірає,
 А щира неправда весь світ пожирає!
 Уже тепер правда,—правда вже померла,
 А щира неправда увесь світ зажерла!
 Нема в світі правди, правди не зіскати..
 Тільки у світі правди—як отець-рідна мати!
 А деж-то її узяти? її ні купити а нізаслужити,
 Угесь світ ізходити, правди не зошити.

*) Эту пѣсню передъ панами Вересай исполняетъ всегда только послѣ извиненія въ томъ, что можетъ быть въ ней найдется что-либо обидное для нихъ.

Булиж колись дітки, та стали сирітки,
 Ни мають вони собі помочи ні відки.
 Плачуть вони-ж, плачуть не можуть пробути,
 Своєї рідної матері забути:
 «Орлице мати! деж нам тебе взяти?
 Тебе ні купити, ані заслужити,
 Увесь світ ізходити, правди не зошити».
 Хотяб то ми мали ангельські крила,
 Тоб ми полетіли да тебе-б увиділи;
 Бо вже кінець віку уже приближився:
 Хоч рідного брата тепер стережися!
 Бо із ними у суді стати,—правди не зіскати,
 А тільки сребром-златом панів насичати.
 Которий би мог чоловік а ще правду ісполняти,
 То дасть ёму Господь із неба що день благодати.
 Бо сам Господь—свята правда
 Сомиряє неправду, сокрушить гордию
 Вознесеть святиню
 Од нині і до віка!

(Мисльова історія)

2. Пісьня, що по нещастю живучи на світі співають.

Ой горе, горе на сім світі жити!
 Боронь Боже смерти,—
 Буде Бог судити.
 Як чоловік здоров, то всяке кохає;
 А при лихій годині ёго і рідцурає;
 А як при добрій годині—куми, побратими;
 А при лихій годині немає і родини;
 А мати старая із жалю умірала:
 «Діти-ж мої, діти! я вас годувала,
 А ви мене забули!»

Як-то трудно камінь глодати,
 То так-то трудно дітей годувати!
 А діти на тое—ніт, німало не вважають,
 Та іще хуже отця і матку.
 Словами вгорчають.
 Кого Бог злюбить, того і награджає,
 А за отця і за матку син Божий скарає.
 —«Коли-б ми могли у небі проживати,
 Було-б же нам отця і матки не зневажати.
 Коли-б могли ми у небі пробувати
 Було-б же нам отця і матку да не вгорчати!»
 Ой, Ісусе, Ісусе Назарейський!
 Утішай і помилуй народ християнський!
 Ой, Ісусе, Ісусе крижуваний!
 Утішай і помилуй увесь мир православний!

3. Про страшний суд.

(*Михайлові псалма*).

Когда-б я знав, когда-б я відав
 А свой припоследній день,
 То-б я свою а грішную душу
 Та постами-б припостив,
 То я-б своє а грішне тіло
 Молитвами-б примолвив;
 Молитвами-б примолвив,
 Тай зайшов би, тай зайшов би—
 На Осинайськую-на гору;
 Та глянув би, та глянув би
 А з-під сонця на восток,
 Тай завидів би, тай завидів би
 А де Христов престол стоїть?
 Стоїть престол, а на святих облаках,
 Сидить Господь, сидить Ісус Христос

А на святых воздухах;
 Речет Господь, речет Ісус Христос
 А як святим Божим Ангелям:
 »Ви, Ангели святії Архангелі
 Затрубіть ви у трубу,
 Да ізбудіть, да ізбудіть
 Усіх мертвих от гроба;
 Будеть Господь, будеть Ісус Христос
 Все святими суд судить:
 Ви, праведніі души
 Становіться во десную,
 А грішніі—становітесь во шую;
 Провалилася пекельная яма,—
 Вас горою насуну.
 Заробили Христюлюбимці
 Царствія всепересвітлий рай,
 А ви—грішніі раби, недостойніі—
 Смердящий пекельний огонь!»

4. Блудящий Син.

Ой хто в мирі являється,
 То вік тутешній
 Всяк чоловік грішить мусить
 Вік нестатешній.
 А, грішаче, змислить собі:
 »Бо я еще млад:
 Покаюся прежде смерти,
 Не пойду во ад!»
 А в неділю пораненьку
 Не пийте вина:
 Есть у ёму блуду много,—
 Зводит із ума.
 Ступив субор у корчевой дом—
 Хмелю закусить;

Закусивши, ум загубив,
 Грішити мусив.
 Іде к сину блудящому отець і мати,
 На добрий ум наущати, що жаль дитяти;
 А він од їх, як звір, біжить,
 Слова не любить;
 Та, обпившися, нагой сидить,
 Та в кулак трубить.
 За ним ходить злая віра
 Їго сподкуша,
 На гріх, на блуд, на розбойство
 Їго підвожа.
 —«Пристав би я зло творити,
 Господь не пуца!»
 Дав Бог сину блудящому
 А смерть получить;
 Лежить грішник во гробі,
 Біда докучить.
 Біжить грішник огнем-пеклом,
 Хвативши смутку;
 Узрів свого отця і матку,
 Просить рятунку:
 «Рятуй мене: я чадо твоє, отець і мати!
 Доки я буду в сему огні слезно кричати?»
 —«Біжи, сину, огнем-пеклом:
 Так ти заробив;
 Приводив я на добрий ум,
 Ти не возлюбив!
 Біжи, сину, огнем-пеклом
 У ноці і в день,
 Що неслухав ніотця, ні матки,
 Ні добрих людей!
 Буде, сину, душа твоя в пеклі погибать,
 Як не прийде сам Сус Христос
 Души рятувать!»
 Рятуй, Боже, рятуй, Творче,

З сієї муки!
Не подай сієї душі і тіла в бісо-її руки!

5. До часнєго *) живого чоловіка.

До часнєго живого чоловіка,
То як прийде кошчення віка,—
Душа з тілом всё розлучиться
Богатством неодкупиться ніхтоже.
Вже то тіло піде в землю гнити,
Чоловік той перестане жити;
Зостануться гроші і спадки;
Уже не устане од смерті!
А ми, то есть Адамове чадо,—
Нам землею треба владіти:
Бо ми земля, у землі живем
І землею все прикриємось у гробі.
А сей то світ—великая ізрада:
Що по всьому світу дай стала непрада.
Отець сина незлюбив,
Бо син отця ізневажив;
А про свою злость
Дочка іще матір тай зневажає,—
Мати дочку щастям проклинає,
Брат на брата воює,
На здоровія чатує
А Бог ёму ізраді!**)
Сусіда з сусідою не по правді живе:
Одинъ другому неприять готує,
Моз би ёго уло-ити,
Да у безславу упровадити, у несчасія.

*) Не до честнього, а до часнєго, бо він „до-часу“ живе: сьогодні багатіє а завтра й умер. Вер.

***) По простому сказати: Богъ з ним.

Чом ти того, грішний чоловіче, незгадаєш,
 Да на свою смерть неспам'ятаєш?
 А бо прийде Господь Бог невидимо,
 Да в тебе усе одбере,
 А їншому оддасть.

А в той-же-то час
 Святий Іван прорече:

«А чого блудиш, грішний чоловіче?
 Було ж тобі Бога вихваляти
 Отця і матку шанувати,
 А приказання сповняти!»

6. О Муках Христа.

Род Еврейской заключонной,
 Од Христа одреченной,
 Збіралися всі завети
 Із мертвця проживити.
 Пилат руці умиває,
 Потом Христа распинає.
 Матка ёго жалослива
 Стоїть під хрестом смутлива,
 І на сина узирає,
 Слѣзами лице умиває:
 «Ой, сину мой прелюбезной!
 Моєму серцю есть болезной!
 Терпиш муки невинний
 Од жидови невірної;
 Терпиш муки, терпиш рани
 За всі вірні Християне!»
 А ми ёго прославляймо
 Честь хвалу воздаймо
 Алілуя, воспіваймо:
 «Алілуя, Алілуя!
 Слава, Христе, твоїм страстям!»

Великий мій жалю!

Великий мій жалю!

Про що я ізнущаю

Яко рано до церкви побужаеш, рано,

Як острим мечем пробуждаеш тело,

І щастья мое деся поделось,

Що мя остановило?

Як трудно в світі без **щастя жити**

Немею я бідную свою главу

Де приклонити!

А ні приходати деб то **проіскати**

Деся у такое время

Налаяла мати,

Щоб щастя немати:

Бо і сам я не знаю,

Що мині такеє?..

Отець і мати

Не мислили злое,

А все та смерть люта

Мене ізрадила:

Отця і матку уморила,

Мене, безчасного,

У світі остановила!

Ой ти, смерте єдина!

Єсть ти немилостива!

Оставила мене, а як **блудного сина**.

Лучче жити у пустині, а ніж мині наєдині,

А ніж скитатися, як у помі звірині!

Ой жалю, мой жалю, великий не малий!

Великий, не-малий і не угамуваний!

Що мені за польза,

Що я живу в світі?

Безпристанно тужу,

А як птиця у клітці:

Хто дойде, дей минає,

Обради не дає,

Що я сиротина

Хотя б матка єдина....

І Боже мій милостивий!

А на вікі і віком!..

8. Миколай.

Ой хто-хто Миколая любить,

Ой хто хто Миколаю служить,

Тому святий Миколай

На всякий час допомагає.

Миколає!

Ой хто-хто живе в ёго дворі,

Миколай на землі і на морі

Возьметь ёго од напасти

Не дасть ёму от злих пронасти

Миколаю!

Пастирю словесного стада!

Возьметь нас варварская,

Хотять нас согласити,

В пещ огненную загрождити

Миколаю!

Миколай імья знаменито,

Побіждай ти за їх і молитов

Побіждаєш Огарянно

Утішаєш нас християнов

Миколаю!

Побіждай врагов наших усюди,

Помощник водскорбник нам прибуде!

Ми тя будем вихваляти,

Імья твоє сохваляти

Миколаю!

Ми тя будемо всегда славити,

Заступника у серці собі іміти

Миколая!

Миколай! між тебе прославляем,
 На поміч собі призиваєм,
 Будь похвален, святителю
 Мирди Києвській *) учителю
 Всегда на віки!

9. Про страшний час.

Когда час приходить—треба помірати,
 Хоть яке богатство треба покидати!
 Час-година упливає
 Страшний суд приближає:
 Готуймося всі!
 Хрест небо покаже благовірним ясно:
 Усім нам, Християнам,
 Усім намъ буде страшно!
 А чим будеш закривати,
 Побольший страх будемо знати,
 Як зийде Господь.
 Огненні ріки будуть клетотати
 І всякую скверность стануть на землі очищати
 Піднесеться під небеса,
 Разом стануть усі жалощі,
 Як зийде Христос.
 На чотири части
 Ангели вострублять,
 Усіх живих і мертвих од гроба ізбудять:
 «Ви, мертві, уставайте,
 Одвіт Богу создавайте
 Богу своєму.
 А хто на долині.—Усе грішніи люде.
 Ой там нам приятельство всім нам буде.
 Крикнули усі святії:

*) Мир-Ликийський ще иноді кажуть. *Лер.*

«Отступіться, прокляті; у пропасть вечную!»
 — «А хтож нас там буде рятувати?»
 Що в той час непоможе ні отцям ні мати.
 Луччеб вже не родиться
 Ніж у пеклі все смажиться
 У пеклі на віки
 Тепер ми християне гріхами покаймося,
 Перед Сусом Христом крижем упадаймо!
 Той нам рече дарувати
 Христа в небі сохваляти.

10. Розтрявання душі з тілом.

Що їдуть літа сего світа,
 Приблизиться кінець віка!
 Олень, олень!
 Страшен той день,
 Як виходить з тіла дух мой!
 Тогда дрижить тіло мое,
 Душа тратить царство своє;
 Пойду, впаду предъ ногами
 У Бога у отця все з слезами:
 «Ой Боже мой, і Творче мой!
 Измилуйсь надо мною,
 Що я грішив предъ тобою!»
 Що праведні у рай підуть,
 А грішні муки приймуть!
 Ой праведним царствовати,
 А грішникамъ погибати!
 А праведні радуються,
 А грішні смутуються!

11. Пустельник (Скительник) и П'ятниця.

Ой пустельник по пущам трудився;
 Не владів ні рукою, ні ногою.

Во сні ёму П'ятниця увиділась,
 Пресвятая Парасковея:
 Що ю правой руці хрест держала
 А в лівой руці свічу тройцю.
 Вона ёго хрестом охрестила,
 Свічею тройцею освітила,
 Темними ладанами накадила
 Божими словесами розбудила:
 «Ой, устань, рабе Божий, прочутися!
 Ой, устань, рабе Божий, Богу помолися!
 Да пойдь, рабе Божий, по всьому світу,
 На рикай, рабе Божий, всьому миру:
 —«Ой ви, мужи вгодні, жени спасєнні!
 «Неробіть ви три дня на неділю
 «Що й у п'ятницю платя незоліте,
 «А в суботу пилом непилите,
 «Стало бить мички немикайте,
 «Сажь не трусіте;
 «У воскресний же день до церков ходіте;
 «І отець і мати чади свого не проклиняйте,
 «Жидами—урагами не називайте:
 «Бо жиди во хреста прокляті.
 «Жиди Суса Христа роспинали
 «Терновий вінець на главу клали,
 «Гвоздями і руці і нозі прибавали,
 «Копієм ёму ребро пробуждали,
 «Кровь ёго преосвятую проливали.
 «Терпів Сус Христос муки і рани
 «За всі православні християне,
 «Терпів Сус Христос муки і страсти,
 «Да ізбавить насъ отъ напасти!»—
 А хто сей штих перепише,
 А хто сей штих перепоет,
 От, ёго души царствіє вічнеє уготованное!
 А ми сей же штих глас поємо:
 Алілуя, Алілуя,
 Славим тебе Христе Боже наш!

Ш. П'єсни сатирическаго содержания.

1. Щиголь (Пташине вєссїлля).

Щиголь тугу має,

Рано уставає,

По саду літає:

Сам нехоче мешкати,—

Женитись гадає!

Вибрав собі Галку

За рїдну ю матку;

Вона ёго поряжає,

Когó ёму брати:

«Бери, сину, синицю

Горобьеву сестрицю

Раннюю, ужасною, прекрасною,

Поштивую, опїтною птицю!»

Щиголь тугу має,

Рано уставає,

По саду літає,

Громаду збірає;

Соловейка з Снігірями

В бояри сажає;

А староста-Орел,

Підстароста-Журавель,

Сокол-дружко,

Лебедь-піддруж,

А Кобець-хоружий;
 А Ворона свашка,
 Сорока світилка,
 Гусак грає в джоломію,
 Возбранний музика.
 А Вороги, старі жони,
 Пішли танцювати,
 А Журавель, підтикавшись,
 Пішов переймати;
 А Хрущій-возниця,
 (Бо і то, бачте, птиця,
 Бо тож ёму тітка
 Молода Синиця!).
 А Синиця так-же думає гадає,
 Да рано уставає,
 По саду літає,
 Пранцюватих *) Крапивьянок
 В дружечкі саджає.
 Старий Кажанище тудиж приемчище:
 Носять сиплють бражищу,
 А він, сидя, хлище.
 Паукъ думає що хавтури,
 Да пре у торбу мантули
 Не кидає, скурвий син, польскої ** (натурі
 Як послали Шуляка із калачем манити,
 А він думав, що Курчата,
 Ставъ поїзд давити.
 Як послали Кобця
 З києм одбивати,
 А він думав, що Курчата,—
 Став лучше хватати.
 Нещасливий Щиголь
 З весільям зносився

*) Цего слова не слід-би казати, а краще— „нечестивих Крапивьянок,“ бо бачте то од тией пранцюської болісті так вони звуться. Вер.

**). Польскої, а може і попської. Вер.

Того часу Шулякъ Курчат
Хапати навчився.

Десь узявся рябець,

Привіз двоє глабець:

Полєвнї коникі, як бикі,

Дай привезли Щиглові Синицю на віки,

Щиголь тугу має,

Рано уставає,

По саду літає,

Соловья питає:

«Чи не бачив, пане брате

Чи тутъ їх немає?

Оженився, утратився,

Дай жінки чорт має!»

Сюр-р-р р-р

(Полетів!!!. Зам. Вересая)

2. Дворянка.

Гусарська жона вона з розума жила

Із розума й поступала,

Медом виномъ шинкувала,

Свого мужа покликала,

Голубоньком називала:

«Ой, мій милий, милесенький,

Голубоньку—сивесенький

Продай воли чабаниї,

Купи боти червонї,

Охварботи зелєнії!

Продай милий бички, невилчки,

Купи мині черевичкі,

Щоб я боса не ходила,

Щоб я ніжок не колола;

Бо я панського роду,

Не ходила боса з роду,
 Продай милий лошя і кобилу
 Купи білило і красило,
 Щобъ я од пилу не впилилася,
 Од сонечка згоріла,
 А одъ вітру не вчорніла.
 Продай, милий, іще і телиці,
 Та купи мині дві спідниці,
 Продай милий ще й корову,
 Та купи мині плахту шовкову;
 До я будуї панувати,
 Медом вином шинкувати,
 І горілочку держати,
 Кунпанію зазивати,
 Тобі порцію давати.
 Стала мила панувати,
 Медом вином шинкувати,
 І горілочку держати,
 Кунпанію зазивати
 Стала і милого частувати,
 Під ніс дулями совати.
 —«Ой милая милесенька,
 Голубонька сивесенька!
 Помаленьку мила сувай
 Щоб ти носа не розбила
 Мині сміху не зробила:
 Бо ти панського роду,
 Не ходила так і зроду!»
 Сидить мила запаніла,
 Чорт ма дров ні поліна,
 Нічим хати протопити,
 Борщу каши ізварити,
 Свого мужа покормити.
 Загадує жона мужу
 Превеликую нужду,
 Із віжками в ліс по дрова.
 До се милий зачуває;

Перо віжки од
 Дай до віжко
 Сухі дрова іздрі
 Дай віжкі в
 Дай віжкі в
 Дай до віжко
 Сів віжкі в
 Та й на мін
 Шовкову по
 Хороню, д
 Короню, д
 Ото мина
 Та вже х
 Борі і ви
 Мін
 Та вже д
 Дубові
 Д
 Реміні т
 Д
 О
 О
 А
 А
 Вот мина
 О
 До віжко
 Шовкову
 Як віжко
 Як віжко
 У віжко
 Віжко
 Дай віжко
 Шовкову
 —«Ой
 То
 О

Бере віжки, дай ступає;
 Дай до лісу приходжає,
 Сухи дрова ізбірає,
 Дай на віжкі іскладає,
 Дай на плечі піднімає,
 Дай до дому приношає;
 Сів на лавці й оддыхає,
 Та й на милу поглядає,
 Що хороша похожає:
 Хорошая, упавая,
 Чернобрива, білявая.
 Ото мила думає-гадає,
 Та вже хату затопляє,
 Борщ і кашу присталяє. —
 Милий думає-гадає,
 Та вже дугу загинає,
 Дубові кліщя ісправляє,
 Да вже хамут ісправляє,
 Ремінні гужі ісплітає,
 Да вже і віз ісправляє
 Оглобелькі приправляє,
 Оглобелькі грабовіі
 А полудрабки в'язовіі
 А щабельки ясеновіі.
 Вото мила виходжає
 Обідати покликає.
 До він тее поховає,
 Щоб милої неспужати,
 Як до милої б пристати,
 Як би у віз запрягати,
 У ліс по дрова поїхати.
 Він у хату уходжає,
 Дай обідати сідає
 Й до милої промовляє:
 —«Ой милая, милесенька,
 Голубонько сивесенька!
 Ось ну скорійш мила, не барися

Не хвалів добу в явдох он
 Прокор і винов йнлим барокор
 Ужово і рывоко илун
 Шодо в од в оди
 Оу оорво вадорво до
 А од в ітву не вадорво
 Провд, индн, і оді йнлим барокор
 Т вуня вт іннудіно івд іннм илун вт
 Провд йн в едн йнлим барокор
 Т вкуня илун іннм илун вт
 Оу оорво вадорво до
 Метовиши монни модом
 Тоді оорво урвококу
 Купивно завиватн
 Тоді оорво івд
 Оу оорво вадорво до
 Метовиши монни модом
 Тоді оорво урвококу
 Купивно завиватн
 Ствотво і монно вадорво
 Ш до уадн оорво
 —«Ой милая, милесенька!
 Тоді оорво вадорво до
 Помогенку илун оу вн
 Ш до в новн илун дош
 Мннн оу оорво он
 Бо т вт оорво оорво до
 Он коду вадорво і оорво
 Ствотво вадорво вадорво
 Тоді оорво илун вадорво
 Мннн оу оорво он
 Борд оорво илун оу вн
 Овото оорво оорво оорво
 Звядує оорво оорво оорво
 Провд оорво оорво оорво
 Тоді оорво оорво оорво оорво

Та підемо на бал, приберися!»
 А се мила зачуває
 Да скоро Богу благодарить *),
 Черевичкі обуває,
 І спідниці надіває,
 І білило і красило накладає,
 І в дзеркало поглядає,
 Чи хороша походить?
 Скоро милий Богу благодарить,
 Да взяв милую за коси
 Дай на двір тахтарить,
 Дай по пиці затинає,
 Да вже хамут накладає
 У голобелькі запрягає:
 —«Тпру, стой мила, не панися
 Да вь голобельки становися,
 Щоб ти мині воза не побила:
 Бо ти панського роду,
 Не ходила у возі з роду!»
 Приїхав милий до ліса,
 Зробив милу гірше біса.
 Да вже з воза випрягає,
 Дай до дуба припинає:
 Пасись, пасись моя мила,
 Щоб ти дуба не зломилла:
 Бо ти панського роду
 Нестояла у дуба з роду!»
 Ото милий січе і рубає,
 На милую поглядає,
 До милої промовляє:
 «Ой стій, мила, не гнися,
 Бо ще в лісі дров до біса;
 А вже милая і не рано
 А у нас іще дров мало!»
 Як вирубає дубину

*) То зна чить: устає од стола після обіду. 1 ер.

Щоб я людей не смішила;
 Бо як буду віз возити,
 До не буду довго жити.
 Продай милий і білило і красило,
 Да купи лошя і кобилу:
 Без білила біла буду,
 Без красила красна буду
 Тебе, серце, до віку не забуду
 Покі жива у світі буду;
 І далєбі не забуду
 І їй-богу не забуду!
 Продай милий і спідниці,
 Та купи мидні дві тешиці,
 Продай і плахту шовкову,
 Да купи мині вже корову;
 Буду рано уставати,
 До череди прогоняти
 Щоб по дворах не ходила,
 Сироткі не просила,
 Чужих людей не смішила,
 Годі, бачу, панувати
 Медом-вином шишкувати;
 Буду рано уставати
 Та святий хліб заживати
 Тебе буду годувати,
 Тебе буду шанувати,
 Голубоньком називати,
 Білу постіль буду слати.
 Дай блізенько буду лягати,
 І хорошенько обіймати,
 Сім раз на ніч цілувати!..

3. Хома та Ярема.

Хома та Ярема-та рідні братья,
 Що на Хомі й на Яремі однакові платья:

Що на Хоми—жупанок, а на Яремі—каптанок,
 Що на Хоми—кобеняк, на Яремі—чорт ма й так,
 Що на Хоми—безрукавий, а на Яремі—так подраний;
 Що Хома обідрався, а Ярема обшарпався.
 Що Хома да Ярема—день вони були у Бога
 Вони були у Бога, да ласо вживали
 Вживав Хома редьку, а Ярема часничок
 Узяло Хому зверху, а Ярему за висок:
 «Яремушка, брать рідной, тільки матки не одной!
 Не то, брате, наше діло—оттак проживать!
 Нумо такъ проживать, таким торгом торгувать:
 Нумо солі набіратъ, да барища принімать».

Набрав Хома солі віз, а Ярема бочку,
 Став Хома у ряду, а Ярема у куточку.
 Пустив Хома горшком, а Ярема ковшом;
 Аж у Хоми некупують, а у Яреми неторгують;
 Що у Хоми розікрали, а в Яреми так забрали.
 Ох тож то вони та й посердилися і розпозерчилися,
 Та зийшлися до купи, та й розплакалися,
 Розплакалися й розкузѣмилися*).

Уопять же вони дай порадилися:
 «Яремушка, брат рідной, тільки матки не одной!
 Не то, брате, наше діло—оттак проживать!
 Такимъ торгом торгувать!
 А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать:
 Нумо лапті плести, да на місто пести!»

Надрав Хома лутини, а Ярема възязини;
 Наплів Хома лаптів, а Ярема корзунів;
 Став Хома у краму, а Ярема у лавці.
 Аж у Хоми не купують а у Яреми не торгують;
 У Хоми розікрали, а в Яреми так забрали.
 О тож то вони вийшли та й посердилися,
 Ізийшлися до купочки, та й розплакалися,
 Розплакалися, разкузѣмилися.
 Уопять же вони та й порадилися:

*) Як діти. Вер.

«Яремушка, брат рідной, тільки матки не одной!
 Не то, брате, наше діло—оттак проживать;
 А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать:
 Нумо горшків набрать, та бариша принімать;
 Набрав Хома горшків, а Ярема макітер;
 Став Хома на горі, а Ярема на низу.
 Аж у Хоми не купують, а в Яреми не торгують;
 У Хоми розікрали, а в Яр ми й так забрали.
 Хома з серця покотив, та й остатні побив.
 О тож-то вийшли, та й посердилися,
 Ізійшлися до купи та й розплакалися,
 Розплакалися, розкузімилися.
 І уцьять же вони та й порадилися:
 «Яремушка, брат рідной, тільки матки не одной!
 Не то, брате, наше діло—оттак проживать;
 А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать
 Нумо ще воли справлять, да на хлібушку пахать
 Да бариша принімать.
 Купив Хома пятака, а Ярема третьяка,
 Дав—Хома пять кіп, а Ярема девять;
 Купив Хома глухого, а Ярема кривого;
 Запріг Хома у борозну, а Ярема у підруку;
 Аж Хома гейкнув, а Ярема собкнув.
 Коли ж Хомин неведе, а Яремин так нейде:
 Хома свого там убив, а Ярема облупив.
 «Яремушка, брат рідной, тільки матки не одной!
 Не то, брате, наше діло—оттак проживать;
 А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать:
 Нумо хорти ісправлять да заєнки ловить, білі шубушки шить.»
 Купив Хома шашку, а Ярема сучку;
 Аж Хома тюкнув, а Ярема люкнув;
 Аж Хомина не бере, а Яремина так нейде:
 Хома с ою розстріляв, а Ярема розцькував.
 Поймав Хома хорта, а Ярема—чорта
 Та й тож то вони та й посердилися і разпозернилися
 Та зіійшлися до купочки, та й розплакалися,
 Розплакалися, розкузімилися,

І уп'ять же вони та й порадилися:

«Яремущка, брат рідной, тільки матки не одной!

Не то, брате, наше діло оттак проживать;

Нумо так проживать, да таким торгом торгувать:

Нумо людей розбивать, да бариша приношать.»

Зрубав Хома дубину, а Ярема свидину.

Сів Хома за кущем, а Ярема під кущем.

Десь узявся на їх боярський син,

Та й ударив Хому дубиною, а Ярему свидиною,

Вдарив Хому кулаком, а Ярему вдовшки;

Побіг Хома кричачи, а Ярема мовчки.

«Не то, брате, наше діло—оттак проживать;

А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать:

Нумо до церкви ходити, нумо Богу молитися.»

Пошов Хома ув-івтарець, а Ярема у крилас,

Узяв Хома книги, а Ярема ризи;

Став Хома читати, а Ярема плясати.

Десь узявся на їх паламарь (там був)

Вдарив Хому носакон, а Ярему сторчки;

Побіг Хома, кричачи, а Ярема мовчки,

Побіг Хома у вікно, а Ярема в двері:

О тож то вони та й посердилися і розпозернилися,

І зийшлись до купи, та й розплакалися,

Розплакалися розкуз'ємилися.

І уп'ять же вони та й порадилися:

«Яремущка, брат рідной, тільки матки не одной!

Не то, брате, наше діло—оттак проживать;

А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать:

Нумо сіти плести, нумо рибку ловить,

Свою душку живить».

Сів Хома в човен а Ярема в лодку

Помав Хома окуня, а Ярема плотку.

О то вони вже зрадовались!

Ось уп'ять же вони да й вивернулись.

Пойшов Хома аж на дно, а Яреми невидно!

Тягвуть Хому, як сому, а Ярему, як бочку:

Яким торгом торгували,
Такою смертю пропадали!

4. Кисіль.

Ой мій милий заболів,
Киселечку захотів;
А як я-то молода —
Не лінивая була,
О, як пішла по селу
Добувати кисілю.
Не добула кисілю,
Да купила овса:
«Цить милий не вмірай,
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти надѣжа моя!
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
І забрала овес
У запаску увесь:
«Цить, милий, не вмірай!
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай
Ти надѣжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
Та принесла той овес
Та до дому увесь:
«Цить, милий, не вмірай
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти надѣжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»

Ой посипала овес
 На холодній печі:
 Цить, милий, не вмірай
 Киселечку дожидай,
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти, надёжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!»
 Ох і сох той овес
 Русьській місяць увесь:
 «Цить, милий, не вмірай
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти, надёжа моя
 Дсжидай, дожидай,
 Радость дорога моя!»
 І забрала той овес
 У запаску увесь:
 Цить милий не вмірай,
 Киселечку дожидай,
 Не вмирай, не вмирай,
 Ти, надёжда моя,
 Дожидай, дежидай,
 Радость дорога моя!»
 Та пішла по селу
 Добувати жорнів;
 Не добула кам'яних,
 Та й добула луб'яних:
 «Цить, милий, невмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти, надёжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!»
 Ізмолола той овес
 На мучицю увесь,
 Ой рано ранесенько

На мучицю увесь:
 «Цить, милий, невмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти надѣжа моя!
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!
 Учинила кисіль
 На шіснадцять неділь
 Ой, рано ранесенько
 На шіснадцять неділь:
 «Цить, милий, не вмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти надѣжа моя,
 Дожидай, дожидай:
 Радость дорога моя!»
 Учинила кисіль
 У безодній діжі,
 Ой, рано ранесенько
 У безодній діжі:
 «Цить, милий, не вмірай!
 Киселечку дожидай
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти, надѣжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!»
 Уже кисіль кисне,
 А з милого дух тисне:
 «Цить, милий, невмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти, надѣжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!»

Ой на мучицю увесь:
 «Цить, милий, невмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти надѣжа моя!
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!
 Учинила кисіль
 На шіснадцять неділь
 Ой, рано ранесенько
 На шіснадцять неділь:
 «Цить, милий, не вмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти надѣжа моя,
 Дожидай, дожидай:
 Радость дорога моя!»
 Учинила кисіль
 У безодній діжі,
 Ой, рано ранесенько
 У безодній діжі:
 «Цить, милий, не вмірай!
 Киселечку дожидай
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти, надѣжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!»
 Уже кисіль кисне,
 А з милого дух тисне:
 «Цить, милий, невмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти, надѣжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!»

Ой, як пішла по селу
 Добувати сита,
 Ой, рано ранесенько
 Добувати сита:
 «Цить, милий, не вмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай
 Ти, надёжа моя,
 Дожидай, дожидай
 Радость дорога моя!»
 Не добула сита,
 Та добула борони,
 Ой, рано ранесенько
 Та й добула борони:
 «Цить, милий, не вмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти, надёжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!»
 Прощідила вранці
 На чотири пальці,
 Ой, рано ранесенько
 На чотири пальці:
 Цить, милий, не вмірай
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти надёжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!»
 Приставила до печі,
 Уже милий без речі;
 Ой, рано, ранесенько
 Уже милий без речі:
 «Цить, милий, не вмірай,
 Киселечку дожидай!

Не вмірай, не вмірай,
 Ти, надёжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!
 А вже кісіль клекотить,
 З милого дух виходить:
 »Цить, милий, невмірай!
 Киселечку дожидай!
 Не вмірай, не вмірай,
 Ти, недёжа моя,
 Дожидай, дожидай,
 Радость дорога моя!
 Покі кісіль изкіпів,
 Уже милий одубів.
 Як би дома була,
 Тоб я вмерти недала.
 Я казала зранку:
 »Бири, милий, drankу!
 Тебе чорт же напер
 Та й у добрі—умёр.
 Як би була знала,
 Тоб я й тут алязе тую.

То твій Бугай пропав,
 Ні у комору звиняв.
 Сидить Бугай на припічку,
 Тяжело здохе,—
 Іде ёго Марусенька
 Слезь утирає.
 Сидить Бугай на припічку,
 Підперо Бугкою:
 Не б'де на Марусеньку
 І тут упокою.
 А Бугай звава
 У Сваровку отав,
 Що Марусь Бугеві узавру пропав,
 Бугай ізварався, у лаварав,
 Осварула нішю, Буга зняв.
 »Бугаю, Бугаю! то то твоя
 Не їти тоді, Бугаю,
 Не їти у лаву,
 Беват тоді, Бугаю, їти у промву,
 Ой на тоді, Бугаю, свіменскої дилки:
 Да проселя Марусенька и соді на родники,
 Прийшов Бугай рано по дваньку:

5. Бугай.

Що первая слава на Бугая стала,
 Що Мелашка да Марусю у коморі застала,
 А Бугай утікає, штани підтягає,
 А Мелашка да Марусю за носи тягає,
 Тягає-тягає, тягаючи, сварить,
 Кочергою парить.
 Десь узиявся Веремій
 Та й Мелашку побранив
 »Ти Мелашко, глуповата!
 Не Маруся виновата:

»Будульки в мене в хмаринці,
 Кунявину
 А Шварі
 По коморі ох
 Ходить,
 Ром до мене Буга в
 Оце—ж тее сваме
 До пог, до пог, до пог,
 Буга за водотв
 Що Микітв ст втїднї

ІХ. »Причитання« **Вересая при выпрашиваніи милостиини.**

1. Прошение.

Матушко, праведнице Божая, Возлюбленнице Христова! починіте Бога моление, наслідуйте Ви душі своїй царствія небесного, імеющіе Матушко. праведнице Божія, полотевця на рукавця приділіте на собранную рубашку! То буду я на рубашку собирати, за Вас Господа Милосердного буду рано і пізно прохати, Отченаш за ваше здорове рано і пізно буду читати і за друга вашого і за діти Ваші возлюбленніи Прикрийте грішнее тіло; Господь Вас буде Милосердний укривати, од страсти пекельної од огню негасямого. Не ускудіе рука Ваша, милостиною подаючи; возрадується душа Ваша до пресвітлого раю ідучи, увидьте матусю нищету мою на землі: да Вас Господь милосердний увидить на небесах на хторому пришествію в Небесному Царствіи.

2. Благодарение.

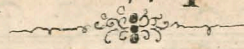
(Тоді, як вже іду з хати, одібравши милостиною).

Спаси, Господи, і помилуй за вашу рукоподающу милостиною, Господи Вас спаси і помилуй у жизнь вешнюю, не остав, Господи, Вас чадием Вашим! Даруй, Господи, здравля и щастя, пошли Господи многолітнее житія и всякое благополучіе. Господи, Вас увидь во царствіи небесному, як ви нашу нищету на землі приглядаете. Молимся во здравіи, во спасеніи, во милости жижиный оставление. Животъ вішний упрощения, прости Господи рабам Божиим усякое прогрішение тілесное, Божої помощи потребующе. Сохрани, Господи, од нужди од скорби лет живота! многи літа о скоро милостив, скорий Содержителю, услыши и помилуй іо величі милости Твоеї. Господи помилуй (3). Помяни Господи во Царствіи небесному вусопших рабов умерших родителей, а Вам пошли Господи живущим здравіе и многи літа! Господи, продолжи віку Вашего, Господи іспіли здравіе Ваше, просвіти, Господи, очи Ваши!

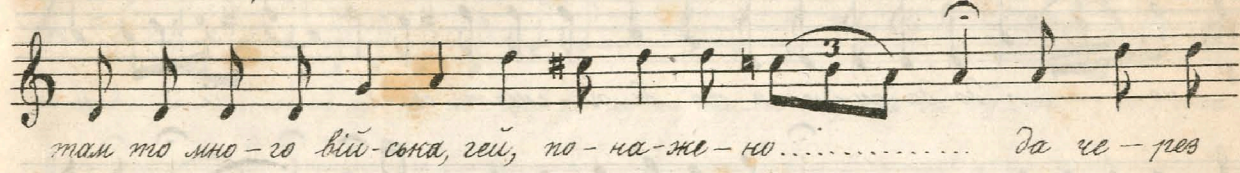
НОТЫ КЪ ДУМАМЪ И ПЪСНЯМЪ ИСПОЛНЯЕМЫМЪ О. ВЕРЕСАЕМЪ.

ДУМЫ.

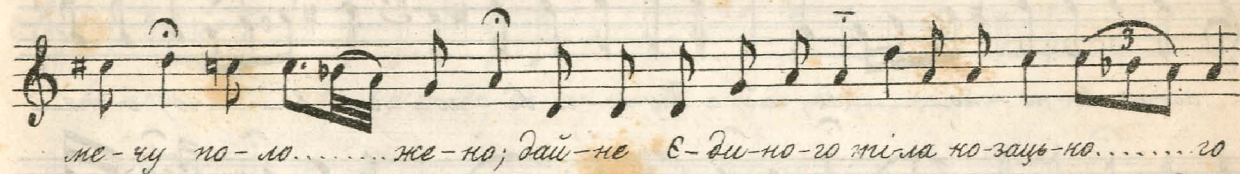
№1 Дума про Хвѣдора безрѣдного.



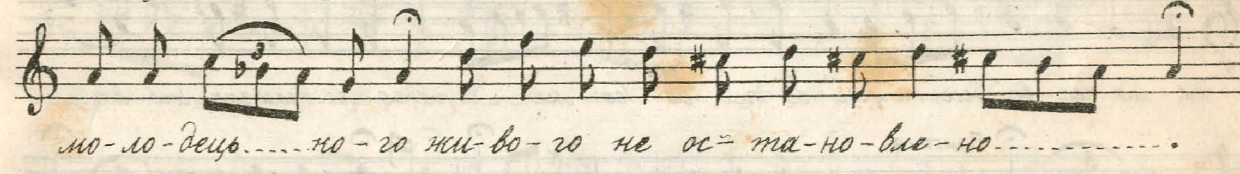
Ой, по по-тре-бѣ, по по-тре-бѣ..... бар-же цар-ской..... до



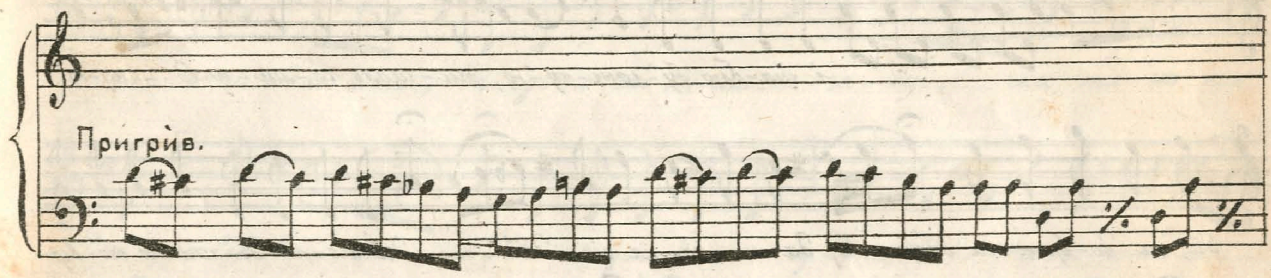
там то мно-го вѣй-сона, гей, по-на-же-но..... да че-рес



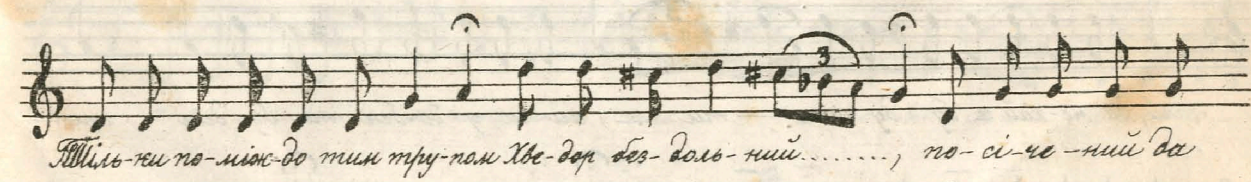
ме-чу по-ло..... же-но; дай-не е-ди-но-го мѣла ко-заць-но..... го



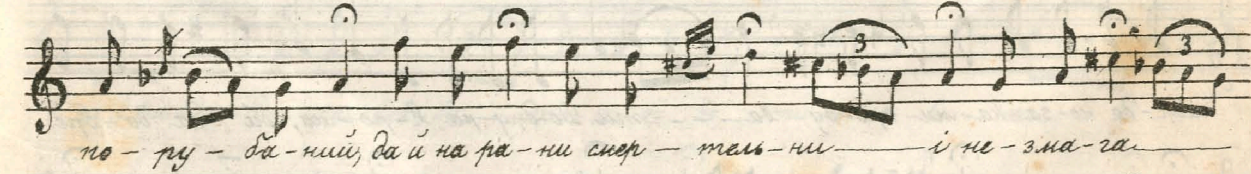
мо-ло-децъ..... но-го жи-во-го не ос-та-но-ви-но.....



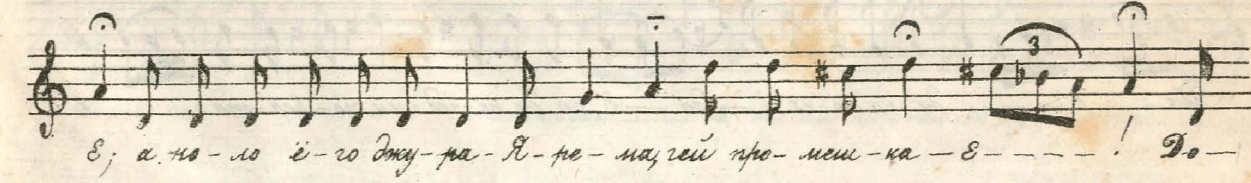
Приграв.



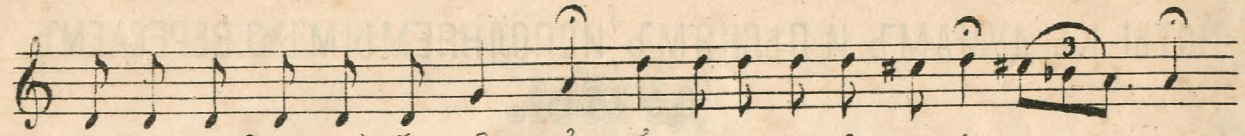
Тѣль-ки по-мѣж-до тѣмъ тру-памъ Хвѣ-доръ без-воль-ный....., по-сі-че-ный да



по-ру-ба-ный, да ѿ на-ра-ни смер-тель-ни..... и не-зна-га



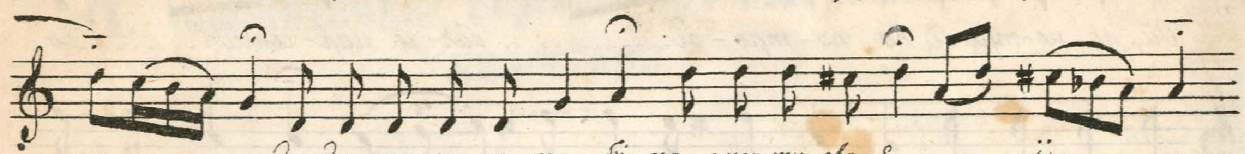
Ѹ; а но-ло ѿ-го джу-ра-Я-не-маггей про-меш-ка-Ѹ.....! До-



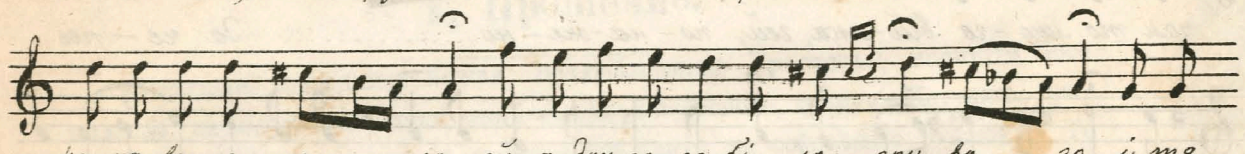
Мво-дзи-без-даль-ний, без-род-ний, гей, про-мо-вля-є сло-ва-ми



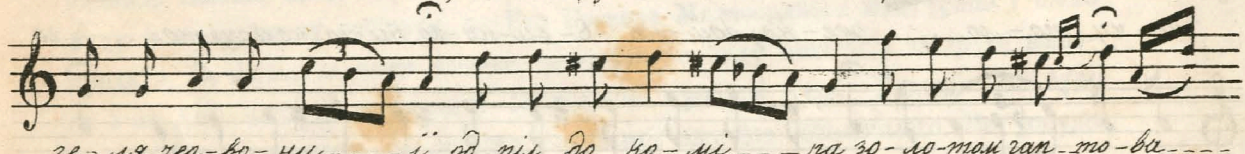
да-о-би-леть-ся гор-ко слі-за-ми : Гей! дру-ро Я-ре



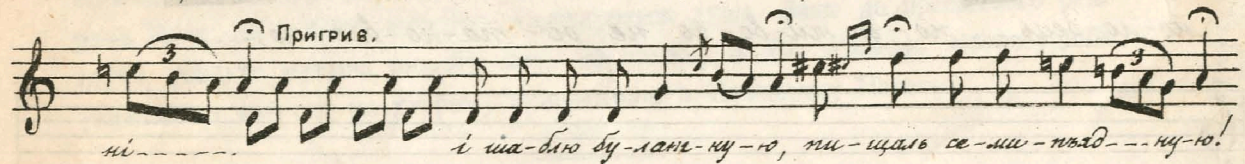
мо-; до да-ру-ю я то-бі по-смер-ти сво-є-ї



ко-ня во-ро-но-го, ей а дру-го-го бі-ло-гри-ва-го, і тя

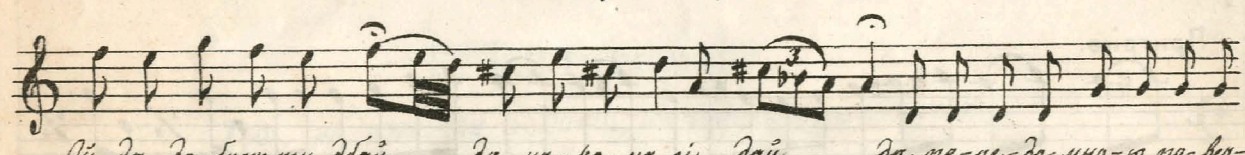


ге-ля чер-во-ни-ї од ніл до ко-мі-ра зо-ло-там ган-то-ва



Приграв.

ні- і ша-бію бу-лам-ну-ю, ни-щаль се-ми-п'яд-ну-ю!



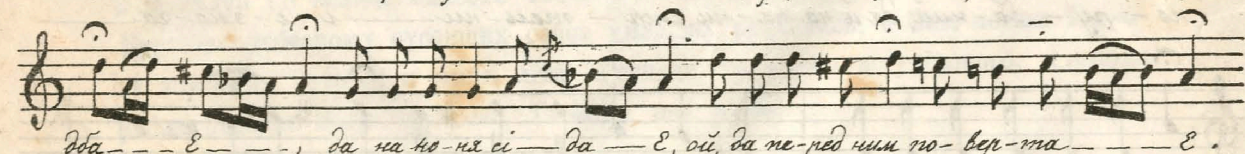
Ой, да до-бреж ти двай-да на-ко-ня сі-дай-да те-ре-до-мно-ю по-вер-



тай, да не-хай я бу-ду зна-ти, ай чи у-добеж ти бу-деш про-



миж-до ко-за-ка-ми про-бу-ва-ти. До-дру-ра Я-ре-ма, ой да до-бре



дба-є-, да на ко-ня сі-да-є, ой да те-ред ним по-вер-та-є.

До Хво-дор без-даль-ний, без-род-ний, ей да про-мо-вля-є сло-ва-ми ---, да о---

бі-лять-ся гор-ко сіє--- за--- ми: ой, да бла-го-да-рює те-бе Го-спо-да Ми-ло-

-серд-но --- го ой, що не ле-дай ко-му ей, мо-є ху-до-ба бу-де... до-ста-

ва-ти --- до він бу-де за ме-не Го-спо-да Ми-ло-сер-дно-го тро-ха ---

ти ---. Ві, дну-ро Я-ре-мо ---, да до-бже ти двай ---, да на

ко-ня сі-дай ---, да ідь по над лу-гом ба-за-лу --- гом, та по-над

Дні-пром Сла-ву-то --- ю; до як уш-ка-ла гу-дуть, ей до ти охо-ро-ни-ах---

---, а як ле-бе-ді а-чать, ей до ти о-зо-ви-ся ---, а як ко-

за-ки ідуть Дні-пром Сла-ву-то --- ю ей до ти об'-я-ви-ся ---,

да-шли-чок на ко-гі-но і-сла-дай --- ой да сам ни-зень-ко у-кла-най ---,

на пе-ред Го-то-ду Бо-гу, і ба-ть-ко-ві ко-шо-во-му, о-та-
 ма-ну війсь-ко-во-му, і всі-му то-ва-ри-ству кре-вно-му, сер-дем-
 но-му. Ой, до-блеж то він зда-є-є, ой да на ко-ня сі-да-є, да
 по-над лу-гом ба-за лу-гом про-ї їджа-є, по-над Дні-пром Сла-ву-то-ю,
 ей да ко-за-ків-стрі-ча-є, да шм-чок на ко-ні-ю скла-да-є,
 а сам ниль-ко у-кла-ня-є, на-пе-ред ба-ть-ко-ві ко-шо-во-му,
 о-та-ма-ну війсь-ко-во-му, і всі-му то-ва-ри-ству кре-вно-
 му ісер-де-шля-му. До-то ба-ть-ко-ко-шо-вий, о-та-ман війсь-ко-вий,
 про-мо-вля-є сло-ва-ми: Єй-джур-ю Я-ре-но! Да не сво-ї миж ти
 кінь-ми гу-ля-еш, і не сво-ї та-ге-ля чер-во-ни-ї, од ніл до-Ко-мі-



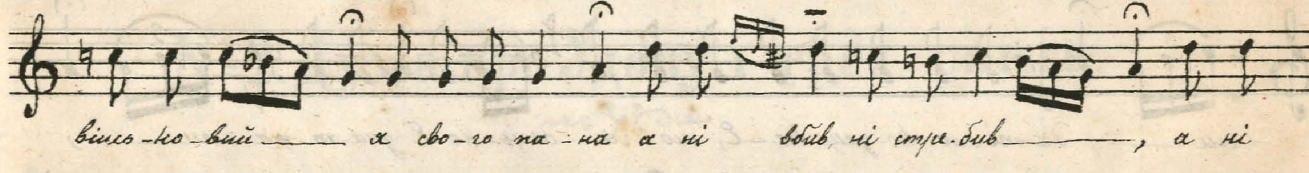
ра зо-ло-том ган-то-ва-ні, і не сво-ю ма-блю бу-лат-ну-ю, не сво-ю пи-



шаль се-ме-тня-дну ма-ви; а десь ти сво-го па-на у бив, а бо іє-тре-бив-



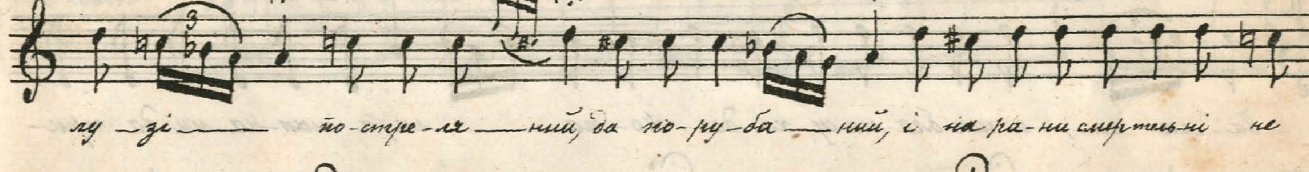
а-божє ти мо-ло-до-го ду-ші із-ба-вив. Ой, ба-ть-ку ко-шо-вий, о-та-ма-ко-



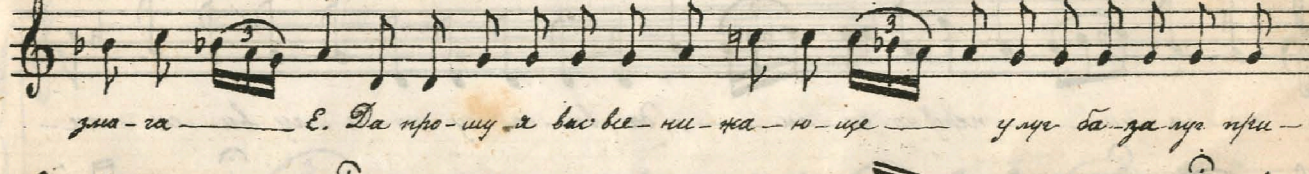
вий-ко-вий а сво-го па-на а ні вбив, ні стре-бив, а ні



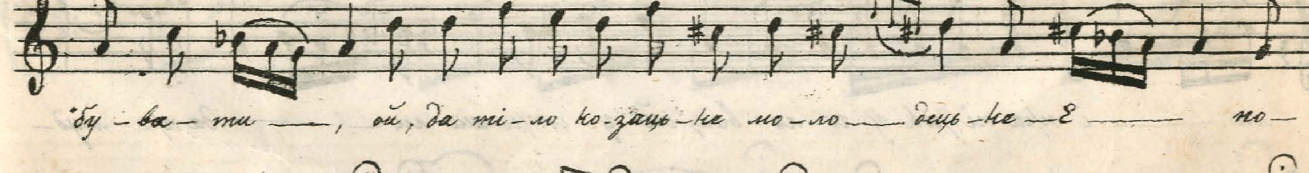
мо-ло-до-го ду-ші а не зба-вив; а мій пан ле-жить у лу-зі, вба-за-



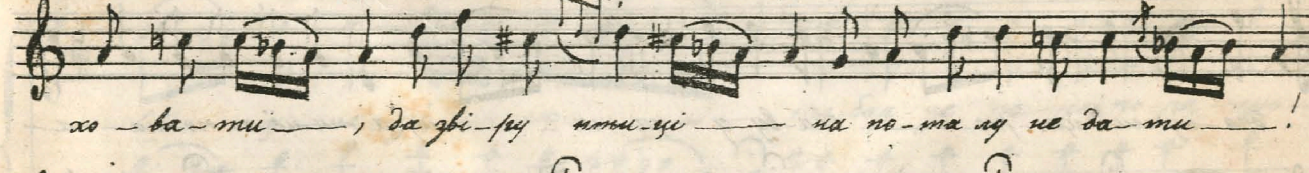
лу-зі по-стре-ля-ний, да по-ру-ба-ний, і на ра-ни смер-тєльні не



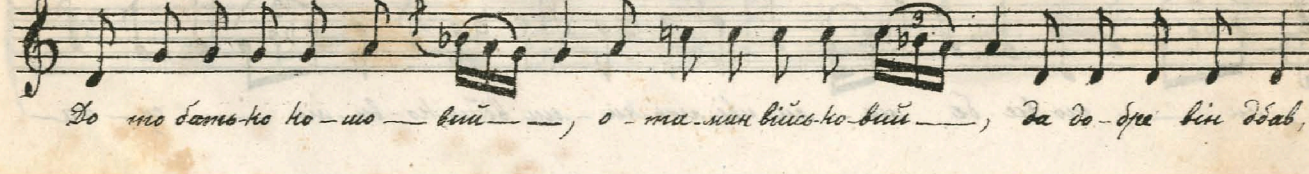
зна-га-є. Да про-шу я вас ве-ни-жа-ю-ще у лу-ба-да-мо при-



бу-ва-ти, ой, да ти-мо ко-зач-ке мо-ло-дєць-ке-є но-



ко-ва-ти, да зфі-ру-ють-ці на по-та-лу не да-ти!



До то-бать-ко ко-шо-вий, о-та-мил-вий-ко-вий, да до-бре він вбав,

da bu-bo-my iz se-mi sot — naidi de-som ko-za kib vi bi-rub

—, da bu-bo-my pro-mi ne-di — ni, y le-tver-tiy po-lu-nom-nyy so-di ni

—, y me ba-za-me ko-za-kov vi-si-lav —, oi, do vo-mi pri-bu-va

- mi —, da mi-lo ko-zay-ke — E, mo-lo-dey-ke — E zna-ko-ka — mi —,

ni ser-vo-ny ki-tay-ky kra-mi —, mi-lo ko-zay-ke, mo-lo-dey-ke ob-mi

- va-mi —, a sha-bla-mi y-ko dol ko-na — mi, a shan-ka-mi da pri-

no-la-mi — nery-ko-si-mi —, da vi-so-ky mo-gi-lu vi-si-na

mi — i pra-ni-rok y go-lo-va, oi y-stro-mi-mi — da pre-sud-

zho-my ni-ya-ro — sla-va y — mi — — mi, a mi ni-go-po-mi-na

- mi —, sho vse-be na — mi, shi-lye-ki — mi v'iy-ko-va-mi — su-za

-ра-ми — — — ! — У-ми-ми Го-то-ди у про-зо-бах —, у мо-лі-твах — мо-ду царсь-
 ко-му, на-ро-ду Хри-сти-янсь-ко-му і всім го-ло-вам слу-аа — щим, вом на мно-ги-
 і мі-та до конь-ця ві — — — ка, до конь-ця ві — ка! —

№ 2. Дума про Удову і трєх синів.

сб. 3. 3. 3

Спів.

Приграв
на Кобзі.

Ой, у-че-ді-лю — — — то-бар-зе ра-но по-ра-чу-

ко до-то-не со-сна вбо-ру шу-мі-ла як у-до-

-ва сти-рень-ка я із сво-ї-ми си-на-ми
і так далі

со-во-ри-ла-; то-ла-ла вдо-ва три си-ни

як я-ни-ї со-ко-ли Гей! то-во-на їх до-у-

-ла го-ду-ва-ла Ми-ло-серд-но-го твор-ця, ей про-ха

ла гей, ми-ло-сер-дний Твор-це, по-мо-жи ми-ні

ла моя ді-ток зго-ду-ва-ти; да-при-ста-рос-ти лі-тях:

сла-ви-да на-мъ-ти до-ху-да-ти-

Увага: На хвершамі за для ёнорыкы надбавіць спат без снѣгу.

2. para
по сьору.

Як ста-ли си-

ми до-ро-зу-му до-ро-жда-ти, до ста-ли ста-рэй мат-ці до-ка-ра-

(b) (c-cis)

-Е по двір-ра цю ху-ва-ти-, Ой го-

(c-cis)

-ди на-ших ді-ток на-лах ку-жа-ти, ма-ка-ти-, то

(b)

бу-дуть у-нас ку-ма іно-бра-ти-ми ку-ла-ми-

i do-mo-gox bi zna-ya vdo-va iz dvo-ra iz-da-ko E.

Za zrib-ni-mi sri-za-mi, svi-ma bo-ho-ro ne vi-da E!

Do mox mo big-na-ya vdo-va na vo-ro-tax, ey i-no-

mi kny-ga-ya, do ze-i mi-ni ey, y-do-vi-rem-

ku na-sni-lyu-mi-ya, des na-sha na-mi sta-ra-ya oyi zri-ka

i dani do kintsya dumi.
ne zna-ya E.....

Zaklyucheni dumi.
Do mox mo ot-ce-va no-metva i mat-ki-na-ey, i do zna mo-

-ra vi-ni-ma E i vdo-mi na my-ka-mi i,

i vny-mi, vdo-ro-zi, i na mno-gi li-ma do kony-

uya vi-ka, do kony-uya vi-ka!

ПЬСНИ НАВРСТВЕННО-РЕЛИГІОЗНАГО СОДЕРЖАНІЯ

№ 1. ПРО ПРАВДУ.

He на всь мі прав да, прав да не всі ста ти

Приграв.

що все те пер прав да ста ла не прав до

ни ти. що все те пер прав да

у на нів у таи ни ці, а ци ра не прав да
да зна на ми всит ми ці.

№2 ОИ ГОРЕ, ГОРЕ.

(Пісьня, що по нещастю живучи на світі співають.)

Ой, го-ре-ре, го-ре на сві ді-мі ти-ти:

бо-рокъ бо-же смер-ти, су-дентъ бо-гу су-ди-ти.

Як ро-ло-вик здо-ров, до вил-ке ко-ха-є,

при-м хіт го-ди-ні є-го і під ду-ра-є!

№ 3. ПРО СТРАШНИЙ СУД.

у б о р

ас.

Ног - да

час - при-хо-диць, тре-ба по-мі-ра-ти,

Пригрів.

кор-я - - - ке - е ба-га-ство, тре-ба по-

ки - да - ти; час го-ди-на - у-чи-ва - е

так само и далі.

страш-ний Суд при-бли-жа - го-тує-мо-ся всі!

Христ не-бо по-ка-же бла-го-вір-ним яс-но,

2.

го - ло - вил моги - не - ре - ста - не - жи - ти. Во - ста - нуть - ся гро -

ми і від жи - воце тве у - ста не

№ 6. МУКИ ХРИСТА. (лірична, до бандури) не йде.

Под св - рай - ской, за - клю - ченой і од хре -

ста - од - ра - зен - кой. Зи - ра - ли - ся - всі за - вл - ти

із мер - тви - я про - жи - ви - ти. Ти - лям ру - ці у ми - ва - є,

по - том Хри - ста рос - ти - на - є. Мат - ка - є - го - жа - ло - см -

ва сто - їть від Хре - стян сму - тли - ва, і на Си на у - ду - ра - є.

сіє - да - ти ти - це у - ми - ва - є. Ой, си - ну

при-мо-без-ной — сер-це мо-е — му бо-же-дой,

тер-пим му-ки не-ва-ни-и ад-жи-до-ви не-вер-но-и.

Тер-пим му-ки гра-ни за-ви-вер-ни хри-сти-я-ни.

А-ми-и — го-ро-слав-ий-мо, кес-то, хва-лу-ю — му соз-да-ю-щи.

Звара: співають або А окремо, або Б одно замість другого.

А-ли-лу-я — а вос-ні-вай-мо! А-ли-лу-я — а —

— ли-лу-я — сла-ва хри-сте тво-ій отца-отци!

№7. ВЕЛИКИЙ МІЙ ЖАЛЮ.

О-о, ве-ли-кой мой же-ло, что-то я — зму-ца-ю, а-ко же-

но до цер-кви — рах-но по-бу-жа — Ем, як ос-тупи м-рам

про-бух-да — Ем м-ло — і ца-сти — Е мо — Е,

а де са по-ві-ло, що мав о-ста-но-ви — мо. і дані.

№8 МИХАІЛ.

Ког — даб а — знав, а ког — даб а — і кі — дав

а свой пре-по-свд — ній тот день, даб — я даб — я

сво — ю а грим-ну — ю зу-шу а по-ста-ми при
сво — Е а грим-но — Е мі-ло сто-м-ла-ми при

по-стив; а по-ста-ми пре-по-стив — , да і — зой —
но-лев. да і — мх —
да — за

1. 2. 3.

шов би, дай зойшов да на во Си най-сму
 ну я, да ма ну а згод сам-ца ка
 ви зду, да за-ви-дну, а де Хри-стов пре

со ру. Сто імв при-стол а на свя-тих во
 во смок.
 стол-сто-імв.

і ради світ по тімці:
 1, 2, Дам да соіт:

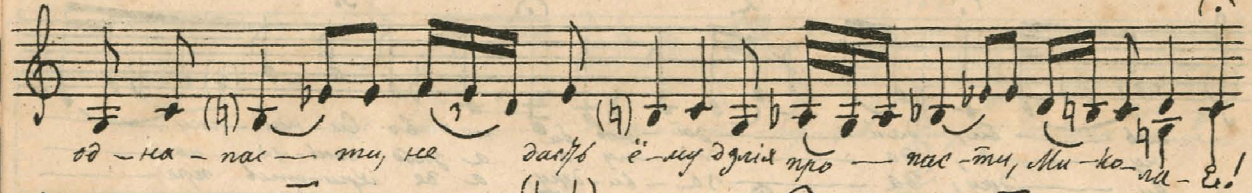
блв-кажв- Сна-но-ві-рєс-во-му-ю, про-ва
 а а ро-рє-вє-мє-

ли лав ем-бо-ка-я-я-на, вас со-ро-ю на су-ну.
 би лє а Хри-то-мо-ван-ці цар-ствї-я пре-світ-ї, кой рай-ї
 ни ґ ра-ви не-до-стай-кі смер-дє-цї-ї, те-ка-в-ни-а-го-вє-

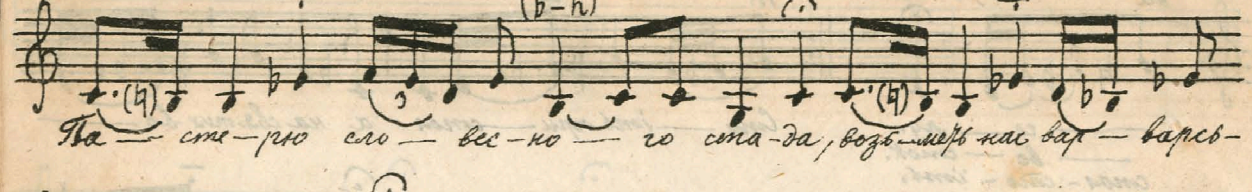
№ 9. МИКОЛАЙ (Лірницька)

По більшій часті, колине
 скрізь, дається грати H
 замість B , або ж звук попередній.
 Пригрип вуні сон і де за епівром.
 Грунтови бясн: g і c .


Ой, хто хто Ми-ко-ла-я мо-битв, ой хто хто Ми-ко-
 ла-ю Свє-тїтв, то-му свє-тїий Ми-ко-ла-є на вид-
 кий гал по-ма-га-є, Ми-ко-ла-є! ой, хто хто же-вє-вє-
 го збо-рі; Ми-ко-ла-й на-зе-мї і на мо-рі, воз-мїтв є-го



од-на-нас-ти, все даръс е-му згидъ по-нас-ти, Му-ко-ла-Е!



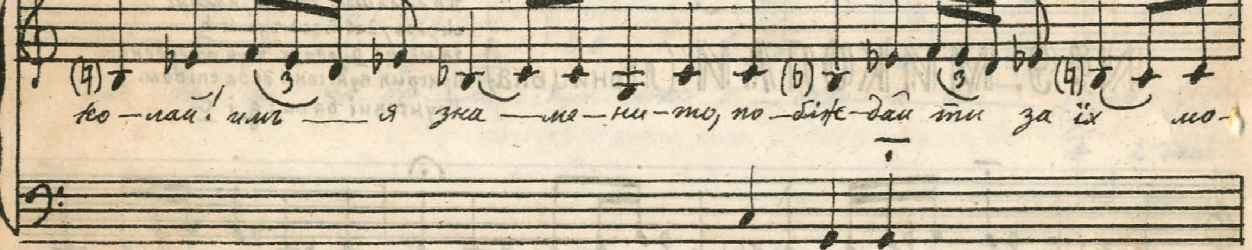
Та-сте-ро сло-вес-но-го ста-да, возъ-шеъ насъ въ-варсо-



ка-а-а-да, хо-тѣтъ же насъ со-гласи-ти, ввещу



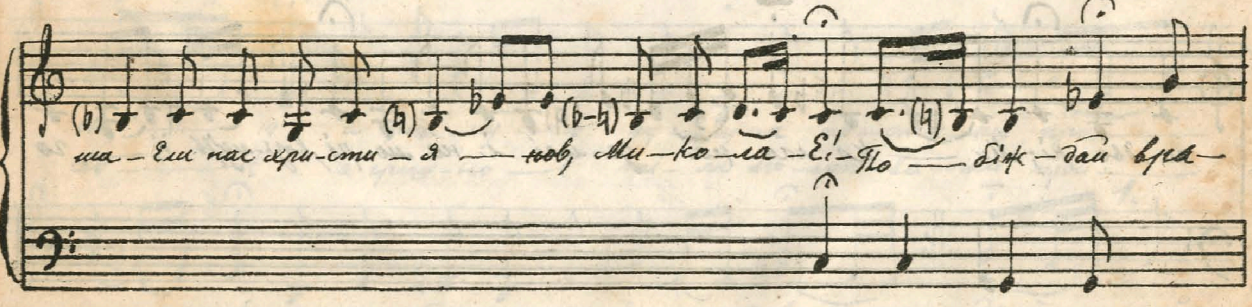
о-не-ку-ю за-сраж-да-ти, Му-ко-ла-Е! Ми



ко-лаи! иже-а зна-ме-ни-то, по-бѣ-дѣ-данъ ти за-ихъ мо-



ли-товъ. Но-бѣ-дѣ-га-Еи у-ра-ра-новъ, у-ми



ма-Еи насъ хри-сти-а-новъ, Му-ко-ла-Е! Но-бѣ-дѣ-данъ вѣд-

гов на-ших у-го-да, по-мор-ских, вос-ход-ник крас

при-бу-де. Ми-ня бу-дем про-са-вд-ти, иль-я тво- (обом голосами ведем, я кому дови

Е со-ста-ит — ти, Ми-ко-ла-Е! Ми-ня бу-де-мо все-

да сла-ва — ти, За-ступ-и-ки — ка все-чи

и — ти, Ми-ко-ла-Е! Ми-ко-ла-Е! ми

не — бе про-са-вд-Еи, на по-мор-ско-е при-зи-ва-Еи. Буде

но — ста-ит сс-ти — те — мо-же-ли — кий — стий у — ра

не — мо Ми-ко-ла-Е!

ПЬСНИ САТИРИЧЕСКАГО СОДЕРЖАНІЯ.

№ 1. ЩИГОЛЬ (Пташине весілля).

Щи-голь ту-гу ма-є, ра-но у-ста-ва-є, по са-ду лі-

та-є; сам не-во-ле ми-ка-ти, же-ни-тись га-да-є.

Тригрия поміж співом.

№2. ДВОРЯНКА (Гусарецька жона)

1. Ой, гу-са-рець ка-з жо-на, во-на із-ро-зу-ша-чи-ла, із-ро-зу-ша-
 2. Ме-дом, ви-ком ши-ку-ва-ла і-го-ря-ло-ху-ду-жа-ла, ху-на-кі-го

Пригрів.
 по-сту-па-ла, ме-дом, ви-ком ши-ку-ва-ла.
 за-зи-ва-ла, що-го му-жа по-ком-ка-ла.

№3. ПРО ХОМУ Й ЯРЕМУ.

Ой по-су-хай-ти ми-ра-не, пра-во-славні хри-сти-я-не, ой що-д-вай по-во-ро-про-д-ра-м-да-про-до-му

Пригрів на кобзі до с піву

ПѢСНИ ПЛЯСОВАГО ХАРАКТЕРА.
ХАНЬЦІ.

№ 1. ДУДОЧКА.

Musical score for 'ДУДОЧКА' (No. 1). The score is written on five staves. The first staff is in treble clef with a 2/4 time signature. The second staff is in treble clef with a 3/4 time signature. The third, fourth, and fifth staves are in treble clef with a 2/4 time signature. The music features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are some markings like 'x' and 'p' below the notes.

№ 2. КОЗАК.

Musical score for 'КОЗАК' (No. 2). The score is written on two staves. The first staff is in treble clef with a 2/4 time signature. The second staff is in bass clef with a 2/4 time signature. The music features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests.

The first system of handwritten musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef and contains a melodic line with eighth and sixteenth notes, including some beamed sixteenth notes. The lower staff is in bass clef and provides a harmonic accompaniment with chords and single notes.

The second system of handwritten musical notation consists of two staves. The upper staff continues the melodic line with various rhythmic patterns. The lower staff continues the harmonic accompaniment. There are some repeat signs and dynamic markings visible.

The third system of handwritten musical notation consists of two staves. The upper staff features a more complex melodic line with some triplets and sixteenth-note runs. The lower staff continues the accompaniment with chords and moving bass lines.

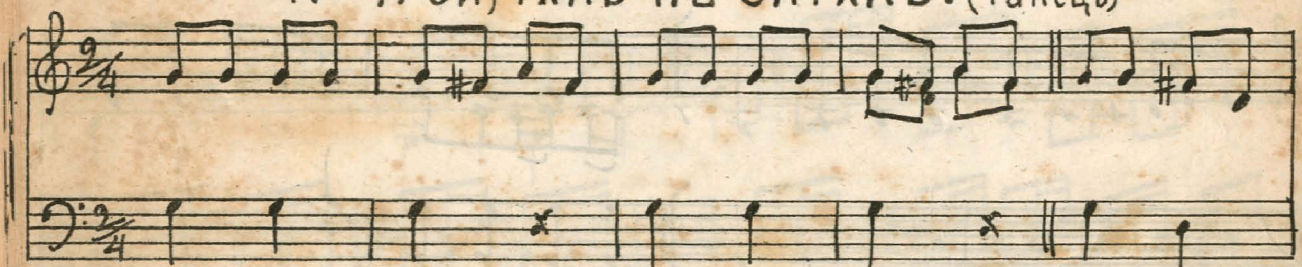
The fourth system of handwritten musical notation consists of two staves. The upper staff has a very active melodic line with many sixteenth notes. The lower staff continues the accompaniment with a steady rhythm.

№ 3. КОЗАК.

The fifth system of handwritten musical notation consists of two staves. The upper staff begins with a treble clef and a 2/4 time signature. The melodic line features a mix of eighth and sixteenth notes. The lower staff is in bass clef and provides a simple harmonic accompaniment.



№ 4. ОЙ, ЇХАВ НЕ ЗАЇХАВ. (танець)



№ 5. КОЗАК-ВАЛЕЦЬ.

№ 6. ЦИГАНЮЧКА (танець)

Швидко (allegro)

№ 7. БУГАЙ. (танець)

1. Що пер-ва-я сла-ва на бу-га-й ста-ла, що Ме-лаш-ка да Ма-ру-сю
 2. Бу-гай у-ті-ка-є, шра-ки-під-фа-га-є; а Ме-лаш-ка да Ма-ру-сю

Пригрів. (як слова провів, то приправимо на бандурі. О.В.)

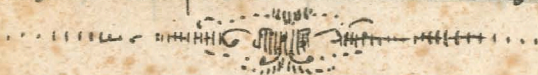
вло-мо-рі за-ста-ла,
 за-ко-ли ті-га-є.

№ 8. КИСІЛЬ (танець)

Ой, мій милий за-бо-лів-, ки-сі-ль-ку за-ло-мів

ой і-ра-но, ра-ке-сень-ко ки-се-ли-ку за-ло-мів.

Пригрів.





П



н - 08

3р.

Б 150034

992
993